VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní politika a diplomacie

Energetická bezpečnosť v regióne Južného Kaukazu
(Arménsko ako bezpečnostná výzva)

Autor: **Bc. Tomáš Ďuraňa**

Vedúci práce: **Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému *„Energetická bezpečnosť v regióne Južného Kaukazu (Arménsko ako bezpečnostná výzva)“* vypracoval samostatne s využitím literatúry a prameňov, na ktoré riadne odkazujem v priloženom zozname.

V Prahe dňa: 28.4.2014 .....

podpis študenta

Poďakovanie:

Touto cestou by som sa chcel poďakovať Ing. Zbyňkovi Dubskému, Ph.D. za jeho cenné pripomienky, rady a energiu pri vedení diplomovej práce. Ďalej by som chcel poďakovať svojej rodine za podporu pri písaní.

Obsah

Použité skratky 1
Úvod 2
1. Teoretické východiska energetickej bezpečnosti 5
1.1 Ideologické prístupy k energetickej bezpečnosti 7
2. Význam a záujmy v regióne Južného Kaukazu 10
2.1 Záujmy EÚ 11
2.2 Záujmy USA 13
2.3 Ruský vplyv v regióne 14
2.4 Turecko ako strategický partner 16
2.5 Záujmy Iránu 18
3. Energetická politika v jednotlivých krajinách Južného Kaukazu 20
3.1 Azerbajdžan 22
3.1.1 Vývoj energetickej politiky 22
3.1.2 Ťažba a export ropy 25
3.1.3 Ťažba a export zemného plynu 28
3.2 Gruzínsko 32
3.2.1 Vývoj energetickej politiky 32
3.2.2 Tranzit ropy a plynu 38
3.3 Arménsko 41
3.3.1 Vývoj energetickej politiky 41
3.3.3 Iránsko-arménsky plynovod 45
4. Arménsko ako bezpečnostná výzva 47
4.2 Vzťahy s Gruzínskom a plynovod North-South 48
4.2 SOCAR ako silný regionálny aktér 51
4.3 Rusko vs. Irán 53
4.4 Normalizácia vzťahov s Tureckom 57
Záver 60
Zdroje 63
Knižné 63
Internetové 64
Zoznam máp a grafov 72
Zoznam príloh 73

Príloha č. 1 Trasy ropy a zemného plynu 73
Príloha č. 2 Podiel na celkových dodávkach energií v Arménsku 73

Použité skratky

AIOC	Azerbaijan International Operating Company
BTC	Baku-Tbilisi-Ceyhan
BTE	Baku-Tbilisi-Erzerum
EIA	Energy Information Administration
EÚ	Európska únia
IEA	International Energy Agency
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
SCP	South Caucasus Pipeline
SCR	South Caucasus Railway
SOCAR	State Oil Company of Azerbaijan Republic
TCP	Trans-caspian Pipeline
TACIS	Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States
TANAP	Transanatolian Pipeline
TRACECA	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia
USA	Spojené štáty americké
USD	Americký dollar
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

Úvod

Energetická bezpečnosť v regióne Južného Kaukazu[1] sa po rozpade Sovietskeho zväzu stala kľúčovým faktorom ďalšieho smerovania a rozvoja regiónu. Z jedného sovietskeho energetického centra sa oddelil kaspický región s odlišnými geopolitickými charakteristikami a objavili sa možnosti alternatívnych trás dopravy ropy a zemného plynu. Do regiónu začali pomaly vnikať noví aktéri, predovšetkým USA, EÚ, Turecko a Irán, ktorý spochybnili dominanciu Ruska. Zaistenie energetickej bezpečnosti Južného Kaukazu sa preto odvíja jednak od špecifických podmienok jednotlivých štátov a zároveň je silne ovplyvnené záujmami vonkajších geopolitických aktérov. Jednotlivé štáty sa tak stávajú zraniteľnejšie a neustále čelia viacerým hrozbám zvnútra i zvonku.

V rámci regiónu hrá v súčasnosti najdôležitejšiu úlohu Azerbajdžan, ktorý má prístup k významnému objemu kaspických energetických zdrojov. Jeho geografická poloha bez prístupu k otvorenému moru ho však núti k spolupráci s ostatnými krajinami regiónu a umožňuje mu expandovať na medzinárodné trhy s ropou a zemným plynom. Keďže zásoby týchto kľúčových energetických surovín prekračujú potreby celého regiónu a zvyšné dve krajiny sú kompletne závislé na ich dovoze, zaistenie energetickej bezpečnosti do veľkej miery závisí na miere spolupráce s Azerbajdžanom.

Avšak región Južného Kaukazu dlhodobo trpí vnútornými konfliktami, ktoré komplikujú alebo znemožňujú spoluprácu medzi jednotlivými krajinami a širším okolím. Táto skutočnosť má príznačný dopad na energetickú bezpečnosť, a preto aj po viac ako dvoch dekádach od rozpadu Sovietskeho zväzu zostáva najväčšou výzvou regiónu jeho vnútorná stabilita. Jedná sa hlavne o zmrazený konflikt Náhorného Karabachu medzi Arménskom a Azerbajdžanom, ktorý sa začal ešte v roku 1988. Arménsko sa kvôli nemu ocitlo v izolácii a bolo vylúčené z najdôležitejších energetických projektov regiónu v jeho modernej histórii.

Geopolitická situácia v regióne sa však vďaka prítomnosti viacerých vonkajších aktérov postupne mení, čo vytvára do budúcnosti priestor na prehodnotenie vzájomných vzťahov. Pre ďalší rozvoj regiónu a jeho bezpečnosť bude preto zásadné do akej miery bude využitý potenciál Arménska a či ekonomické a bezpečnostné priority jednotlivých krajín prevážia

[1] Na účely tejto práce je označenie regiónu Južný Kaukaz prevzaté z literatúry zaoberajúcej sa touto problematikou najmä z politického a ekonomického pohľadu, a to ako označenie územia Arménska, Azerbajdžanu a Gruzínska, hoci historicky a čisto geograficky územie južného Kaukazu (južnej časti kaukazskej oblasti) je vymedzené širšie - vrátane časti Iránu, Turecka a časti južného Ruska.

nad politickými konfliktami. Diplomová práca si z tohto dôvodu určuje za najdôležitejšiu výzvu energetickej bezpečnosti Arménsko.

Existuje množstvo štúdii, ktoré sa zaoberajú problematikou energetickej bezpečnosti vo vzťahu k jednotlivým krajinám tohto regiónu. Prínosom tejto práce je dôraz na zaisťovanie bezpečnosti vo vnútri regiónu a možnosti vzájomnej spolupráce, ktorá by mohla viesť k nezávislejšiemu postaveniu regiónu navonok. Hlavným cieľom tejto práce je preto komplexne zanalyzovať vývoj energetickej politiky v jednotlivých krajinách regiónu od rozpadu Sovietskeho zväzu v roku 1991 a na základe toho určiť najdôležitejšie výzvy energetickej bezpečnosti celého regiónu. Ďalším cieľom je zdôvodniť význam Južného Kaukazu ako dôležitého energetického koridoru a charakterizovať vplyv vonkajších aktérov na jeho vývoj a smerovanie.

Prvá kapitola definuje teoretické východiska energetickej bezpečnosti, ktoré sú aplikované v tejto diplomovej práce. Pri analyzovaní regiónu Južného Kaukazu je energetická bezpečnosť chápaná ako súčasť stratégie národnej bezpečnosti, v ktorej sa prejavujú strategicko-bezpečnostné a liberálno-tržné prístupy k energetickej bezpečnosti. Vyplýva to zo skutočnosti, že zachovanie národnej bezpečnosti v celom regióne veľmi úzko súvisí so zaistením energetickej bezpečnosti.

Pre pochopenie komplexnosti bezpečnostného problému Južného Kaukazu je dôležité poznať záujmy vonkajších aktérov, o ktorých referuje druhá kapitola tejto práce. Jedná sa hlavne o prenikanie Západu na čele s EÚ a USA a regionálnych mocností Turecka a Iránu, do oblasti, ktorá dovtedy patrila pod sféru vplyvu Moskvy.

Vývoju energetickej politiky v jednotlivých krajinách sa venuje tretia kapitola. Zameriava sa na najdôležitejšie udalosti a projekty, ktoré mali najväčší dopad na národnú a energetickú bezpečnosť. Dôraz je kladený na spôsob zaistenia dvoch najdôležitejších energetických surovín: ropy a zemného plynu.

Posledná kapitola sa konkrétnejšie zameriava na význam a potenciál Arménska pre posilnenie energetickej bezpečnosti celého regiónu. V úvode je zdôvodnený výber Arménska za najdôležitejšiu bezpečnostnú výzvu, ktorý je reakciou na posledný vývoj v energetickom sektore Arménska. Načrtnutých je niekoľko možností, kde by mohla potreba posilňovania energetickej bezpečnosti v budúcnosti prevážiť nad politickými prekážkami.

Existuje veľké množstvo publikácii, ktoré sa zaoberajú jednotlivým aspektmi energetickej bezpečnosti. Vzhľadom na potreby tejto práce považujem publikáciu Energetická bezpečnosť- geopolitické súvislosti vypracovanú Nadáciou ČEZ a Energetická politika od Brendyho Shaffera za veľmi prínosné. Vysvetľujú koncept energetickej bezpečnosti a poskytujú dostatočný teoretický základ. Pre pochopenie vnímania energetickej bezpečnosti na Južnom Kaukaze mi veľmi pomohla publikácia Energetická bezpečnosť od teórie k praxi v čiernomorskom regióne od Cristiana Bahnareanu. Štúdie z Caucasus Analytical Digest mi zas veľmi pomohli pri spracovávaní vývoja v jednotlivých krajinách regiónu. Ocenil som aj publikáciu Richarda Sakwy Moc a politika Putinovho Ruska a užitočné informácie a štatistiky som našiel hlavne cez americkú EIA a medzinárodnú IAE.

1. Teoretické východiska energetickej bezpečnosti

Energetika má pre hospodárstvo každej krajiny zásadný význam, keďže od jej fungovania závisí väčšina zložiek ekonomiky štátu. Navyše je napojená na významnú infraštruktúru, ktorá predstavuje veľkú zodpovednosť a hrozbu pre daný štát, čo môže mať veľmi negatívny dopad na životy ľudí. Obnovená pozornosť, ktorá je v poslednom období venovaná energetickej bezpečnosti, pramení čiastočne z napätej situácie na trhu s ropou a pretrvávajúcou hrozbou terorizmu a nestability v niektorých exportných krajinách, geopolitickej rivality a fundamentálnej potreby energií pre naštartovanie ekonomického rastu.[2]

Otázka energetickej bezpečnosti je veľmi komplexnou a pomerne citlivou politickou témou na celom svete. Samotný pojem *energetická bezpečnosť* sa v teóriách medzinárodných vzťahov objavil až na začiatku 90. rokov, hlavne vďaka predstaviteľovi tzv. *Kodanskej školy* Barryho Buzzana. Okrem tradičných vojenských hrozieb táto škola rozlišuje aj politické, ekonomické, sociálne a environmentálne hrozby, kde energetická bezpečnosť spadá pod hrozby ekonomickej povahy.[3]

Vymedzenie a definícia energetickej bezpečnosti napriek dynamickému vývoju v posledných dekádach ostáva naďalej predmetom skúmania. Najčastejšie sa používa definícia IEA, ktorá energetickú bezpečnosť popisuje ako "*prístup k dostatočnému množstvu spoľahlivej energie za prijateľnú cenu s ohľadom na životné prostredie*".[4] Tá však vznikla v súvislosti s ropnými šokmi v 70. a 80. rokoch a nezodpovedá už súčasným podmienkam.

V dnešnej dobe sa z energetickej bezpečnosti stáva dôležitá súčasť širšieho konceptu národnej bezpečnosti. Dosiahnutie určitej úrovne bezpečnosti závisí od schopnosti štátu agregovať vnútorné zdroje a získať alebo zachovať prístup k vonkajším ekonomickým zdrojom. Ako súčasť každej národnej bezpečnostnej stratégie sa energetická bezpečnosť prekladá ako: „*zaistenie existujúcich zdrojov a trás, identifikácia a využívanie alternatívnych zdrojov a ciest, zníženie závislosti na dovoze, energetická efektívnosť a ochrana životného prostredia*“.[5]

[2] YERGIN, D., Ensuring energy security. Foreign Affairs, March/April 2006. s.73.
[3] KOVÁČOVSKÁ, L., European Union’s Energy (In)security - ; Dependence on Russia. 2007.
[4] HOUSSIN, D. Energy Security: the role of oil, gas and coal. 2008.
[5] BAHNAREANU, C., Energy Security from Theory to Practice in the Black Sea Region. 2013.

Energetická bezpečnosť potom závisí na činnosti alebo nečinnosti akéhokoľvek aktéra v reťazci vlastníka – prevádzkovateľa – producenta – transportéra – distribútora – spotrebiteľa, ktorý sa vzťahuje priamo alebo nepriamo k zdrojom energie a je určený k ovplyvňovaniu alebo riadeniu ďalších subjektov.[6]

Riziká a hrozby energetickej bezpečnosti možno vnímať z pozície rôznych faktorov. Jedným z nich sú záujmy spomínaných aktérov a miera, v ktorej vnímajú riziko energetickej bezpečnosti. Rôzne subjekty vnímajú realitu odlišne, preto aj ich vnímanie jednotlivých rizík energetickej bezpečnosti môže mať rôznu podobu a intenzitu a nie všetci vnímajú riziko v rovnakej miere. Odlišnosť vnímania energetických hrozieb je daná tým, akú pozíciu zastávajú jednotlivé subjekty k energetickej bezpečnosti[7]

Za relevantné geopolitické hrozby v oblasti energetickej bezpečnosti sa v súčasnej dobe považuje:[8]

- Vnútorná nestabilita, občianske vojny, náboženské alebo etnické násilie, ktoré môžu na čas prerušiť produkciu.
- Teroristické útoky na energetickú infraštruktúru, ktoré môžu ohroziť voľný tok a prepravu a vyžadujú si obrovské náklady na ich ochranu.
- Politicky motivované prerušenie dodávok ropy alebo zemného plynu hlavným exportérom, ktoré ohrozuje energetickú bezpečnosť v prijímajúcej krajine.
- Ekonomické sankcie uvalené na dôležitého producenta, ktoré ho zbavia potrebných zahraničných investícii. Ten tak nie je schopný naplno rozvinúť svoj potenciál.
- Vojna medzi producentmi energií, ktorá môže viesť k zničeniu ich energetickej infraštruktúry a zariadenia a následnému zvýšeniu ich cien.
- Územné spory, ktoré môžu zvýšiť napätie medzi zapojenými stranami a spomaliť rozvoj a využitie ich zásob energetických surovín.

Medzi ďalšie hrozby môžeme zaradiť vyčerpanie tradičných zdrojov a ich oneskorená substitúcia alternatívnymi zdrojmi a využitie príjmov z energetiky na podporu nedemokratických režimov.[9]

---

[6] BAHNAREANU, C., Energy Security from Theory to Practice in the Black Sea Region. 2013.
[7] PROROK, V., Energetická bezpečnost - geopolitické souvislosti: (projekt Nadace ČEZ). 1. vyd. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha. 2008. s. 12.
[8] BAGHAT, G., Energy security: an interdisciplinary approach [online]. Chichester, West Sussex, U.K.: Wiley, 2011. s. 21.
[9] Tamtiež

Zaistenie energetickej bezpečnosti je možné niekoľkými spôsobmi, ktorých výber závisí na mnohých faktoroch. Ako základný faktor môžeme menovať energetickú vybavenosť prírodnými zdrojmi, geografickú polohu konkrétnej krajiny, vybudovanú energetickú infraštruktúru, ďalej vyspelosť ekonomiky a s tým súvisiaca energetická náročnosť, politický režim a priority energetické politiky.[10]

1.1 Ideologické prístupy k energetickej bezpečnosti

Keďže otázky bezpečnosti sú spojené s hrozbami existencie subjektu, majú vždy politický rozmer. Z toho vyplýva, že výber riešení sa musí podriaďovať ideologicko-politickým cieľom daného subjektu, ktorý má špecifické predstavy o povahe hrozby (sekuritizácia).[11] Jednotlivé subjekty majú z tohto dôvodu odlišný názor na to, ako by sa malo na danú hrozbu reagovať. Rozličné vnímanie hrozby potom môže viesť k podceneniu hrozieb, ktoré má celospoločenský dopad.

Medzi tradičné ideológie, ktoré ovplyvňujú politické rozhodovanie patria konzervativizmus, liberalizmus, socializmus a nacionalizmus. Pre potreby tejto práce sú relevantné prvé dve ideológie.

Konzervativizmus, ako prvá z menovaných teórii, vychádza z požiadavky zachovania exitujúceho usporiadania, predovšetkým vnútroštátneho. Ten je hierarchicky štruktúrovaný a opiera sa o tradičné hodnoty. V prípade neokonzervativizmu je zdôraznená aj potreba udržania hegemónie (Západu, USA). Najdôležitejšiu úlohu hrá štát, ktorý v prípade ohrozenia stability využíva násilie. Problémy energetickej bezpečnosti sa tak riešia selektívne na úrovni štátov a v prospech vybraných subjektov. Vo vzťahu k ostatným subjektom môže dôjsť k zhoršeniu ich pozície, čo môže vyvolať nové hrozby a zhoršiť bezpečnosť aj v ďalších oblastiach, bez toho, že by boli vyriešené pôvodné problémy.[12]

S komplexnejším prístupom prichádza **liberalizmus,** ktorý zdôrazňuje úlohu slobody a rovnosti práv všetkých subjektov. Rovnosť je chápaná ako rovnosť šancí, pričom dôraz je

[10] PROROK, V., Energetická bezpečnost - geopolitické souvislosti: (projekt Nadace ČEZ). 1. vyd. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, 2008, s. 11.

[11] Proces sekuritizácie predstavuje určitú (extrémnu) formu politizácie tém, ktoré úzko súvisia so samotnou existenciou štátu, poprípade so zachovaním / ochranou jeho vitálnych hodnôt. (Buzan – Waever – de Wilde, 1998, s. 25).

[12] PROROK, V., Energetická bezpečnost - geopolitické souvislosti: (projekt Nadace ČEZ). 1. vyd. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha. 2008. s. 13

kladený hlavne na formálne právnu rovnosť a nie reálny obsah rovnosti. V oblasti energetickej bezpečnosti liberáli operujú výraznejšie než konzervatívci na úrovni medzinárodných subsystémov a hovoria aj o dôležitosti nadnárodného systému. U liberálov je ďalej zdôrazňovaná úloha skúsenosti pri riešení problémov a uprednostňuje sa stratégia vyjednávania pred silovým riešením. Je preto menej pravdepodobné , že by efekt ich činnosti mohol narušiť celkovú bezpečnostnú situáciu. V oblasti energetickej bezpečnosti podporujú zrušenie monopolu vo vlastníctve energetických zdrojov, alternatívne zdroje energií a nové distribučné cesty.[13]

V zásade sa dá hovoriť o dvoch stratégiách, ktoré vychádzajú z modelovo opísaných ideológii: strategicko-bezpečnostný a liberálno-tržný prístup. **Strategicko-bezpečnostný** prístup v sebe odráža realistickú tendenciu a racionalitu v medzinárodných vzťahoch a je utváraný štrukturálnymi nerovnováhami medzi regiónmi produkujúcimi energie a regiónmi spotrebujúcimi energie. Dodávky ropy a plynu sa na základe tejto nerovnosti stávajú predmetom zraniteľnosti, a to buď vnímanej alebo skutočnej.[14] Najväčšie zásoby uhľovodíkových zdrojov sa zároveň nachádzajú v nestabilných, politicky skorumpovaných a na konflikt náchylných krajinách. Tento prístup preto považuje za kľúčovú energetickú bezpečnosť pre zachovanie národnej bezpečnosti. Energetická surovina prestáva fungovať iba ako komodita, ale predstavuje ideálnu zbraň v rukách jej majiteľa na dosiahnutie cieľov štátu. Stáva sa teda legitímnym nástrojom zahraničnej politiky.[15] Ruská energetická politika sa dá považovať za jedinečný prípad, na ktorý sa dá aplikovať tento prístup. Rusko ako aktér v medzinárodných vzťahoch je totiž motivovaný hlavne svojimi národnými záujmami, a preto tržné sily nie sú schopné zaistiť mier a stabilitu dodávok.

Pre **liberálno-tržný** prístup je charakteristické, že hlavným nástrojom na riešenie problémov energetickej bezpečnosti, vrátane bezpečnosti dodávok energií, je postupná liberalizácia energetického trhu. Predpokladá, že toky energií sú regulované trhmi, ktoré zároveň podliehajú medzinárodným inštitúciám. Prístup zdôrazňuje komplementaritu a spoločný cieľ aktérov – stabilné trhy, uspokojenie dopytu spotrebiteľov a priestor pre odbyt producentov.[16] Energetická bezpečnosť je potom chápaná ako efektívne a transparentné fungovanie medzinárodných trhov pre obchod so surovinami. Založenie

[13] PROROK, V., Energetická bezpečnost - geopolitické souvislosti: (projekt Nadace ČEZ). 1. vyd. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, 2008. s. 14

[14] BELYI, A. Energy security in International Relations (IR) theories, 2010.

[15] YERGIN, D., Ensuring energy security. Foreign Affairs, March/April 2006. s. 78.

[16] METAIS, R. Ensuring Energy Security in Europe: The EU between a Market-based and a Geopolitical Approach. Department of EU International Studies and Diplomacy, Marec 2013.

IEA po ropnom embargu v roku 1973, ktorá má slúžiť ako dôležitý nástroj na posilnenie energetickej bezpečnosti v krajinách OECD, je jedným z príkladov tohto prístupu v praxi.[17]

V regióne Južného Kaukazu sú prítomné oba ideologické prístupy, pričom dlhodobo prevažuje strategicko-bezpečnostný prístup. To je zrejmé hlavne v prípade Azerbajdžanu, ktorý si touto politikou uisťujú svoje postavenie v regióne. Strategické partnerstvo s Gruzínskom je tomu veľmi dobrým príkladom. Liberálne - tržný prístup je presadzovaný hlavne podmienenou ekonomickou a politickou podporou USA a EÚ a prostredníctvom vstupu zahraničných investorov do energetického sektoru, ktoré čoraz častejšie uprednostňujú komerčné ciele pred politickými.

[17] BACHURETZ, M., Rethinking Energy Security: The Carter Doctrine in a Changing Energy Lanscape, 2013.

2. Význam a záujmy v regióne Južného Kaukazu

Región Južného Kaukazu sa nachádza v jedinečnej geopoliticky strategickej oblasti medzi EÚ, Ruskom, Strednou Áziou a Blízkym východom. Predstavuje hranicu medzi kresťanskou a islamskou civilizáciou s vplyvmi ruskej, tureckej a iránskej kultúry, rovnako ako aj prostredie s viac ako 50 etnickými a jazykovými skupinami. Už zo svojej podstaty je tak predurčený k nepokojnej existencii. Hoci svet a s ním spojené priority a záujmy veľmocí sa s časom menili, geografická poloha regiónu zostala stále tá istá. A práve umiestnenie regiónu je hlavným dôvodom, prečo sa po rozpade Sovietskeho zväzu táto oblasť na rozhraní Európy a Ázie stala objektom záujmu najsilnejších aktérov svetovej politiky.

Po zániku bipolárneho sveta, takého aký bol známy v období od konca 2. svetovej vojny do začiatku 90. rokov, sa krajiny uvoľnené z územia Sovietskeho zväzu ocitli v úplne novej geopolitickej situácii. V prípade južného Kaukazu to bolo umocnené ich strategickou polohou a ekonomickým potenciálom. Najmä dvaja hlavní aktéri práve skončenej studenej vojny – Rusko a USA, sa prakticky ihneď o túto oblasť začali zaujímať. Avšak ich záujmy, či už boli obdobné alebo odlišné, stáli často proti sebe.

K dvom hlavným a tiež najsilnejším hráčom sa postupne pripojili ďalší - štáty širšieho regiónu, medzinárodné organizácie a integračné zoskupenia. Ekonomické, strategické aj bezpečnostné motívy všetkých aktérov prispeli v dvadsaťročnej histórii samostatných republík Južného Kaukazu k vytvoreniu pomyselnej siete spoločných aj protichodných záujmov, stratégií a nástrojov, ako tieto ciele dosiahnuť. Logickým vyústením takejto situácie bol sled udalostí, ku ktorým v súvislosti s Južným Kaukazom v priebehu uplynulých rokov došlo a ktoré spätne zase ovplyvnili postavenie regiónu na geopolitickej mape sveta.

Z hľadiska energetickej bezpečnosti sa jedná o kľúčový tranzitný koridor energetických zdrojov medzi uzavretou Kaspickou panvou a západnými spotrebiteľskými trhmi. Počas sovietskej éry, keď Moskva kontrolovala kaspické energetické zdroje, bola sieť potrubí vybudovaná tak, aby prepájala všetky na energiu bohaté krajiny s Ruskom. Rozpad Sovietskeho zväzu však umožnil vonkajším aktérom investovať do ťažby a vybudovať alternatívne trasy pre prepravu ropy a plynu z oblasti na lukratívne medzinárodné trhy.

V súčasnosti je región Južného Kaukazu súčasťou širšieho post-sovietskeho regionálneho bezpečnostného komplexu, ktorý je definovaný ako súbor jednotiek, ktorých hlavné

procesy (de)sekuritizácie sú prepojené tak, že „*ich bezpečnostné problémy nemožno rozumne analyzovať alebo riešiť oddelene od seba.*“[18] Tento prístup predpokladá nielen to, že všetky krajiny sú značne prepojené, ale aj to, že ich bezpečnostné architektúry sú samé o sebe do značnej miery ovplyvnené prenikaním regionálnych a globálnych mocností. To znamená, že každá zmena v mocenskej rovnováhe alebo narušenie vzťahov medzi jednotlivými štátmi môže mať zásadný vplyv na mieru bezpečnosti v regióne.

Kaspické energetické zdroje a strategické vývozné potrubia prechádzajúce touto oblasťou sú rozhodujúce pre komplexné zabezpečenie energetickej bezpečnosti v Južnom Kaukaze. Dodávky plynu z Ruska, a v menšej miere i z Iránu, tiež hrajú strategicky dôležitú úlohu. Na druhej strane sú overené zásoby ropy a plynu v Kaspickej panve omnoho nižšie než obrovské zásoby v Perzskom zálive. Dokonca sú hlboko pod odhadovanými číslami zo začiatku 90-tych rokov.[19] Čo však robí kaspické energetické zdroje významné, je príležitosť západných spotrebiteľov diverzifikovať si zdroje a oslabiť tak postavenie dodávateľov z Blízkeho východu a Ruska.

2.1 Záujmy EÚ

EÚ dlhodobo vníma Južný Kaukazu ako dôležitú tranzitnú oblasť pre prepravu energetických surovín, ktorej význam v posledných rokoch prudko narastá. Jednou z hlavných geopolitických priorít EÚ je vytvoriť tzv. *kruh priateľov* v blízkosti svojich hraníc. To znamená, že sa snaží udržať si dobré vzťahy s okolitými regiónmi.

Záujem EÚ o posilnenie vzťahov s Južným Kaukazom sa zvýšil hlavne po pristúpení nových členov v roku 2004 a 2007. Európska bezpečnostná stratégia taktiež zdôrazňuje „*potrebu predchádzať vytvoreniu nových deliacich čiar v Európe*“, a vyzvala EÚ na „*silnejší a aktívnejší záujem o problémy v Južnom Kaukaze*“. Bezpečnostná stratégia ďalej zdôrazňuje, že „*musíme rozšíriť výhody hospodárskej a politickej spolupráce s našimi susedmi na východe a súčasne riešiť ich politické problémy.*“[20]

Spolupráca medzi EÚ a Južným Kaukazom je najsilnejšia v oblastiach energetiky, dopravy a bezpečnosti. EÚ sa snaží podporovať spoluprácu medzi jednotlivými štátmi a ich

[18] BUZAN, Barry a Ole WÆVER. Regions and powers: the structure of international security. New York: Cambridge University Press. 2003. 44 s.

[19] BADALYAN, L., Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus, Center for Security Studies (CSS), Caucasus Analytical Digest.2011.

[20] A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brusel, 12. decembra 2003.

vzájomný dialóg, čím sa snaží prispieť k stabilite v celom regióne. Sú to práve lepšie regionálne, hospodárske a obchodné vzťahy, ktoré by podľa EÚ mali viesť k vyriešeniu problémov s konfliktnými oblasťami. EÚ zároveň podporuje rozvoj demokratických vládnych štruktúr a pomáha rozvoju voľných trhových mechanizmov prostredníctvom technickej asistencie. Všetky tri krajiny sú taktiež členmi Európskej susedskej politiky (2004) a sú zahrnuté v iniciatíve Čiernomorskej synergie (2007) a Východného partnerstva (2009).[21]

Na druhej strane sa EÚ teší v Južnom Kaukaze veľkej podpore a všetky tri vlády pripisujú veľký význam vzájomným vzťahom. Napríklad azerbajdžanský Národný bezpečnostný koncept deklaruje "*integráciu s európskymi a euroatlantickými štruktúrami*" ako druhú najdôležitejšiu politickú prioritu, po obnovení teritoriálnej integrity.[22] V Gruzínsku je členstvo v EÚ a NATO jednou z hlavných priorít zahraničnej politiky. Gruzínci dokonca považujú sami seba za Európanov a svoju krajinu za súčasť Európy.[23]

Prehlbovanie vzájomných vzťahov sa začalo po rozpade Sovietskeho zväzu, kedy EÚ poskytla krajinám Južného Kaukazu ekonomickú pomoc, finančné granty a technickú asistenciu pomocou jednotného technického inštrumentu TACIS. Pod týmto programom bol vyvinutý projekt TRACECA, ktorý podporuje rozvoj železničnej, cestnej, námornej a leteckej dopravy zo Strednej Ázie do Európy. EÚ považuje za veľmi strategické budovať širokú sieť dopravy a energetickú infraštruktúru, ktorá by spojila Strednú Áziu cez Kaukaz s Európou.[24] Zmyslom tejto iniciatívy je otvorenie nových obchodných ciest, ktoré by predstavovali alternatívu k tradičným dopravným a obchodným tokom kontrolovaných Moskvou. Pre autority na Kaukaze je to zas spôsob, ako si posilniť politickú a ekonomickú nezávislosť ich krajín.[25]

Z hľadiska energetickej bezpečnosti je pre EÚ najdôležitejším partnerom v regióne Azerbajdžan, kde do energetického sektoru investovalo mnoho európskych spoločností. Vývoj ohľadne výstavby ropovodu BTC a plynovodu BTE posilnilo vnímanie

[21] EFE, H., Foreıgn Polıcy of the European Unıon Towards the South Caucasus. International Journal of Business and Social Science. 2012.
[22] HUSEYNOV, T., The EU and Azerbaijan: Destination Unclear, Europe in Dialogue. 2009.
[23] KAKACHIA, K., Georgia's Identity-Driven Foreign Policy and the Struggle for Its European Destiny, Caucasus Analytical Digest, No. 37, 2012.
[24] Communication From the Commission to the Council and the European Parliament, Black Sea Synergy - A newRegional Cooperation Initiative. Comminssion of the European Communities, 11. apríla 2007.
[25] ÖZER, S., A Common Foreign and Security Policy Towards the Caucasus?, International Journal of Business and Social Science, vol.3, no. 17, 2012.

Azerbajdžanu ako spoľahlivého energetického partnera. Tieto projekty by zároveň negatívne ovplyvnili pozíciu Ruska v regióne a priblížili tieto krajiny bližšie k EÚ.[26]

EÚ si kladie za cieľ poskytnúť bezpečné prepravné trasy v regióne. Vzhľadom k niekoľkým etnických konfliktov v tomto regióne úsilie EÚ nebolo zatiaľ plne úspešné. EÚ sa preto rozhodla spustiť niekoľko vlastných projektov v regióne. V tejto súvislosti vznikol program na podporu spolupráce v energetickej politike INOGATE, ktorý podporuje spoluprácu medzi EÚ a pobrežnými štátmi Kaspického a Čierneho mora v oblasti energetiky, obnoviteľných zdrojov energie a energetickej účinnosti.[27] Predstavuje tiež dôležitý faktor vo vzájomných vzťahoch medzi EÚ a oblasťou Južného Kaukazu.

2.2 Záujmy USA

Geopolitické dôvody hrajú dôležitú úlohu v postoji USA k regiónu Južného Kaukazu. Od rozpadu Sovietskeho zväzu sa USA aktívne zapája do diania v oblasti a podporuje jeho regionálny rozvoj a politickú stabilitu. Rýchlo vycítilo príležitosť posilniť si svoje postavenie v dovtedy neprístupnej, avšak strategicky významnej oblasti euroázijského priestoru. Región Južného Kaukazu totiž umožňuje vstup USA do oblasti južného Ruska, Stredného východu, Iránu, Strednej Ázie a Afganistanu.

Washington od začiatku podporoval obnovu ekonomík a integráciu krajín do euroatlantických politických a ekonomických štruktúr. Takmer okamžite po vzniku myšlienky prepravy kaspickej ropy na Západ a výstavbe ropovodu Baku-Supsa a BTC (obchádzajúce územie Ruska a Iránu) sa nová aliancia zapojených krajín do týchto projektov- Azerbajdžan, Gruzínsko a Turecko, teší silnej podpore USA. Tento krok sa ukázal byť v dokonalej harmónii s kľúčovými cieľmi USA v regióne: *„izolácia Iránu, prevencia znovunastolenia ruského monopolu v regióne, podpora Turecka v jeho úsilí o zvýšený vplyv v regióne a účasť amerických spoločností na investíciách v regióne.“*[28] Americké ropné spoločnosti tak boli medzi prvými zahraničnými investormi, ktorí vstúpili do energetického sektoru v regióne.

[26] EFE, H., Foreign Policy of the European Union Towards the South Caucasus. International Journal of Business and Social Science, vol.3, no. 17, 2012.
[27] The INOGATE Programme.
[28] FRIEDMANN, M., Energy Development and Transport Network Cooperation in Central Asia and the South
Caucasus, Building Security in the New States of Eurasia. Subregional Cooperation in the Former Soviet Space, eds. Renata Dwan, and Oleksandr Pavliuk, Armonk, M.E. Sharpe. 2000. s. 189.

Teroristické útoky z 11. Septembra 2001 posilnili význam regiónu a umožnili rozšíriť spoluprácu hlavne na bilaterálnej a multilaterálnej úrovni v oblasti bezpečnosti, boja proti terorizmu a riadenia mierových misií v Afganistane a Iraku. Špeciálnu pozornosť si získali vojenské cvičenia v Gruzínsku a Azerbajdžane. George Bush sa stal prvým prezidentom, ktorý navštívil Južný Kaukaz a pri tejto príležitosti ho označil za strategicky dôležitý región pre americké národné záujmy.[29] V tom čase sa totiž americká vláda povýšila energetickú bezpečnosť na úroveň najvyššej národnej priority. To znamená, že medzinárodná energetická politika sa stala mimoriadne dôležitá pre záujmy USA. V regióne Južného Kaukazu by sa táto politika dala definovať ako dostupnosť „multiply pipelines" čiže doplnenie už existujúcich potrubí novými.[30]

Avšak posledné roky svedčia o poklese amerických záujmov, ktoré boli viditeľné vo viacerých oblastiach. V *„Päťdennej vojne"* medzi Gruzínskom a Ruskom v roku 2008 zastávalo USA veľmi pasívny postoj a nedokázalo ochrániť svojho proklamovaného spojenca. Zastavilo financovanie prebiehajúcej výstavby železničného spojenia Baku–Tbilisi–Kars, ktorý v súčasnosti predstavuje hlavný dopravný projekt podporovaný tureckou a azerbajdžanskou vládou. V prípade projektu Nabucco zas americká administratíva ukázala slabosť a pasivitu pri lobovaní u jednotlivých partnerov, bez čoho je úspešnosť celého projektu vážne ohrozená. V neposlednej rade USA nedokázala napriek svojmu zapojeniu dosiahnuť zásadný prielom pri riešení regionálnych konfliktov v Náhornom Karabachu, Abcházsku a Južnom Osetsku.[31]

2.3 Ruský vplyv v regióne

Rozpadom Sovietskeho zväzu na konci studenej vojny získali všetky tri republiky v Južnom Kaukaze nezávislosť na Rusku, druhýkrát v priebehu dvadsiateho storočia. Na začiatku bola podpora Európy a USA veľmi malá, a tak politická a ekonomická bezpečnosť týchto krajín silne závisela na vyrovnávaní vzťahov so susedným Ruskom a Tureckom a ich vzťahmi s USA a EÚ. Pre Rusko nebolo ľahké akceptovať nezávislosť krajín Južného Kaukazu a naďalej vníma tento región ako súčasť svojej sféry vplyvu. Ten predstavuje *nárazníkovou zónu* medzi ruským severným Kaukazom a islamským svetom,

[29] ISMAILZADE, F., US Policy towards the South Caucasus: How to move forward, *Caucasus Analytical Digest*, No. 13, 2010.
[30] PAMIR, A. N., Is There a Future of the Eurasian Corridor?, Insight Turkey, Vol. 2, No. 3, 2000.
[31] ISMAILZADE, F., US Policy towards the South Caucasus: How to move forward, *Caucasus Analytical Digest*, No. 13, 2010.

predovšetkým hlavným rivalom Ruska v regióne, Tureckom.[32] Rusko sa v tejto oblasti cíti ohrozené, keďže sa v ňom zvyšuje prítomnosť iných aktérov. Keďže Južný Kaukaz funguje ako brána pre ruský vplyv do oblasti Blízkeho Východu a Strednej Ázie, udržanie si dominantného postavenia závisí do veľkej miery na zachovaní si prístup k transportným trasám energetických surovín.

Avšak bezprostredne po rozpade Sovietskeho zväzu sa Rusko ocitá v podobnej situácii ako ostatné štáty bývalého Sovietskeho zväzu a prechádza bolestivým procesom inštitucionálnej, politickej a ekonomickej transformácie. Rusko sa musí vyrovnať s hrozbami vlastnej teritoriálnej integrity, zrúteniu ekonomiky či ekonomickej neistoty spojenej s divokou privatizáciou. Za týchto okolností bolo Rusko medzi krajinami Južného Kaukazu vnímané ako neatraktívny partner.[33] Dúfalo, že čím dlhšie budú tieto krajiny závislé na ruskej energetickej infraštruktúre, tým dlhšie zostanú pod ruskou strategickou a politickou dominanciou. S cieľom chrániť a podporovať svoje záujmy na Kaukaze sa Rusko snažilo zabrániť masívnym investíciám do energetického sektoru v regióne a výstavbe alternatívnych trás pre tranzit ropy a plynu. Prostredníctvom ohrozovania týchto trás sa tiež snaží zabrániť vývozu kaspickej ropy a plynu na európske trhy, keďže samotné Rusko je silne závislé na príjmoch z exportu energií na tieto trhy.

Politika Ruska voči krajinám Južného Kaukazu sa tak sústredí na „*vytvorenie pásu Rusku priateľských štátov, na kontrolu ťažby a transportu nerastného bohatstva, udržanie ekonomického vplyvu, moderovanie ozbrojených konfliktov a zadržanie rastúceho vplyvu západných a regionálnych mocností*“.[34] Snaha o zmenu zahraničnej politiky v krajinách Južného Kaukazu voči Rusku, dávala preto jasný signál Rusku na zvýšenú aktivitu v oblasti. Ozbrojené konflikty ďalej vyvolali obavy z destabilizácie celého post-sovietskeho priestoru a zároveň poskytli Rusku príležitosť na ovplyvňovanie situácie v regióne.

Vzhľadom na to, že štáty bývalého ZSSR boli významne hospodársky prepojené, ekonomická dimenzia tvorila významnú časť vzájomných vzťahov. Pre štáty Južného Kaukazu bolo Rusko najvýznamnejším obchodným partnerom a dodávateľom energií,

[32] CORNELL, S., Small nations and great powers: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. Richmond, Surrey, England: Curzon, 2001.
[33] JERVALIDZE, L., Georgia Russian Foreign Energy Policy and Implications for Georgia's Energy Security: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. 2006.
[34] DARCHIASHVILI, V., a Series editor ROSNER,K., Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. 2006.

ako aj dôležité odbytisko pre svoje výrobky, ktoré boli často na svetových trhoch nekonkurencieschopné. Na druhej strane boli ropné polia na Urale počas existencie ZSSR uprednostňované pred náleziskami v Kaspickom mori. Ich potenciál bol však v 90. rokoch znovu objavený, čo viedlo k veľkému záujmu zahraničných investorov. [35]

Hlavným nástrojom ruskej zahraničnej politiky v regióne sa v priebehu druhého funkčného obdobia prezidenta Putina stáva energetika. Hoci je energetika väčšinou považovaná za *soft power*, v prípade Ruska hovoríme o tzv. *hard-soft power*, keďže Rusko chce pomocou energetických surovín získať väčší vplyv na okolité štáty a začleniť ich do svojej sféry vplyvu.[36]

Napriek razantnému nástupu ruského kapitálu v regióne i v Európe sa Rusku nepodarilo zabrániť stavbe ropovodu BTC a plynovodu BTE, ktorých trasy obchádzajú územie Ruska a poskytujú Azerbajdžanu a Gruzínsku významné príjmy, prístup na západné trhy a väčšiu mieru nezávislosti na Rusku.

2.4 Turecko ako strategický partner

Rozpadom Sovietskeho zväzu sa Turecku, vzhľadom na jeho silné historické, kultúrne a jazykové väzby na novovzniknuté štáty, naskytli nové príležitosti na rozšírenie svojho vplyvu. V súvislosti s ozbrojenými konfliktami, ktoré v regióne vypukli na začiatku 90. rokov, sa cítilo Turecko ohrozené a krajiny Južného Kaukazu sa stali pre Turecko veľkou bezpečnostnou výzvou.

Od začiatku Turecko podporovalo suverenitu a nezávislosť všetkých troch krajín Južného Kaukazu a podporovalo ich politickú a ekonomickú transformáciu. Na druhej strane po prvý krát v histórii Turecko nemalo hranicu s Ruskom a verilo, že to môže posilniť jeho postavenie v regióne. Rozhodlo sa preto oponovať ruským snahám o návrat do oblasti Južného Kaukazu.[37]

Taktiež si uvedomilo, že nestabilita týchto krajín by mohla ovplyvniť jeho vlastnú stabilitu a bezpečnosť. Turecko si bolo vedomé, že by to mohlo ľahko ovplyvniť obchod

[35] RYBÁR, J., *Kavkaz, Rusko a "nová velká hra" o kaspickou ropu: souperení o prírodní bohatství Kaspického more jako klícový faktor ovlivnující situaci v zemích regionu*. 2005.
[36] STENT, A., E., Restoration and Revolution in Putin´s Foreign Policy, in: *Power and policy in Putin's Russia*. 2011.
[37] AYDIN, M., *Non-traditional security threats and regional cooperation in the Southern Caucasus*. 2011. s. 139.

a dopravné vzťahy s veľkým počtom krajín na Východe. Z tohto dôvodu si Turecko neprialo byť zapojené v regionálnych konfliktoch, aj keď nebolo možné stáť úplne bokom, keďže mnoho tureckých občanov má kaukazský pôvod a zmysel pre blízke príbuzenstvo hlavne v prípade Azerbajdžanu.[38]

Medzi ďalšími prioritami Turecka bolo stať sa energetickým a dopravným uzlom a tým uľahčiť prepravu kaspickej ropy a zemného plynu do Európy novými potrubiami a dodávkami z prístavu Ceyhan. Na druhej strane by ropovod BTC, plynovod BTE, ako aj Blue Stream z Ruska a všetky ostatné plánované spojenia mohli z Turecka spraviť regionálneho energetického hráča. Navyše Turecko nezostáva v týchto snahách osamotené. Napríklad strategický cieľ USA oslabiť vplyv Ruska hral dôležitú úlohu pri vyjednávaní o stavbe plynovodu BTC.[39] Keďže najkratšia trasa, vedená cez Arménsko, sa nemohla realizovať kvôli nevyriešenému konfliktu v Náhornom Karabachu a USA nesúhlasilo s variantov postaviť potrubie cez Irán, jedinou možnou prepravnou trasou sa stalo gruzínske územie. Aj keď historické a kultúrne väzby dávajú predpoklad na vytvorenie užších ekonomických a politických vzťahov medzi Tureckom, Azerbajdžanom a Gruzínskom, bola to práve energetická politika, ktorá z týchto krajín vytvorila strategických partnerov.[40]

Zlom v postoji Turecka k Južnému Kaukazu nastal po rusko-gruzínskom konflikte v auguste 2008, kedy sa znovu naplno prejavila volatilita regiónu. Potrubia vedené cez Gruzínsko sa ocitli v bezprostrednom nebezpečenstve a Turecko sa preto rozhodlo venovať viac pozornosti k celkovému vývoju v jednotlivých krajinách regiónu. Turecký premiér Recep Erdogan predstavil návrh na „**Pakt stability a spolupráce na Kaukaze**“, ako svoju vlastnú iniciatívu ohľadne budúceho vývoja na Kaukaze.[41] Jedným z hlavných cieľov tejto iniciatívy bolo pomôcť riešiť etnické problémy cez regionálnu spoluprácu. Prínosom tejto iniciatívy bolo aj zapojenie Arménska a pre Turecko sa stala normalizácia vzťahov s Arménskom súčasťou jeho zahranično-politickej koncepcie „**nulové problémy so susedmi.“**[42]

[38] AYDIN, M., *Non-traditional security threats and regional cooperation in the Southern Caucasus*. 2011.
[39] Tamtiež
[40] Tamtiež
[41] FOTIOU, E., Caucasus Stability and Cooperation Platform” What is at Stake for Regional Cooperation? *ICBSS Policy Briefs*, Vol. 16, 2009.
[42] WELT, C., Turkish-armenian normalisation and the karabakh conflict, *Perceptions*, Vol.18, No.1, 2008.

Napriek pokusom o zlepšenie vzťahov Turecka s Arménskom, jeho vzťahy s Azerbajdžanom a Gruzínskom ostávajú silné. Turecko hrá dôležitú úlohu v bezpečnostných otázkach a vedúcu úlohu s ohľadom na regionálny ekonomický rozvoj a integráciu, ktorá by mohla viesť k stabilite a mieru v krajinách Južného Kaukazu. Avšak energetická bezpečnosť a s tým súvisiaci vplyv bude determinovať turecké záujmy odlišne v jednotlivých prípadoch. Preto sa zdá, že Turecko bude pokračovať v užšej spolupráci s Azerbajdžanom a Gruzínskom v otázkach rozvoja obchodu a vzťahov v oblasti energetiky. Zároveň bude voliť opatrnejší postoj ku konfliktných zónach, a tak maximalizovať svoj význam pre región.[43]

2.5 Záujmy Iránu

Postoj Iránu voči Južnému Kaukazu je založený hlavne na historickej skúsenosti s regiónom a celkovej vízii zahraničnej politiky Iránu. Historicky sa Irán netešil obľube v regióne, kde hlavne v 18. a 19. storočí musel bojovať o svoj vplyv s Tureckom a Ruskom. K napätiu prispieval aj náboženský spor, keďže šiitský Irán sa nachádzal v susedstve sunitských kmeňov, z ktorých neskôr vznikli nezávislé arabské štáty. Vnímanie nepriateľského obkľúčenia v regióne sa prehĺbilo po islamskej revolúcii v roku 1979, čím sa Irán izoloval od okolitých štátov a USA, ktoré v nich malo významný vplyv. Na druhej strane sa jedná o ambiciózny národ nesúci prvky starej a jedinečnej kultúry, ktorý sa vždy snažil byť regionálnym lídrom a neznášal prítomnosť vonkajších síl vo svojom okolí. Irán sa preto vo svojej zahraničnej politike snaží o zaistenie bezpečnosti a neutralizáciu vonkajších hrozieb, ktoré prichádzajú nielen z okolitých štátov, ale aj od svetových mocností, ktoré sú nimi ovplyvňované.[44]

Ako krajina, ktorá sa kedysi tešila obrovskému vplyvu v regióne Južného Kaukazu, uvítal Irán možnosť po rozpade Sovietskeho zväzu obnoviť svoje väzby na túto oblasť. Napriek tomu, že vplyv Ruska na túto oblasť postupne klesal, bolo susedné Turecko na túto situáciu lepšie pripravené hlavne vďaka svojej otvorenosti vonkajšiemu svetu a produkcii lacného spotrebného tovaru. Irán tak nedokázal dostatočne konkurovať svojim tradičným rivalom v regióne.[45]

[43] BALLA, E., Turkish and Iranian Interests and Policies in the South Caucasus, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, 2013.
[44] SHASHENIDZE, T.: The Role of Iran in the South Caucasus, Caucasus Analytical Digest, No. 30, 2011.
[45] Tamtiež

Vzťah Iránu k Južnému Kaukazu bol otestovaný počas vojny o Náhorný Karabach, kedy sa Irán postavil na stranu Arménska namiesto obrany rovnako šiitského Azerbajdžanu. Tradičný odpor k Turecku bol tak postavený nad iránsko-islamské princípy s cieľom posilniť rovnováhu v regióne. Obidve krajiny sa tak ocitli v izolácii (Irán kvôli medzinárodným sankciám a Arménsko kvôli obchodnej blokáde uvalenej zo strany Turecka a Azerbajdžanu), čo prispelo k rozvoju tohto nečakaného partnerstva. Z obchodného a energetického hľadiska sa významným bodom vo vzájomných vzťahoch stal rok 2007, kedy bol dokončený plynovod medzi oboma krajinami, ktorý arménski predstavitelia označili za *koniec blokády*.[46]

Z pohľadu Gruzínska predstavoval Irán historicky vážnu hrozbu a vzájomné vojny zanechali na gruzínskej historickej pamäti nezmazateľnú stopu. Tieto negatívne nálady boli následne podporené počas sovietskej éry, kedy bol Irán sovietskou propagandou označovaný ako *„hlavný rival a mučiteľ Gruzínska"*, ktoré bolo zachránené integráciou do Sovietskeho zväzu. Moderné Gruzínsko síce zmenilo svoj postoj k Iránu a dokonca zaviedlo bezvízový styk, silná prozápadná politika a úzke väzby na USA robia z Gruzínska pre Irán nepohodlného suseda.[47] O slabej spolupráci svedčí aj vzájomný obchod, kde Irán nepatrí medzi desiatich najväčších obchodných partnerov Gruzínska.[48]

Väzby na USA a prepojenie s Tureckom spôsobujú komplikácie aj vo vzťahu Iránu k Azerbajdžanu. Napriek kultúrnej a náboženskej spriaznenosti, vzťahy medzi Iránom a Azerbajdžanom neboli nikdy priateľské. Fakt, že Azerbajdžanci zdieľajú jazyk s podstatnou časťou iránskej populácie, vytvára napätie v bilaterálnych vzťahoch kvôli vplyvu USA a Izraelu v Azerbajdžane ako aj aktivity separatistických prúdov v Iráne. [49]

Ďalší faktor, ktorý ovplyvňuje politiku Iránu voči Azerbajdžanu, je súperenie o to kadiaľ budú viesť trasy dodávok energií. Úloha Azerbajdžanu ako dodávateľa sa v poslednej dekáde významne zvýšila, zatiaľ čo Irán nedokázal svoj obrovský energetický potenciál kvôli medzinárodnej izolácii využiť a nebol tak prizvaný podieľať sa na hlavných regionálnych projektoch.[50]

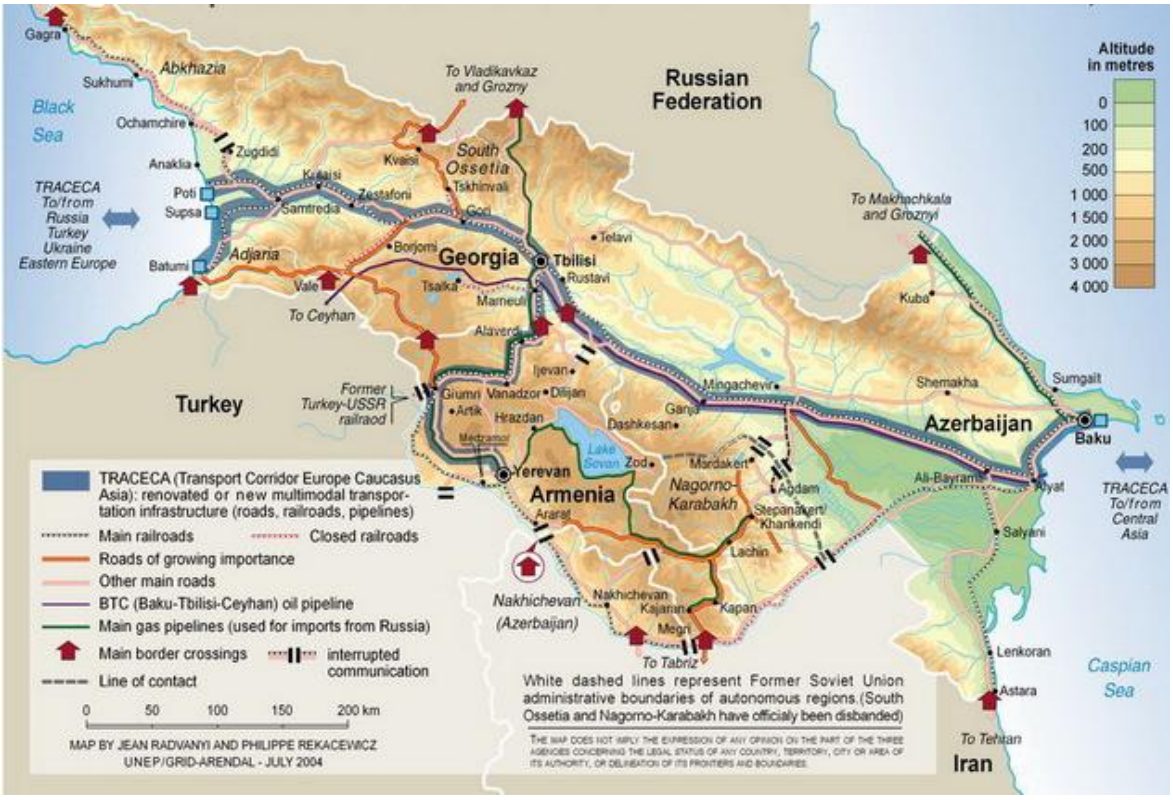
[46] Иран-Азербайджан: Сага о потерянном доверии? *1News.az*, 28. januára 2011.
[47] SHARASHENIDZE, T.: The Role of Iran in the South Caucasus, *Caucasus Analytical Digest*, No. 30, 2011.
[48] Georgia's Foreign Trade in 2013. *Civil Georgia*, 25. júla 2011.
[49] KOOLAEE, E., HAFEZIAN, M., The Islamic Republic of Iran and the South Caucasus Republics. *Iranian Studies*, Vol. 43, No. 3, 2010.
[50] SHARASHENIDZE, T., The Role of Iran in the South Caucasus. *Caucasus Analytical Digest*, No. 30, 2011.

3. Energetická politika v jednotlivých krajinách Južného Kaukazu

Energetická politika predstavuje najdôležitejší a elementárny nástroj zaistenia a udržania energetickej bezpečnosti, do ktorej vstupujú záujmy nielen vládne, strategické a geopolitické, ale aj čisto ekonomické.[51] Táto kapitola si dáva za cieľ postihnúť všetky jej zložky s primárnym dôrazom na ich bezpečnostný charakter.

Ako je zrejmé z **mapy č.1** Južný Kaukaz disponuje významnou energetickou a prepravnou infraštruktúrou, ktorá spája oblasť Kaspického a Čierneho mora. Predovšetkým sa Južný Kaukaz sa javí ako kľúčový región pre diverzifikáciu prepravných trás energií medzi vývoznými a dovoznými krajinami. Projekt dopravného koridoru **TRACECA** , s ktorým prišla EÚ ešte v roku 1993, očakáva znovuzrodenie a jednu z alternatív tradičnej Hodvábnej cesty a systémové preskupenie dopravne- komunikačných sietí európskych, ázijských a kaukazských štátov.[52]

Mapa č. 1 Prepravné a komunikačné spojenia v Južnom Kaukaze

Zdroj: ENVSEC maps for Southern Caucasus. Dostupné z: http://www.envsec.org/maps/transports.jpg

[51] WAISOVÁ, Š. a Series editor ROSNER, K., Evropská energetická bezpečnost: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu. 2008.
[52] ZIYADOV, T. Azerbaijan as a Regional Hub in Central Eurasia, ADA Publication, Baku, 2012. s. 51

Chrbticu súčasného prepravného systému Južného Kaukazu zahŕňajú nasledovné časti:[53]

- **Ropovod BTC**, ktorý nedávno dosiahol projektovanú kapacitu jeden milión barelov denne. Jedná sa o prvý pozemný prepravný systém zameraný na vývoz kaspickej ropy priamo do prístavu Ceyhan v Turecku, čím obchádza strategické kontrolné stanovište v oblasti Čierneho mora- úžinu Bospor, ktoré trpí preťaženou dopravou.
- **Ropovod Baku- Supsa** spájajúci Kaspické a Čierne more so vstupnou kapacitou 120 000 barelov za deň, schopný prepravovať vyšší objem ropy pomocou ďalších prečerpávacích staníc. Ropovod súži hlavne pre odberateľov, ktorí majú obmedzený prístup k ropovodu BTC.
- **Plynovod BTE** vedúci z azerbajdžanskej oblasti Shah Deniz do východotureckého mesta Erzerum má kapacitu prepraviť ročne až 30 miliárd kubických metrov plynu. V súčasnosti operuje pod touto úrovňou, avšak po prepojení na európske trhy a dokončení prác na zvýšenie produkcie v Shah Deniz sa kapacita zvýši.
- **Prístav Poti** v Gruzínsku, ktorý má kľúčový význam pre export energetických surovín z celého regiónu. Niektoré zariadenia, ktoré sa nachádzajú v blízkosti prístavu boli bombardované v Auguste 2008 a aj keď samotný prístav utrpel iba minimálne škody, výrazne utrpela jeho reputácia. To následne viedlo k prudkému nárastu poistných nákladov. Gruzínska vláda na to reagovala vytvorením voľnej ekonomickej zóny na území mesta Poti, čím sa snaží zvýšiť jeho atraktivitu. Odhaduje sa, že v roku 2015 by mal byť tento prístav schopný prepraviť až 19 milión ton ropy ročne.
- **Prístav Batumi** v Gruzínsku, ktorý patrí k jedným z najhlbších vodných prístavov v Čiernom mori. Po modernizácii je v súčasnosti schopný odbaviť tankeri až do kapacity 240 000 barelov ropy za deň. Terminál vlastní kazašská štátna spoločnosť KazTransGas, ktorá plánuje trojnásobne zvýšiť prepravnú kapacitu do roku 2015.
- **Prístav Supsa** ako tretí dôležitý prístav v Gruzínsku, ktorý je súčasťou potrubného systému spájajúceho ropné polia v Azerbajdžane so západnými trhmi. Jeho kapacita je viac ako 100 000 barelov za deň a prevádzkuje ho British Petroleum (BP).
- **Železničná sieť Južného Kaukazu**, ktorá spája gruzínske prístavy s prístavom v Baku s ďalšími kľúčovými prvkami dopravnej infraštruktúry. Gruzínske železnice majú zároveň zásadný význam pre arménsky zahraničný obchod, keďže mu poskytujú prístup do gruzínskych prístavov. V súčasnosti sa dokončuje projekt železnice **Baku-**

[53] ZIYADOV, T. *Azerbaijan as a Regional Hub in Central Eurasia*, ADA Publication, Baku, 2012. s. 51.

Tbilisi-Kars, s ktorým Azerbajdžan získa priame železničné spojenie do Turecka a uľahčí si vzájomný obchod.

3.1 Azerbajdžan

Pre energetickú bezpečnosť Južného Kaukazu má Azerbajdžan bezpochyby zásadný význam. Ako jediná krajina totiž disponuje významnými zásobami ropy a zemného plynu, ktoré exportuje na lokálny i globálny energetický trh. Táto skutočnosť je zároveň hlavným faktorom zvýšeného záujmu svetových veľmocí v celom regióne. Azerbajdžan vstúpil do tejto novej geopolitickej hry s jasne stanovenými cieľmi, ktoré neskôr definovali prvotný prístup k potrubnej diplomacii.

3.1.1 Vývoj energetickej politiky

Vývoj energetickej politiky sa dá zjednodušene rozdeliť na dve základné fázy. Hnacou silou prvého obdobia bolo získanie potrebného zahraničného kapitálu na rozvoj energetického sektoru a záruk štátnej a územnej nezávislosti. Na uskutočnenie týchto cieľov sa Azerbajdžan riadil potrubnou diplomaciou, ktorá umožnila vstup medzinárodným firmám do ropného sektoru a stanovila plánovanú výstavbu ropovodu cez Gruzínsko.

Existujú minimálne tri hlavné ciele, ktorými sa riadila potrubná diplomacia ako aj zahraničná politika Azerbajdžanu tesne po získaní nezávislosti: upevnenie svojej nezávislosti, obnova územnej celistvosti a zabezpečenie hospodárskeho oživenia a sebestačnosti.[54] Za prvé, prežitie Azerbajdžanu ako nezávislého a plne fungujúceho štátu, nebolo možné pre vedenie v Baku považovať za zaručené. Nebezpečenstvo straty nezávislosti medzi politikmi a občianskou spoločnosťou súviselo s tragickou skúsenosťou z roku 1920, kedy bol Azerbajdžan po krátkom období nezávislosti násilne včlenený do Sovietskeho zväzu. V čerstvej pamäti bol aj „*Čierny január*“ z roku 1990, ktorý bol krvavo poznačený vpádom sovietskej armády a zanechal 137 mŕtvych.[55] Za druhé v snahe zabezpečiť si podporu Západu v otázke územnej celistvosti v konflikte s Arménskom

[54] ISLMAYILOV, M.: Continuity and Change in Azerbaijan´s Energy Diplomacy.Caucasus, Analytical Digest, No.16, 2010.
[55] BEISSINGER, Mark R. Nationalist mobilization and the collapse of the Soviet State: Putin, power, and the new Russia. New York: Cambridge University Press, 2002.

o Náhorný Karabach, sa vedenie v Baku domnievalo, že potrubná diplomacia by mohla vytvoriť dostatočne silný tlak na Arménsko, aby sa stiahlo z územia Azerbajdžanu. Za tretie, v dôsledku prudkého hospodárskeho oslabenia v prvých rokoch po získaní samostatnosti, Azerbajdžan potreboval získať finančnú pomoc Západu na rozvoj svojho energetického sektoru, keďže v tom čase ani Rusko nedisponovalo takou kapacitou.

Trojica týchto cieľov vychádzala z presvedčenia, že Západ je odhodlaný brániť nezávislosť a územnú celistvosť novovzniknutých štátov a nebude usilovať o novú formu kolonializmu. Na základe týchto predpokladov sa Azerbajdžan rozhodol pre svoj ropný export zvoliť západnú trasu, ktorá bude obchádzať Rusko. V 90-tych rokoch boli vypracované 3 základné projekty na prepravu energie: Baku-Supsa a Baku-Tbilisi-Ceyhan na prepravu ropy a Baku- Tbilisi-Erzerum (známy aj ako juhokaukazský plynovod - SPC) na prepravu zemného plynu, ktoré efektívne prepájajú Azerbajdžan, Gruzínsko a Turecko. Uskutočnenie týchto projektov bolo vnímané ako inštitucionálna, ekonomická a politická integrácia so Západom a zároveň koniec historickej prevahy Ruska v regióne.[56]

Spomínané úvahy sa však v priebehu 90-tych rokov úplne nepotvrdili a viedli k celkovej zmene potrubnej diplomacie po roku 2000. Azerbajdžan totiž nedosiahol explicitné uznanie ani zo strany Washingtonu ani z Bruselu, keďže časť jeho územia zostala okupovaná Arménskom. O tom svedčí aj hlasovanie Valného zhromaždenia OSN o „*okamžitom stiahnutí všetkých arménskych vojenských síl z územia zo všetkých okupovaných teritórií*“ proti ktorému hlasovalo USA i Francúzsko a ostatné krajiny EU sa hlasovania zdržali.[57] Sofistikovaná energetická diplomacia tak nedokázala zmeniť postoje Západu k tejto problematike a neprispela k rýchlemu riešeniu konfliktu o Náhorný Karabach. Zároveň nebola schopná dostatočne oslabiť vplyv Ruska na energetickú politiku Azerbajdžanu. Zlomovým sa stal aj rok 2008, kedy došlo k ozbrojenému konfliktu medzi Gruzínskom a Ruskom, kedy Západ nedokázal ochrániť bezpečnosť a územnú celistvosť krajín regiónu a stratil tak časť dôvery v túto schopnosť.

Z ekonomického hľadiska masívne investície do energetického sektoru pomohli naštartovať azerbajdžanskú ekonomiku a výrazne zvýšili jej sebestačnosť a sebavedomie,

[56] ISLMAYILOV, M.: Continuity and Change in Azerbaijan´s Energy Diplomacy, Caucasus Analytical Digest, No.16, 2010.
[57] UN General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly on 14 March 2008. United Nations,

ktoré predtým Azerbajdžanu chýbalo. To sa prejavilo aj v rozhodnutí financovať výstavbu železnice Baku-Tbilisi-Kars z vlastných zdrojov po odmietavom postoji EU a USA.[58]

Posledným dôvodom pre zmenu stratégie v potrubnej diplomacii bola zvyšujúca sa podmienenosť podpory Západu inštitucionálnymi a demokratickými reformami a jeho kritika voči plneniu týchto záväzkov v Azerbajdžane. Ten túto kritiku začal vnímať ako „*ohrozenie vlastnej suverenity, autonómie v domácej a zahraničnej politike a stability režimu.*“[59]

Tieto skutočnosti sa stali hlavnými dôvodmi pre prehodnotenie efektívnosti potrubnej diplomacie ako všelieku na problémy tejto krajiny bohatej na ropu a zemný plyn, čo viedlo k strategickej zmene v energetickej politike a diplomacii. V snahe o diverzifikáciu svojich väzieb na vonkajší svet a z toho vyplývajúcej závislosti sa Azerbajdžan rozhodol zahrnúť medzi svojich exportných partnerov čo možno najviac hráčov v regióne, a tým neobmedzovať svoj vývoz iba na Západ. To v praxi znamená, že sa snaží o rozvoj prepravných sietí smerom na juh a východ. Druhou zásadnou zmenou je faktor, na základe ktorého si Azerbajdžan vyberá trasy pre svoj export energetických surovín. Tým sa, na rozdiel od politických dôvodov zo začiatku 90-tych rokoch, stávajú hlavne dôvody ekonomické.[60]

Charakteristickým rysom druhej fázy je aj zvýšený význam zemného plynu po tom, ako boli potvrdené rozsiahle zásoby na poli Shah Deniz a bol dokončený plynovod BTE.[61] Ten otvára Azerbajdžanu nové možnosti exportu na Západ a vyvoláva záujem EÚ, ktorá tlačí na diverzifikáciu svojich dodávok plynu. Pre dlhodobý export zemného plynu do Európy by však Azerbajdžan potreboval realizovať výstavbu plynovodu z Turkmenistanu, čo ale naráža na odpor Ruska a Iránu, ktoré plynovod cez Kaspické more blokujú. Azerbajdžan sa preto v spolupráci s Tureckom rozhodol čiastočne vyriešiť túto prekážku

[58] LUSSAC, S.: The Baku-Tbilisi-Kars Railroad And Its Geopolitical Implications for the South Caucasus. Caucasian Review on International Affairs, Vol.2, 2008. [58] ISLMAYILOV, M.: Continuity and Change in Azerbaijan´s Energy Diplomacy, Caucasus Analytical Digest, No.16, 2010.
[58]UN General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly on 14 March 2008. UN.org.
[58] LUSSAC, S., The Baku-Tbilisi-Kars Railroad and its Geopolitical Implications for the South Caucasus, Caucasian Review on International Affairs, Vol.2, 2008.
[59] ISLMAYILOV, M.: Continuity and Change in Azerbaijan´s Energy Diplomacy.Caucasus, Analytical Digest, No.16, 2010.
[60] Tamtiež
[61] BILGIN, M., New prospects in the political economy of inner-Caspian hydrocarbons and western energy corridor through Turkey, Energy policy, Vol. 35, No.12, 2007.

vlastným projektom plynovodu TANAP, ktorý by mohol prepravovať zemný plyn z Azerbajdžanu až na hranice Bulharska.[62]

Súčasne ako sa Azerbajdžan snaží o rozvoj západnej dimenzie energetického koridoru, dochádza k podstatnej zmene energetickej politiky voči Rusku a Iránu. Tieto dve krajiny, a to hlavne Rusko, začínajú hrať dôležitejšiu úlohu pri kalkuláciách o exporte energetických surovín. Túto zmenu reflektuje krátkodobý kontrakt štátnej ropnej spoločnosti s ruským Gazpromom o exporte plynu za tržné ceny z roku 2009, kde objem prevyšuje 500 miliónov m^3 ročne. Kontrakt je ale veľmi flexibilný a stanovuje iba minimálny objem dodávok a prepravná kapacita plynovodu do Ruska predstavuje až 6 miliárd m^3 ročne. Výhodná je pre Azerbajdžan aj cena, ktorá presahuje 230 USD za tisíc m^3 (Gruzínsko platí 135 USD za tisíc m^3).[63] Rusko by sa preto mohlo v strednom období stať významným importérom azerbajdžanského plynu. Istým spôsobom sa tak snaží vykupovať časť plynu, ktorá by mohla smerovať na európske trhy, čím si do budúcna posilňuje svoje dominantné postavenie. Na druhej strane je v záujme Azerbajdžanu byť nezávislý na dovoze do Ruska a je ochotné vyvážať do Ruska iba štvrtinu svojej produkcie zemného plynu.[64]

Azerbajdžan sa začal pomaly otvárať aj spolupráci s Iránom, ktorá bola dovtedy blokovaná hlavne politickým tlakom zo strany USA. Energetický koridor cez Južný Kaukaz mal totiž nielen oslabiť monopol Ruska v jeho regionálnych prepravných trasách, ale mal obchádzať aj Irán. Spolupráca nadobudla konkrétnu podobu po rusko-gruzínskej kríze v auguste 2008, kedy sa Azerbajdžan dohodol o exporte ropy cez Irán a v roku 2010 podpísal krátkodobý kontrakt s iránskou národnou spoločnosťou na export plynu cez existujúci plynovod Gazi-Magomed-Astara.[65]

3.1.2 Ťažba a export ropy

Ropný priemysel v oblasti dnešného Azerbajdžanu rozhodne nie je otázkou posledných desaťročí, naopak ide o jednu z najstarších oblastí na svete využívaných na ťažbu tejto suroviny, ktorá tu funguje už od 19. storočia. Prudkého rozvoja sa dočkal po roku 1872 vďaka zmene zákona, ktorá umožnila vstup zahraničných investorov a technológií na

[62] ISLMAYILOV, M.: Continuity and Change in Azerbaijan´s Energy Diplomacy.Caucasus, Analytical Digest, No.16, 2010.
[63] PRITCHIN, S. Azerbaijan´s new gas strategy, Turkish Policy Quarterly, Vol.9, No.2, 2010.
[64] Tamtiež
[65] ISLMAYILOV, M.: Continuity and Change in Azerbaijan´s Energy Diplomacy, Caucasus Analytical Digest, No.16, 2010.

azerbajdžanské ropné náleziská. V roku 1883 bola vybudovaná Kaukazská železnica prevážajúca ropu z Baku k Čiernemu moru a v roku 1907 bol uvedený do prevádzky prvý ropovod na svete, medzi Baku a prístavom Batumi. Počas Sovietskeho zväzu význam azerbajdžanského ropného priemyslu poklesol na úrok nálezísk na Urale, aby sa znovu v 90. rokoch pozdvihol čoby prvok ovplyvňujúci význam celého regiónu. [66]

Historickým medzníkom pre získavanie energetických surovín z Azerbajdžanu bol podpis tzv. "Kontraktu storočia" 20. septembra 1994, tridsaťročnej zmluvy medzi štátnou ropnou spoločnosťou Azerbajdžanu SOCAR a skupinou zahraničných firiem a následné vytvorenie medzinárodného konzorcia. Zmluva sa týka ťažby v náleziskách Azeri, Cirag a Gunashli (ACG).[67] Perspektíva ropného bohatstva a obrovské zahraničné investície boli zároveň dôležitým stabilizujúcim faktorom, ktorý prispel v tom istom roku k prímeriu a zmrazeniu konfliktu v Náhornom Karabachu[68].

Za ťažbu ropy a zemného plynu v Azerbajdžane zodpovedá práve štátom vlastnená spoločnosť SOCAR. Prevádzkuje v krajine dve rafinérie, systém ropovodov a plynovodov, riadi dovoz a vývoz ropy a zemného plynu. Je zmluvnou stranou všetkých medzinárodných konzorcií rozvíjajúcich projekty v krajine. Hoci je SOCAR prítomný vo všetkých segmentoch ropného sektoru, zodpovedá iba za 20% celkovej produkcie ropy v Azerbajdžane. Zvyšok patrí medzinárodnému konzorciu AIOC (Azerbaijan International Operating Company), ktoré v súčasnosti tvorí desať ropných spoločností.[69]

V režimoch podobných Azerbajdžanu predstavuje nerastné bohatstvo zdroj nacionalistických politík, nad ktorými majú rastúcu kontrolu práve štátne ropné spoločnosti. Napriek určitým náznakom sa tento fenomén zatiaľ v Azerbajdžane nepreukázal.[70] Vedenie v Baku na rozdiel od Ruska alebo Kazachstanu zdôrazňuje prítomnosť zahraničných firiem v ropnom sektore a vyjadruje vôľu spolupracovať s AIOC. Dokonca považuje medzinárodnú prítomnosť AIOC za neoddeliteľnú súčasť svojej zahraničnej politiky.[71]

---

[66] CORNEL, S. E.: Azerbaijan since Independence, New York: M. E. Sharpe 2011, s. 199-201.
[67] NASIROV, E., Contract of the century, Visions of Azerbaijan, 2010.
[68] BADALYAN,L., Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus, Caucasus Analytical Digest, No. 33, 12. december 2011.
[69] Najväčší podiel v konzorciu vlastní spoločnosť British Petroleum držiace 37% podiel. Ďalšími zapojenými spoločnosťami sú americký Chevron (11,3%), ExxonMobil (8%) a Hess (2,7%), SOCAR (10%), japonský INPEX (11%), ITOCHU (4,3%), nórsky Statoil (8,6%) a turecký TPAO (6,7%).
[70] KJARNET, H., The State Oil Company SOCAR: A Microcosm of Azerbaijani Development, Caucasus Analytical Digest, No. 16, 2010.
[71] Tamtiež

Od samotného podpisu zmluvy sa viedli rozsiahle diskusie o možnostiach prepravných trás pre export azerbajdžanskej ropy, ktoré vyvolali kontroverzné reakcie na globálnej i regionálnej úrovni. Z čisto komerčného hľadiska bolo prijateľnejšie spoliehať sa na existujúcu sieť potrubí, avšak konzorcium AIOC sa odmietalo rozhodovať iba na základe nižších nákladov. Presadzovalo politiku viacerých potrubných trás, ktoré by zvýšili bezpečnosť dodávok a oslabili postavenie Ruska. Moskva ale považovala kaspické zdroje ropy za vlastné a tlačila na Azerbajdžan, aby pre svoj export zvolilo severnú trasu. Azerbajdžan si bol vedomý, že aspoň jedna trasa bude musieť viesť cez Rusko. Rozhodol sa preto *prvotnú ropu* vyvážať cez Rusko a zapojiť do medzinárodného konzorcia aspoň jednu ruskú ropnú spoločnosť (Lukoil). V roku 1996 podpísal Azerbajdžan medzivládnu zmluvu s Ruskom o výstavbe ropovodu z Baku do Novorossijsku, kde sa nachádzal dôležitý ropný terminál.[72]

Ropovod začal fungovať v decembri roku 1997 s celkovou prepravnou kapacitou 100 tisíc barelov za deň. Odhliadnuc od komerčných výhod tohto projektu, ropovod prechádzal územím Severného Kaukazu, kde začala v roku 1994 vojna v Čečensku a kde odvtedy pokračovali vojenské a teroristické aktivity. Bezpečnostná situácia bola kritická a bolo preto potrebné urýchlene hľadať alternatívnu trasu pre prepravu ropy. Napriek silnému tlaku zo strany Ruska ponechať Azerbajdžanu iba jednu možnosť prepravy, sa konzorciu podarilo presadiť výstavbu ropovodu z Baku do gruzínskeho prístavu Supsa. Ten začal fungovať v roku 1999, presne v tej istej dobe, kedy Rusko muselo uzavrieť ropovod Baku-Novorossijsk, kvôli vojenskej operácii v Čečensku.[73]

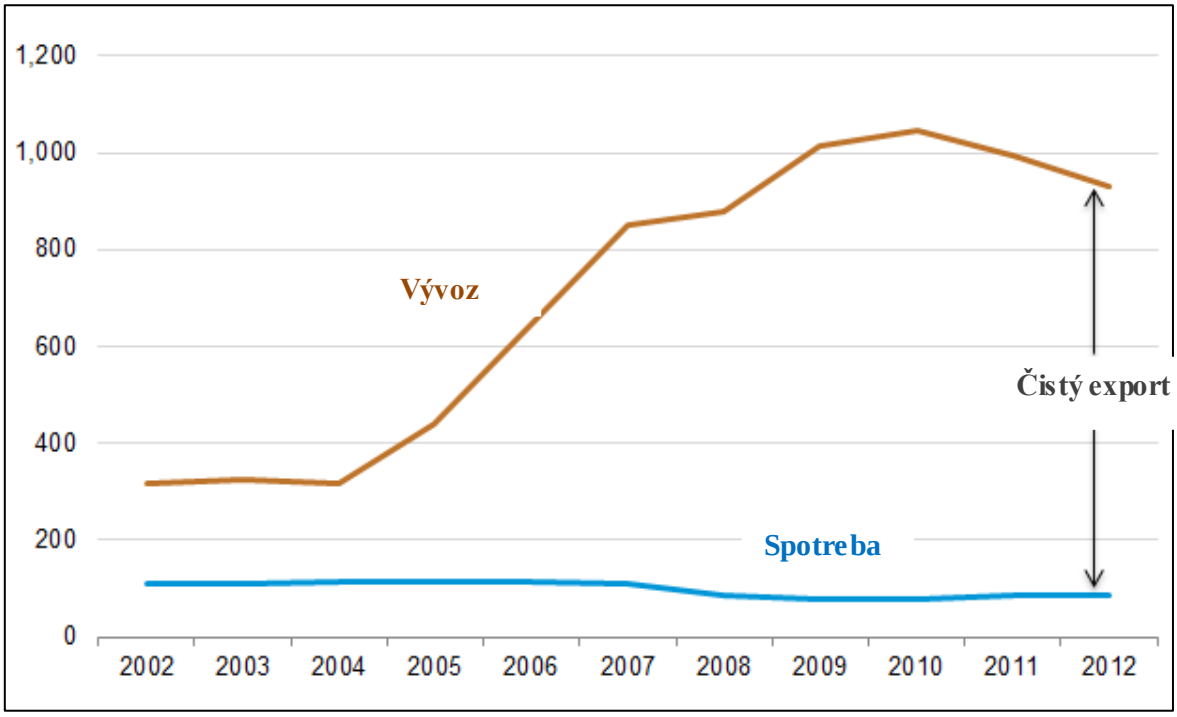
Úspešnosť tohto projektu otvorila dvere pre oveľa ambicióznejší projekt ropovodu BTC, ktorý bol pravdepodobne jeden z najkontroverznejších a najdrahších energetických potrubí modernej doby. Dokončený bol v roku 2006 a spája azerbajdžanské ropné polia AGD so Stredozemným morom. V tom istom roku sa Kazachstan zaviazal poskytovať BTC ďalších 53 miliónov barelov ropy ročne.[74]

V súčasnosti sú celkové preukázané ropné rezervy v Azerbajdžane odhadované na 7 miliárd barelov. V roku 2012 Azerbajdžan vyťažil približne 930 tisíc barelov ropy

[72] SHIRYEV, Z., KAKACHIA, L., Azerbaijan-Georgian Relations: The Foundations and Challenges of Strategic Alliance. Baku: Center For Strategic Studies, 2013.
Georgian_relations_The_Foundations_and_Challenges_of_the_Strategic_Alliance.
[73] BADALYAN,L., Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus, Caucasus Analytical Digest, No. 33, 12. december 2011.
[74] STARR, F. a CORNELL, S., Baku–Tbilisi–Ceyhan: oil window to the west, Central Asia-Caucasus Institute, 2005.

denne, z čoho denne spotrebovával v priemere iba 85 tisíc barelov. Avšak ako je možné vidieť na **grafe č. 1,** trend ťažby ropy je v posledných rokoch mierne klesajúci.[75]

Graf č.1 Vývoz a spotreba ropy v Azerbajdžane v rokoch 2002-2012 (tisíc barelov/deň)

Zdroj: EIA, U.S. Energy Information Organization. Dostupné na: http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=AJ

Napriek tomu, že Azerbajdžan je čistým vývozcom, krajina dováža časť ropy z Kazachstanu. Dochádza k tomu z dôvodu veľkého rozdielu medzi vysokou cenou ropy na svetových trhoch a nízkej regulovanej cene domácej produkcie, čo robí dodávky na domáci trh nerentabilné. Zatiaľ čo väčšina takto dovezenej ropy prichádza cez ropovod Baku-Novorossijsk, časť objemu je spracovávaná v rafinériách štátnej ropnej spoločnosti, ktorá dodáva ropné produkty na domáci trh.[76]

3.1.3 Ťažba a export zemného plynu

Počas prvej fázy rozvoja energetického sektora v Azerbajdžane bola prioritou ťažba a export ropy, kde smerovalo aj najviac zahraničných investícii. Dynamika tohto rozvoja sa zmenila v roku 1999, kedy sa nepotvrdili veľkosti zásob ropy na poli Shah Deniz

[75] EIA, Country Analysis: Azerbaijan, 2013.
[76] KJARNET, H., The State Oil Company SOCAR: A Microcosm of Azerbaijani Development, Caucasus Analytical Digest, No. 16, 2010.

a namiesto toho tam boli objavené obrovské zásoby zemného plynu.[77] Shah Deniz je dnes vďaka týmto objavom jedno z najkoncentrovanejších svetových nálezísk s viac ako 2,2 biliónom m^3 zemného plynu.[78] Tento objav predstavoval zlomový bod nielen pre domácu energetickú politiku, ale aj pre celý región, ktorý by popri rope mal možnosť exportovať aj zemný plyn. V novembri roku 2010 navyše SOCAR oznámil objav druhého najväčšieho plynového poľa po Shah Deniz, ktoré dostalo názov Umid, čo v preklade znamená Nádej. Zatiaľ sa odhaduje, že by pole mohlo obsahovať až 8,83 biliónom m^3 zemného plynu, čo potvrdzuje úlohu Azerbajdžanu ako významného svetového vývozcu plynu.[79]

K zmene v celkovej energetickej stratégie Azerbajdžanu prispeli aj vonkajšie faktory. V dôsledku plynových kríz na Ukrajine v roku 2006 a 2009 začala EÚ intenzívnejšie tlačiť na implementáciu južného plynového koridoru, ktorý by znížil jej závislosť na ruskom plyne. Tento tlak bol určujúci pre druhú fázu rozvoja kaspickej energie a posunul Azerbajdžan do centra novej stratégie dodávok zemného plynu, čím zásadne ovplyvnil domácu energetickú politiku.

To však nemalo vplyv na zložitú geopolitickú situáciu Južného Kaukazu a fakt, že krajina ako Azerbajdžan bez prístupu k európskym trhom po mori, má značné prepravné limity. Produkcia a export plynu je taktiež v kontraste s ropou omnoho nákladnejšia a existujú iba dva spôsoby prepravy: plynovodom alebo tankerom v skvapalnenom stave. Preprava tankerom je však cenovo konkurenčná až pri vzdialenosti nad 4000 km, takže pre prípadný export do EÚ ostáva iba možnosť plynovodu.[80] Rizikom takejto prepravy sa potom stáva akékoľvek prerušenie toku, ktoré môže výrazne znehodnotiť celú investíciu.

V dôsledku toho sa vláda v Baku riadi nasledujúcimi pokynmi: „*vyhýbať sa, alebo minimalizovať tranzitné riziko vlastnením väčšinového podielu v energetickej infraštruktúre tranzitných štátov; diverzifikovať trasy plynovodov viacerými exportnými možnosťami a; presadzovať tržne orientovanú politiku.*“[81]

---

[77] BILGIN, M., New prospects in the political economy of inner-Caspian hydrocarbons and western energy corridor through Turkey, Energy policy, Vol. 35, No. 12, 2007.

[78] Total's discovery boosts Azerbaijan's gas reserves, Reuters, 12. septembra 2011.

[79] RZAYEVA, G. *Umid field provides Azerbaijan with new export perspectives*, Central Asia-Caucasus Institute 2010, online text: (http://www.cacianalyst.org/?q=node/5470).

[80] STEVENS, P., Transit Troubles: Pipelines as a source of conflicts, Royal Institute of International Affairs, 2009.

[81] MAMMADOVA, S., Azerbaijan´s energy policy: Gas supply to Europe, Berlin Centre for Caspian Studies, 2008.

Ako jedinou relevantnou exportnou možnosťou sa momentálne javí plynovod vedúci cez Gruzínsko a Turecko na európske trhy. Realizácia takéhoto projektu sa však stretáva s mnohými komplikáciami. Keďže zásoby zemného plynu nie sú dostačujúce pre potreby tak ambiciózneho projektu, prišiel Azerbajdžan v spolupráci s Turkménskom s návrhom Transkaspického plynovodu (TCP), viď **mapa č. 2**.

Mapa č. 2 Navrhovaná trasa Transkaspického plynovodu

Zdroj: Niqnaq, Dostupné z: http://niqnaq.wordpress.com/2013/05/27/the-threat-of-war-over-the-trans-caspian-pipeline-in-this-has-been-debunked/

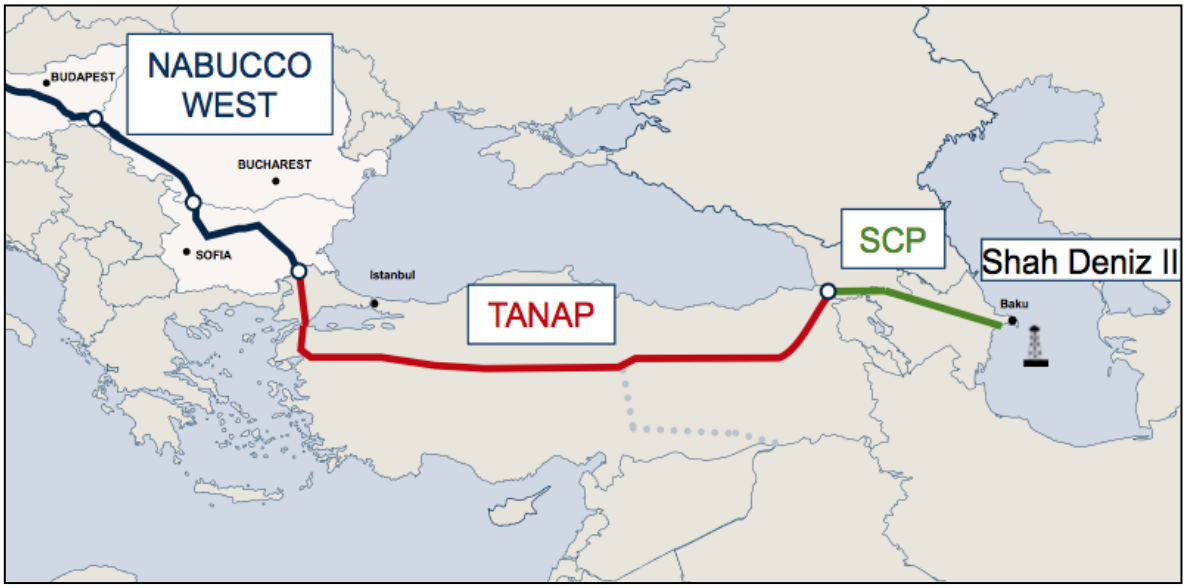
Tento plynovod by ale musel prechádzať morským dnom Kaspického mora, čo odporuje geopolitickým záujmom Ruska a Iránu. Rusko v tomto smere kritizuje hlavne ekologickú stránku projektu a Irán sa odvoláva na zmluvu z roku 1921 a 1940 medzi Azerbajdžanom a Sovietskym zväzom, ktorá považuje akúkoľvek akciu bez súhlasu všetkých prímorských štátov Kaspického mora za ilegálnu.[82] Pre Rusko bolo zrejme hlavným dôvodom udržanie si kontroly nad transportom zemného plynu z Turkménska, zatiaľ čo pre Irán by bolo výhodnejšie, keby plynovod z Turkménska prechádzal jeho územím.[83]Vzhľadom na túto situáciu sa Azerbajdžan radšej vyhýba priamej konfrontácii a skôr sa usiluje o rozvoj vlastných možností ťažby. Avšak bez Turkménska nie je možné hovoriť o dlhodobom exporte s väčšou kapacitou.

[82] Iran warns against trans-Caspian pipeline, Asia Times, 24. februára 1999.

[83] MAMMADOVA, S., Azerbaijan´s energy policy: Gas supply to Europe, Berlin Centre for Caspian Studies, 2008.

Pre zdĺhavé rokovania o realizácii plynovodu Nabucco sa iniciatívy chytil Azerbajdžan spoločne s Tureckom a dohodli sa na výstavbe Transanatólskeho plynovodu (TANAP), ktorý by po dokončení mohol prepravovať plyn až na hranice EÚ, viď **mapa č.2**. Vďaka tejto dohode sa južný plynový koridor priblížil k svojej realizácii, čo z Azerbajdžanu robí jednu z hlavných krajín vyvážajúcich a produkujúcich zemný plyn.[84]

Mapa č. 3 Navrhovaná trasa plynovodu TANAP a Nabucco West

Zdroj: Breakingenergy.com. Dostupné na: http://breakingenergy.com/2013/06/13/shale-benefits-for-europe-not-diminished-by-new-pipeline-supplies/

V súčasnej dobe zostáva najdôležitejším importérom azerbajdžanského plynu Turecko, ktoré začalo v roku 2007 dovážať 6,6 miliardy m^3 plynu ročne za relatívne nízku cenu s ohľadom na vysoký tranzitný poplatok, na ktorom sa spoločne dohodli ešte v roku 2001. Túto zmluvu sa už v roku 2008 snažilo Baku prerokovať, čo sa stretlo s nevôľou Turecka. Turecko si totiž začalo uvedomovať svoj rastúci význam pre prepravu plynu do EÚ a ašpirovať až na 15 % podiel v preprave palív cez svoje územie.[85] Takýto podiel bol pre Azerbajdžan a EÚ neakceptovateľný.

Dohoda prišla až po 2 rokoch rokovaní, kedy obe strany súhlasili s novými prepravnými podmienkami o transporte medzi Tureckom a Azerbajdžanom. Uvedomili si totiž, že sa vzájomne potrebujú pre svoje komerčné záujmy a dosiahnutie vlastných politických cieľov. Ešte zásadnejšia bola dohoda podpísaná v roku 2011 v Izmire o nových cenách,

[84] MAMMADOVA, S., Azerbaijan´s energy policy: Gas supply to Europe, Berlin Centre for Caspian Studies, 2008.
[85] LUSSAC, S., A Deal at Last: A bright future for azerbaijani gas in Europe. Central Asia and Caucasus Institute Analyst, 2010.

objeme a prepravných poplatkoch pre plyn, ktorý má smerovať na európske trhy cez Turecko. Výsledkom bolo rozdelenie podielu v plynovode TANAP, kde sa 80% vlastníkom stáva azerbajdžanský SOCAR a 20% je rovnomerne rozdelené medzi dve turecké spoločnosti Botas a Turkish Petroleum.[86] Azerbajdžan tak ako hlavný vlastník bude kontrolovať alokovanie transportných kapacít a ďalšie kľúčové rozhodnutia.

3.2 Gruzínsko

Z hľadiska energetickej bezpečnosti má poloha Gruzínska kľúčový význam pre celý región Južného Kaukazu, hlavne ak berieme do úvahy konflikt medzi dvoma zvyšnými krajinami regiónu, Arménskom a Azerbajdžanom. Arménsko dováža významnú časť energetických surovín cez jeho územie a Azerbajdžan zas využíva Gruzínsko ako tranzitnú krajinu pre svoj vývoz na Západ. Gruzínsko je zároveň jedinou krajinou regiónu, ktorá hraničí s otvoreným morom a má tak prístup k svetovým trhom s energiami.

3.2.1 Vývoj energetickej politiky

Bezprostredne po rozpade Sovietskeho zväzu bolo Gruzínsko prakticky plne závislé na importe energií z Ruska a ďalších postsovietskych štátov. Odhaduje sa, že v roku 1991 dovážalo až 80% zo svojej celkovej energetickej spotreby. Gruzínsko nedisponuje prakticky žiadnymi vlastnými zdrojmi pre krytie potrieb energetického priemyslu, s výnimkou určitých možností v hydroenergetike.[87]

Vývoj energetickej politiky a proces diverzifikácie importných partnerov bol v prípade Gruzínska veľmi zložitý. Krajina, ktorá sa počas Sovietskeho zväzu tešila relatívnej prosperite a politickej stabilite, sa krátko po získaní nezávislosti ocitla v hlbokej kríze. Vnútorné ozbrojené etnické konflikty a neúspešná transformácia uviedli Gruzínsko do kompletnej dezorganizácie moci a zničili veľkú časť ekonomiky.

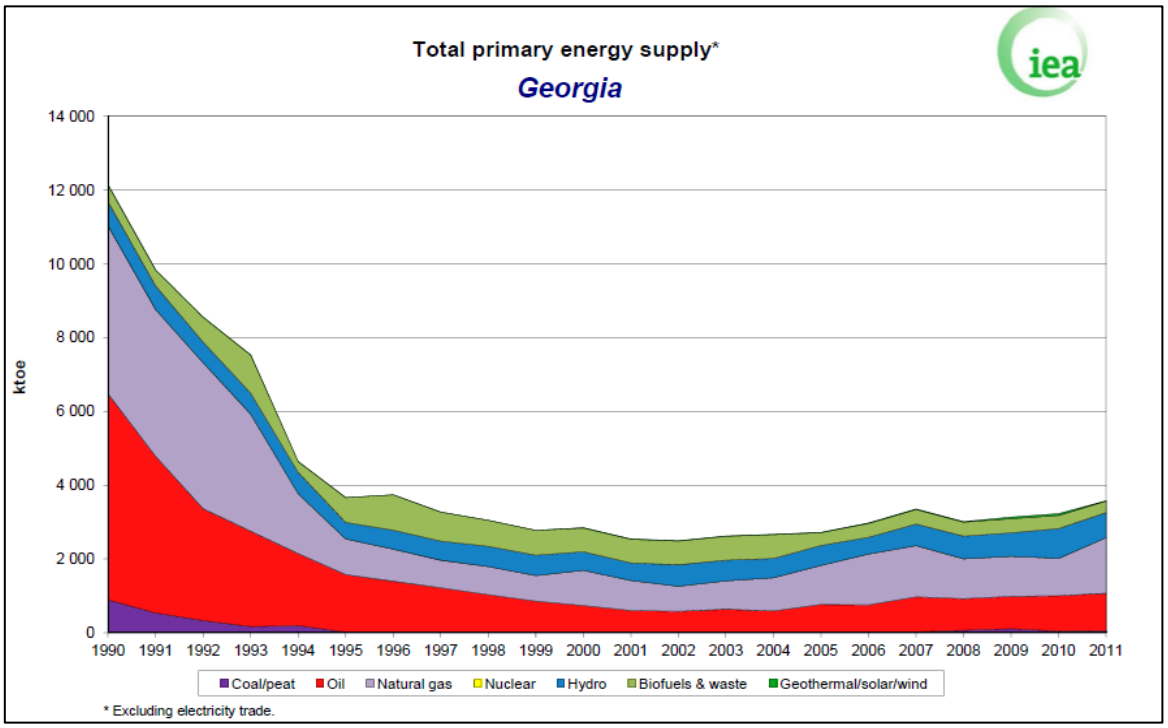
V období tesne po získaní nezávislosti bolo dodávateľom zemného plynu do Gruzínska Turkménsko, a to nepriamo prostredníctvom ruskej siete plynovodov. Gruzínsko tak po získaní nezávislosti uzatvorilo zmluvu o dodávkach plynu s Turkménskom a zmluvu

[86] MAMMADOVA, S., Azerbaijan´s energy policy: Gas supply to Europe, Berlin Centre for Caspian Studies, 2008.
[87] Energetický sektor Gruzie, Navychod.cz, Apríl 2010.

o tranzite plynu s Ruskom. Avšak krátko na to čelilo Gruzínsko vážnym finančným problémom a nebolo schopné splácať pohľadávky za turkménsky plyn. Gruzínska vláda nebola schopná zabezpečiť dodávky energií čím paralyzovala priemyselnú výrobu a zanechala väčšinu populácie bez elektriny, zemného plynu, vody alebo tepla v bytoch, školách a zdravotníckych zariadeniach.[88] Pokles spotreby energií ilustruje **graf č. 2**.

Len v roku 1994 došlo k 60% zníženiu dodávok z 7,5 milióna m^3 za deň na 3 milióny m^3.[89] To spôsobilo, že už na začiatku roku 1993 priemysel v Gruzínsku dostával len asi jednu tretinu energie, ktorú by potreboval pre plné využitie.

Graf č. 2 Celková spotreba primárnych energií v Gruzínsku (1990-2011)

Zdroj: International Energy Agency, Dostupné z: http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=gg#ng

Vážnosť situácie umocňovala prebiehajúca občianska vojna v Abcházsku, ktorá dramaticky zvyšovala náklady gruzínskej vlády a tým obmedzovala možnosti financovania dovozu plynu. Okrem toho gruzínska vláda nebola schopná zabezpečiť bezpečné fungovanie pozemnej a železničnej dopravy, rovnako ako bezpečnosť a integritu tranzitných plynovodov. Potrubia boli pravidelne poškodzované gruzínskymi a partizánskymi skupinami. Nový tranzitný plynovod vedúci zo severu Gruzínska smerom

[88] GLONTI, G., *Georgia at the crossroads. Demokratizatsiya, 8*(4), 533-540. 2000.
[89] JERVALIDZE, L., *Russian Foreign Energy Policy & Implications For Georgia's Energy Security*, London: GMB Publishing Limited, 2006. s. 14.

na juh a do Arménska, ktorý bol dokončený len v roku 1994, bol tiež terčom častých útokov, čo vyvolávalo zároveň problémy aj v Arménsku.[90]

Od roku 1995 ruský štátny monopol Gazprom zamedzuje prístup producentom plynu zo Strednej Ázie do svojich sietí. Súbežne s tým bola Ruskom založená medzinárodná spoločnosť ITERA sídliaca na Cypre, ktorá získala výlučné práva na prepravu ruského plynu do krajín bývalého Sovietskeho zväzu vrátane Gruzínska. ITERA taktiež získala jednoduchý prístup k plynovodnej sieti Gazpromu, čo svedčí o ich úzkom prepojení. Problémom pre Gruzínsko však zostala relatívne vysoká cena v porovnaní s ostatnými krajinami bývalého Sovietskeho zväzu a pokračujúce finančné problémy Gruzínska, ktoré naďalej spôsobovali časté prerušovanie dodávok.

Ruská energetická politika sa v Gruzínsku v tom čase sústreďovala na získanie kontroly nad lokálnym trhom s plynom prostredníctvom prebiehajúcej privatizácie a vytvoreniu prekážok pre konkurenčné projekty na tranzit azerbajdžanského a turkménskeho plynu cez Gruzínsko do Turecka. Plnú kontrolu sa ale Rusku napriek ochote časti politického vedenia v Tbilisi nepodarilo získať. Jednalo sa hlavne o plynovod vedúci do Arménska, ktorý Gruzínsko dodnes odmieta privatizovať.[91]

Politická situácia sa čiastočne stabilizovala v polovici 90-tych rokov, vláda v Tbilisi však stratila kontrolu nad takmer tretinou svojho územia. Táto strata negatívne narušila energetickú infraštruktúru, čo sa prejavilo napríklad sporom o vodnú elektráreň Enguri medzi Gruzínskom a Abcházskom, ktorá pokrývalo viac ako 40% domácej spotreby elektrickej energie.[92] Priehrada sa totiž nachádza na území kontrolovanom Gruzínskom, ale samotná elektráreň je pod správou Abcházska. Obidve strany sa síce vzápätí dohodli na spoločnom využívaní, gruzínska vláda však stále považuje Enguri za štátny majetok.[93]

Na druhej strane oslabená pozícia Gruzínska dala priestor hlavným dodávateľom energetických surovín na ekonomické vydieranie gruzínskej vlády a získanie väčšieho vplyvu pri rozhodovaní o kľúčových energetických projektoch. Rozhodujúcu úlohu

[90] JERVALIDZE, L., *Russian Foreign Energy Policy & Implications For Georgia's Energy Security*, London: GMB Publishing Limited, 2006. s. 17.
[91] JERVALIDZE, L., *Russian Foreign Energy Policy & Implications For Georgia's Energy Security*, London: GMB Publishing Limited, 2006. s. 36.
[92] Georgia´s largest power plant to trade carbon credits, European Bank for Reconstruction and Development, 31. januára 2013.
[93] Enguri hydro power station is still on Georgian hands, Democracy & Freedom Watch, 7. novembra 2012.

v tomto smere zohrala ruská zahraničná a energetická politika, ktorá energetickú bezpečnosť často ohrozovala a tým sa významne podpísala pod následný ekonomický kolaps a zvýšené politické a sociálne napätie. Gruzínsko si tak uvedomilo potrebu hľadania alternatívnych dodávateľov, ktorá však vzhľadom na silnú závislosť na Rusku a jeho vplyvu na gruzínsku politiku nebola jednoduchá.

V otázke dovozu ropy tomu významne dopomohla spomínaný „*Kontrakt storočia*" z roku 1994, ktorý otvoril veľké možnosti na ťažbu, spracovanie a vývoz ropy v susednom Azerbajdžane. Ten napriek bezpečnostne nepriaznivej situácie považoval Gruzínsko za strategického partnera pre vývoz svojej ropy. Na túto významnú zmluvu nadviazala dohoda o výstavbe ropovodu Baku- Supsa 8. marca 1996 medzi Gruzínskom a Azerbajdžanom, ktorý bol uvedený do prevádzky 8. apríla 1999.[94] Vzhľadom na jeho malú kapacitu, samotný ropovod nepredstavoval hrozbu pre postavenie Ruska ako hlavného dodávateľa v regióne. Keďže v tom čase bolo Rusko mocensky aj ekonomicky oslabené, kontrola nad jedným z dvoch ropovodov vedúcich do Gruzínska bola výhodnejšia, ako byť vylúčený úplne. Preto sa v roku 1996 rozhodlo do tohto projektu nezasiahnuť.[95] Gruzínsku s nové možnosti rozvoja a ekonomicky výhodnejší dovoz ropy. Na ozajstnú zmenu v energetickej politike si však musel ešte pár rokov počkať.

Rusko si uvedomovalo význam pripravovaných projektov a rozhodlo sa prehodnotiť svoju doterajšiu politiku voči Južnému Kaukazu. Svoje postavenie a vplyv na gruzínsku energetickú politiku si posilnilo v roku 2002, kedy sa Gazprom ovládaný ruskou politickou elitou stal výhradným vlastníkom plynovodnej siete v celom Rusku a hlavným dodávateľom plynu do Gruzínska.

Gruzínska vláda sa v tom čase už nejakú dobu snažila zbaviť závislosti na ruských dodávkach plynu. Ako potenciálnych dodávateľov videla Kazachstan, Azerbajdžan a do istej miery aj Irán. Dohoda s Kazachstanom zlyhala kvôli odmietnutiu Gazpromu alokovať požadovanú kapacitu na prepravu plynu cez ruskú sieť.[96] Dodávky plynu z Iránu, ktoré by sa napájali na plynovod Tabriz-Meghri a reverzným tokom by boli prepravované cez plynovod North-South z Arménska do Gruzínska, zas narazili na odpor USA. Jedinou prijateľnou možnosťou sa preto stali zásoby plynu z azerbajdžanského poľa Shah Deniz, ktoré by boli do Gruzínska dopravované cez plynovod BTE.

[94] SHIRYEV, Z., KAKACHIA, L., Azerbaijan-Georgian Relations: The Foundations and Challenges of Strategic Alliance. Baku: Center For Strategic Studies, 2013.
[95] Tamtiež
[96] Georgia/Russia:Alternatives make gas security possible. Oxford: Oxford Analytica Ltd. 2007.

Odpoveďou na tieto snahy bolo ekonomické vydieranie Ruska v polovici roku 2006, ktoré zvýšilo cenu za m^3 plynu pre Gruzínsko zo 110 USD na 230 USD. A to napriek tomu, že výstavba plynovodu BTE bola v poslednej fáze výstavby. Vydieračské taktiky Ruska eskalovali 7. Novembra 2006, kedy ruský energetický gigant Gazprom verejne varoval gruzínsku vládu, že by v prípade nepodpísania zmluvy mohol zastaviť dodávky plynu do Gruzínska od začiatku roku 2007.[97] Rusko bolo ochotné ponechať cenu na 110 USD buď v prípade predaja domácej distribučnej siete alebo predajom gruzínskej časti plynovodu North-South, ktorý prepravuje ruský zemný plyn do Arménska.[98] Rusko sa tiež snažilo odradiť tretie strany od pomoci Gruzínsku a to napríklad varovaním azerbajdžanského prezidenta na jeho návšteve v Moskve.[99]

Azerbajdžan si uvedomoval, že sa nejedná iba o bilaterálnu krízu medzi Ruskom a Gruzínskom, ale že v hre je celá jeho stratégia rozvoja energetického sektora a vstup na európske trhy. Rozhodol sa preto viesť rozhovory s Gruzínskom a Tureckom, ktoré priniesli 6. decembra 2006 dohodu. Na základe tejto dohody Gruzínsko získalo 1,3 milióna m^3 plynu denne za cenu 120 USD, ktorá sa na začiatku roku 2007 zvýšila na 135 USD. Okrem toho sa Turecko zaviazalo vyčleniť časť svojho plynu z azerbajdžanskej oblasti Shah-Deniz pre Gruzínsko.[100] Od tohto momentu prestáva byť Gruzínsko závislé výlučne na dovoze zemného plynu z Ruska. V súčasnosti tvoria dodávky ruského plynu iba 10 % z celkovej spotreby, za ktorý však vláda neplatí priamo. Plyn je súčasťou tranzitného poplatku za využívanie plynovodu North-South na prepravu zemného plynu z Ruska do Arménska.[101]

Dokončenie výstavby ropovodu BTC a plynovodu BTE ukončili najdôležitejšiu fázu diverzifikácie importných dodávateľov a znamenali definitívne zbližovanie Gruzínska s EÚ a USA a upevnenie spojeneckej osi Baku-Tbilisi-Ankara.

Bezpečnosť dodávok a distribúcia energetických surovín bola čoskoro opäť ohrozená ozbrojeným konfliktom v auguste 2008 medzi Gruzínskom a Ruskom. Hrozbou tohto konfliktu pre bezpečnosť spoločných projektov si naplno uvedomoval aj Azerbajdžan, ktorý sa následne rozhodol zvýšiť svoj podiel v gruzínskej distribučnej sieti. Dcérska spoločnosť SOCAR Gruzínsko kúpila 22 malých podnikov s 30 plynárenskými

[97] Saakashvili: Georgia will not Pay 'Political Price' for Gas, Civil Georgia, 14. novembra 2006,
[98] Gazprom Wants 'Georgian Assets' in Exchange for Cheap Gas, Civil Georgia, 8. november 2006.
[99] Reports: Putin to Urge Aliyev to Join 'Anti-Georgian Alliance', Civil Georgia, 9. november 2006.
[100] Erdogan: Turkey Trying to Allot its Shah-Deniz Share to Georgia, Civil Georgia, 7. februára 2007.
[101] Georgia: No Plans to Import More Russian Gas. Natural Gas Europe, 21. mája 2013.

distribučnými sieťami v rôznych oblastiach Gruzínska. Týmto krokom si Azerbajdžan posilnil kontrolu nad dôležitým energetickým sektorom v Gruzínsku.[102]

Nová vláda Gruzínskeho sna Bidzinu Ivanišviliho, ktorá sa v októbri roku 2012 dostala k moci, si ako jeden zo svojich predvolebných sľubov dala zlepšenie bilaterálnych vzťahov s Ruskom a zníženie domácich cien energií. Napriek tomu Azerbajdžan, a to najmä SOCAR, nevnímali novú energetickú politiku premiéra Gruzínska ako ohrozenie azerbajdžanských záujmov a jeho vývozu zemného plynu cez Gruzínsko.[103] Ivanišvili po stretnutí s prezidentom spoločnosti SOCAR a azerbajdžanským veľvyslancom potvrdil strategickú povahu vzťahov medzi Gruzínskom a Azerbajdžanom. Navyše podľa expertov je cena 135 USD za tisíc m^3 plynu *darovacia cena*, dokonca je nižšia ako cena na domácom trhu v Azerbajdžane.[104] Problém cenovej politiky v Gruzínsku totiž spočíval v tom, že SOCAR nemal dostatočný vplyv na reguláciu cien. Rozhodol sa preto kompletne získať domáce distribučné siete kúpou ITERA Gruzínsko, ktorá zásobuje plynom v Gruzínsku 100 spoločností vrátane 38 distribučných spoločností.[105] Prakticky tak ovládol celú distribučnú sieť s plynom s výnimkou hlavného mesta Tbilisi.

V tejto súvislosti gruzínsky domáci trh s plynom dnes už nie je zraniteľný voči manipulovaniu a vydieraniu zo strany Ruska. Gruzínska vláda si však začína uvedomovať novú výzvu energetickej politiky a bezpečnosti, ktorou sa týmto stala závislosť na importe z jednej krajiny. Gruzínsky energetický sektor tak môže v budúcnosti slúžiť ako nástroj pre politické a ekonomické záujmy susedného Azerbajdžanu. Problémom Gruzínska je aj nedostatočný rozvoj lokálnych zdrojov energií a a zlý technický stav energetickej infraštruktúry, ktoré môžu ohroziť nielen ekonomický rozvoj Gruzínska, ale hlavne jeho národnú bezpečnosť.[106]

Na druhej strane sa v súčasnosti okrem ropy a zemného plynu významným odvetvím stáva predovšetkým hydroenergetika. Kým na začiatku 90. rokov sa takmer polovica gruzínskej spotreby elektriny dovážala z Ruska (priamym importom alebo spaľovaním dovážaného plynu), v súčasnej dobe dokáže Gruzínsko svoju spotrebu pokryť samo. Navyše sa vďaka úspešne realizovaným projektom a svojmu budúcemu potenciálu môže stať v krátkej dobe

[102] SOCAR Takes Over Gas Distribution Networks in Georgia, Civil Georgia, 27. decembra 2008.
[103] SHIRYEV, Z., KAKACHIA, L., Azerbaijan-Georgian Relations: The Foundations and Challenges of Strategic Alliance. Baku: Center For Strategic Studies, 2013. s. 52
[104] Tamtiež
[105] Azerbaijan's SOCAR acquires Georgian gas supplier, Reuters, 1. november 2012.
[106] National Security Concept of Georgia. 2013.

dôležitým exportérom elektrickej energie v celej oblasti. Sektor hydroenergetiky sa tak ukazuje ako vysoko ziskový a prúdi do neho veľká časť zahraničných investícií.

3.2.2 Tranzit ropy a plynu

Keďže je Gruzínsko plne závislé na dovoze ropy, diverzifikácia dodávateľov bola prioritou energetickej politiky od získania nezávislosti. Z pohľadu Azerbajdžanu sa uvažovalo o troch možných variant exportu ropy do Gruzínska. Prvou z nich bolo vyvážať ropu do gruzínskeho mesta Khashuri po železnici a odtiaľ ropovodom do prístavu Poti na pobreží Čierneho mora. Druhou možnosťou bola oprava existujúceho ropovodu do Batumi, ktoré si vyžadovalo dostavať iba zvyšných 140 km potrubia. Treťou možnosťou bolo konvertovať plynovod z Baku do Tbilisi.[107]

Žiadna z týchto variant nakoniec nebola realizovaná, avšak pokračujúci intenzívny dialóg a vzájomná dôvera medzi Gruzínskom a Azerbajdžanom viedli k dohode o výstavbe ropovodu z Baku do novovybudovaného prístavu Supsa na pobreží Čierneho mora. Ten vytvoril prvú alternatívnu trasu pre dovoz energetických surovín do Gruzínska a bol počiatkom opätovnej orientácie gruzínskeho dovozu na Azerbajdžan. Pre Gruzínsko to znamenalo aj nový významný zdroj príjmu, keďže tarify na dovoz azerbajdžanskej ropy boli výrazne nižšie.

Pripravovaná výstavba ropovodu BTC, ktorá mala definitívne odstaviť Rusko od dovozu ropy do Gruzínska so sebou priniesla mnoho bezpečnostných výziev. Základným problémom Gruzínska ako tranzitnej krajiny bola jeho ekonomická nevýhodnosť, keďže trasa cez Arménsko alebo Irán by bola kratšia a lacnejšia. Arménska varianta ale nebola možná kvôli absencii mierovej zmluvy s Azerbajdžanom a iránska trasa zasa odporovala záujmom USA v regióne.[108]

Na druhej strane predstavoval ropovod cez Gruzínsko nepochybne jednu z hlavných hrozieb pre Moskvu. Posilňoval totiž jej nezávislosť v zahraničnej a hospodárskej politike. Napriek tomu existovalo mnoho dôvodov, prečo Rusko nedokázalo zastaviť realizáciu „*gruzínskej trasy*“. Ruská ekonomika totiž práve v tom čase prekonávala hlbokú krízu, ktorú v roku 1996 spôsobil prepad cien ropy z 26 na 15 USD za barel, čo viedlo

[107] ALIYEV, N., Choosing the Route for Early Oil, Azerbaijan International, 1995.
[108] SHIRYEV, Z., KAKACHIA, L., Azerbaijan-Georgian Relations: The Foundations and Challenges of Strategic Alliance. Baku: Center For Strategic Studies, 2013.

k výraznému oslabeniu ruskej národnej meny.[109] Ďalším faktorom bola vnútorná politická nestabilita, menovite čečenské hnutie v Severnom Kaukaze, ktoré ruské bezpečnostné sily vnímali ako vnútorný problém. Rusko preto vyzvalo západné inštitúcie, aby sa do tohto prípadu nemiešali, za čo Západ očakával podporu svojich záujmov v regióne Južného Kaukazu. Teroristické útoky z 11. Septembra a následné vytvorenie protiteroristickej aliancie ďalej viedli k zlepšeniu vzťahov medzi USA a Ruskom. Tie sa významne prejavili na summite USA-Rusko v máji 2002, kde George W. Bush a Vladimír Putin vydali vyhlásenie, v ktorom vyjadrili podporu na rozšírenie a doplnenie už existujúcich potrubných trás v Kaspickom regióne. Z toho vyplývalo, že Rusko nebude blokovať výstavbu ropovodov a plynovodov medzi Azerbajdžanom a Tureckom, ktoré neprechádzajú jej územím.[110] To otvorilo cestu pre výstavbu ropovodu BTC a následne aj plynovodu BTE, ktorý prakticky kopíroval trasu BTC.

Ropovod BTC bol kompletne uvedený do prevádzky v júli 2006, a spolu s ropovodom Baku-Supsa poskytuje Gruzínsku nielen dostatočné dodávky ropy pre svoju spotrebu, ale zároveň do rozpočtu stabilne prináša vysoké tarifné poplatky.

Prínosom dokončenia plynovodu BTE v roku 2007 bolo hlavne ukončenie plynovej krízy, ktorá začala ešte v roku 2006. Zatiaľ čo v roku 2006 odoberalo Gruzínsko z Ruska každoročne 1,6 miliardy m^3 zemného plynu, v roku 2009 to bolo už iba 100 miliónov m^3. Navyše Gruzínsko ako tranzitná krajina má právo bezplatne čerpať 5% z objemu prepraveného zemného plynu za rok. Za zvyšok čerpaného plynu potom platí zníženú cenu.

Na druhej strane tranzitné ropovody a plynovody so sebou prinášajú nové bezpečnostné hrozby a riziká. Celkovo totiž prechádzajú cez komplikované a nie veľmi bezpečné územie. Jedná sa hlavne o blízkosť ku zmrazeným konfliktom v Náhornom Karabachu, Južnom Osetsku a Abcházsku, nestabilným regiónom na hraniciach s Arménskom a veľkým počtom seizmologických porúch na ich trase.[111]

To sa prejavilo počas spomínanej Päťdňovej vojny v auguste 2008, kedy bola bezpečnosť celej energetickej infraštruktúry prechádzajúcej cez Gruzínsko do veľkej miery ohrozená. Konflikt síce neviedol k fyzickému porušeniu hlavných potrubí, ale ropovody BTC

[109] GOLDMAN, Marshall I. Petrostate: Putin, power, and the new Russia. New York: Oxford University Press, 2008.
[110] TANRISEVER, Oktay F. Afghanistan and Central Asia: NATO's role in regional security since 9/11. Washington, D.C.: IOS Press, 2013. s.118
[111] BTC Security Questions Persists, Eurasianet.org, 2006.

a Baku-Supsa ako aj prístav Kulevi boli dočasne uzavreté.[112] Bezpečnosť hlavných potrubí bola nedávno ohrozená aj novým vytyčovaním barikád medzi Južným Osetskom a Gruzínskom. Nová barikáda oproti pôvodnej leží o 50 metrov južnejšie a nie je vylúčené, že sa môže ešte posunúť. Okrem toho sa vo viditeľnej blízkosti nachádza ruská vojenská základňa Dvani. [113]

Gruzínska vláda si uvedomuje, že z hľadiska dlhodobej udržateľnosti energetického tranzitného koridoru cez svoje územie bude potrebné hľadať nových dodávateľov, ako napríklad Rusko. Situácia kedy jediným dodávateľom je Azerbajdžan, ktorý zároveň ovláda takmer celú distribučnú sieť, nie je žiaduca.[114]

Napriek tomu sa zatiaľ žiadna alternatíva nejaví ako výhodnejšia. Je veľmi nepravdepodobné, že by Rusko bolo ochotné predávať plyn do Gruzínska za nižšiu cenu ako SOCAR, pretože len čisté výrobné náklady na plyn v Rusku predstavujú 130 až 140 USD za tisíc m^3.[115] Ak sa k tomu pridajú náklady za prepravu plynu zo vzdialených ruských oblastí, tak ruský plyn v porovnaní s azerbajdžanským nie je konkurencieschopný. Gruzínsko by muselo tiež uspieť v rokovaniach s Abcházskom s cieľom otvoriť hranice s Ruskom, čo stále predstavuje veľký politický problém.

Druhý dôvod, ktorý hrá v prospech Azerbajdžanu, je výstavba plynovodu TANAP a jeho prepojenie s európskymi trhmi. V prípade úspechu tohto projektu by sa zvýšil význam Gruzínska ako tranzitnej krajiny a vyššia prepravná kapacita by priniesla potrebný hospodársky rast.[116] V neposlednej rade preukázal Azerbajdžan záujem o kúpu gruzínskej časti plynovodu North-South, ktorý spája Mozdok, Tbilisi a Jerevan. Z dôvodu zlého technického stavu sú potrebné súkromné investície na jeho rekonštrukciu. Azerbajdžanu by to poskytlo prostriedok pre ekonomický tlak na Arménsko, ktorý by mohol zavážiť pri riešení konfliktu v Náhornom Karabachu v prospech Azerbajdžanu.[117] Tento problém spôsobil obavy v Arménsku, čím bol predaj tohto segmentu odložený. Gruzínsko sa tak snaží vyhnúť problémom s Arménskom a predaj Azerbajdžanu zatiaľ neplánuje. Súčasne je

[112] NICOL, J., Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests. Congressional Research Service. 2. apríla 2014.
[113] Tbilisi nervously eyes Russia's border barricade of South Ossetia, Financial Times, 6. novembra 2013.
[114] Georgian President Rules Out Resuming Russian Gas Purchases, RIA Novosti, 7. mája 2013.
[115] SHIRYEV, Z., KAKACHIA, L., Azerbaijan-Georgian Relations: The Foundations and Challenges of Strategic Alliance. Baku: Center For Strategic Studies, 2013. s. 53.
[116] Implementation of Shah Deniz project to allow Georgia to receive extra gas, Trend Information Agency, 17. júla 2013.
[117] BADALYAN,L., Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus, Caucasus Analytical Digest, No. 33, 12. december 2011.

nepravdepodobné, že by bolo Gruzínsko pripravené predať túto časť plynovodu Rusku. Všetko tak nasvedčuje tomu, že tieto kontroverzné politické problémy budú naďalej ohrozovať bezpečnosť plynovodu North-South.

3.3 Arménsko

Arménsko predstavuje v regióne Južného Kaukazu z pohľadu energetickej bezpečnosti veľmi špecifický prípad, keďže bolo kvôli politickým problémom so susedným Azerbajdžanom a Tureckom obídené z hlavných regionálnych energetických projektov. Navyše má Arménsko nevýhodnú geografickú polohu bez prístupu k moru a nedisponuje žiadnymi zásobami zemného plynu a ropy. Preto sa musí spoliehať na dodávky energií a odolávať geopolitickým záujmom hlavných aktérov v regióne.

3.3.1 Vývoj energetickej politiky

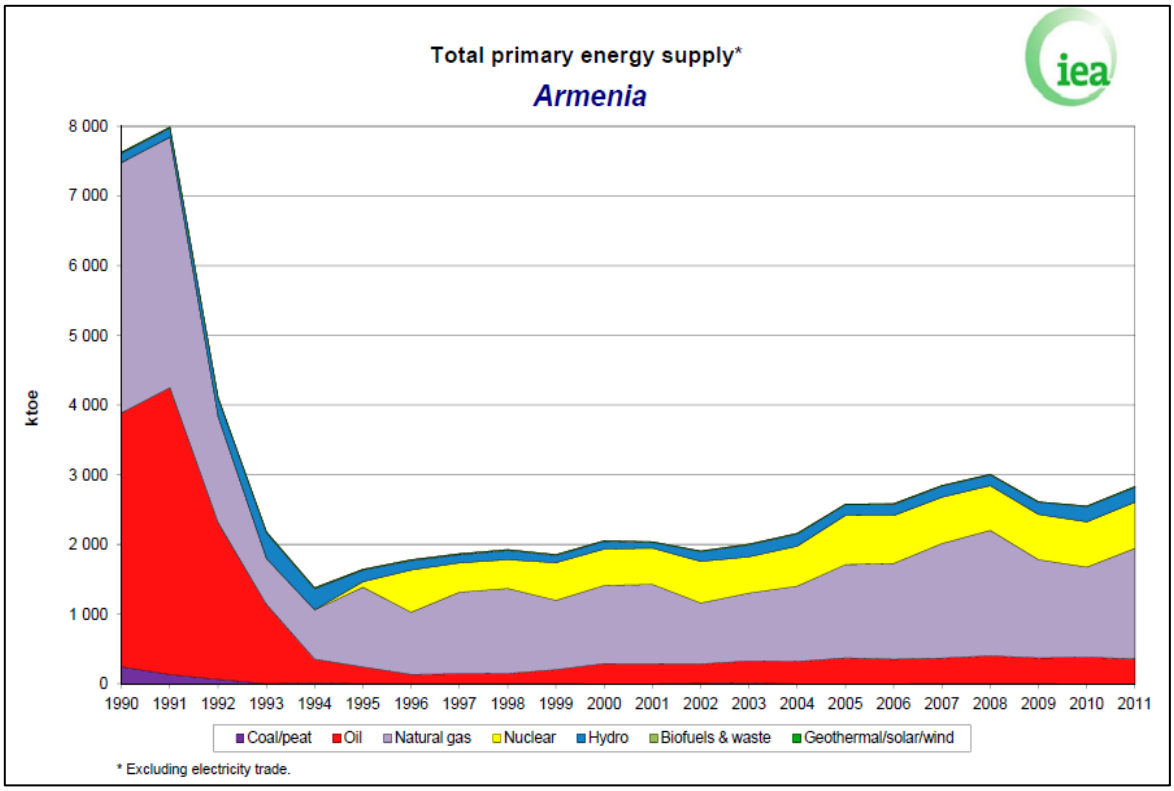
Energetický sektor sa stretával s problémami už pred rozpadom Sovietskeho zväzu, keď v roku 1988 zasiahlo Arménsko silné zemetrasenie a poškodilo jadrovú elektráreň Metsamor, ktorá od doby svojho dokončenia pokrývala takmer 40 % výroby elektrickej energie.[118] To spôsobilo veľké výpadky elektrickej energie a elektráreň musela prejsť nutnou rekonštrukciu, ktorá trvala niekoľko rokov. Arménsko sa tak ocitlo v nevýhodnej pozícii, čo umožnilo hlavným externým dodávateľom energií ľahšie zasahovať do jeho energetickej politiky.

Vzhľadom na to, že Turecko a Azerbajdžan uvalili na Arménsko ekonomickú blokádu, zostalo Arménsko odrezané od jediného zdroju plynu a ropy pre svoje termálne elektrárne.[119] Import energií závisel výlučne na Gruzínsku a Iráne. Neistá vnútropolitická situácia v Gruzínsku ohrozovala dodávky zemného plynu kvôli čomu trpela počas 90-tych rokov väčšina domácností hlavne kvôli nečakane studeným zimám na celom Kaukaze. Nový plynovod, ktorý bol v roku 1993 postavený cez územie Gruzínska a slúžil na prepravu plynu do Arménska bol kvôli prebiehajúcim konfliktom obeťou mnohých sabotáži. Výpadky plynu spôsobili dramatický pokles výroby elektriny v rokoch 1993 a 1994. Napríklad hlavné mesto Arménska, Jerevan, malo elektrinu iba jednu až dve hodiny denne. Nedostatok plynu a úbytok výroby elektrickej energie ohrozoval

[118] Revisiting the Metsamor Nuclear Power Plant. The Armenian Weekly. 7. decembra 2012.
[119] SARGSYAN, G. From crisis to stability in the Armenian power sector: lessons learned from Armenia's energy reform experience , Washington, DC: World Bank, 2006.

aj bezpečné fungovanie arménskej jadrovej elektrárne.[120] Prudký prepad v spotrebe energií ilustruje **graf č. 3.**

Graf č. 3 Celková spotreba energií v Arménsku v rokoch 1990-2011

Zdroj: International Energy Agency. Dostupné z: http://www.iea.org/stats/WebGraphs/ARMENIA5.pdf

Situácia ohľadne výpadku dodávok sa upokojila v druhej polovici 90-tych rokov. Postupne sa však začal objavovať nový problém a tým bolo dominantné postavenie Gazpromu. Arménsko spočiatku dovážalo podobne ako Gruzínsko turkménsky zemný plyn prostredníctvom ruskej distribučnej siete plynovodov, čo sa zmenilo v roku 2002, kedy sa hlavným dodávateľom stal Gazprom. Ten dodáva zemný plyn do Arménska dvoma hlavnými plynovodmi cez Gruzínsko: plynovodom North-South a plynovodom Mozdok-Tbilisi. Gazprom si svoje postavenie upevňoval prostredníctvom arménskeho distribútora plynu ArmRosGaz, kde si postupne zvyšoval svoj podiel. Kým pri zakladaní tejto spoločnosti v roku 1997 vlastnil iba 45%, v roku 2013 to už bolo 80% a v januári roku 2014 Gazprom odkúpil zvyšných 20%.[121]

[120] JERVALIDZE, L., Georgia Russian Foreign Energy Policy and Implications for Georgia's Energy Security. London: GMB Publishing Limited, 2006.
[121] GASPARYAN, A., Alternative Energy as a Mean for Reducing the Monopoly of "Gazprom" in Armenia, MA, 2013.

Rusku sa tak prostredníctvom štátnych firiem podarilo využiť nestabilnú situáciu v regióne k získaniu kontroly nad takmer celým energetickým sektorom. V súčasnosti vlastní približne 80% výroby energie a celý plynárenský priemysel vrátane arménskej časti (Meghri-Kajaran) iránsko-arménskeho plynovodu .[122] Vodná elektráreň Argel Gyumush a termálna elektráreň Hrazdan, ktorá je zároveň najväčšia v celom regióne Južného Kaukazu, bola predaná Rusku ako splátka za časť nesplateného dlhu za dodávky plynu.[123] Arménsko totiž podobne ako Gruzínsko v roku 2006 muselo ekonomicky čeliť rýchlo sa zvyšujúcim cenám zemného plynu dovážaného z Ruska. Súhlasilo preto s predajom veľkého podielu arménskych energetických spoločností ruským štátnym firmám.[124]

Gazprom, ktorý stál na čele týchto firiem, súčasne ovplyvňoval politický vývoj Arménska prostredníctvom postupného zvyšovania cien plynu. Naposledy tak učinil v apríli 2013 ako reakciu na zvažované pristúpenie Arménska k asociačnej dohode a dohode o voľnom obchode s EÚ, ktorá je zároveň najväčším obchodným partnerom Arménska.[125] Tým sa skokovo zvýšili výdavky arménskej vlády, čo následne viedlo k podpisu Arménsko-Ruskej dohode o energetickej bezpečnosti už počas návštevy arménskeho prezidenta v Moskve v septembri 2013. Sargsjan v tejto príležitosti oznámil aj plány o pripojení k Colnej únie vďaka čomu mu bola prisľúbená zľava na dodávky plynu. Detaily a podmienky zľavy boli konkretizované počas návštevy Putina v Jerevane v decembri 2013. Rusko súhlasilo so znížením ceny z 270 USD na 189 USD za tisíc m^3 na nasledujúcich 5 rokov. Výmenou za túto zľavu Arménsko súhlasilo s predajom zvyšného 20% podielu v plynárenskej spoločnosti ArmRosGazu Gazpromu s výhradným vlastníckym právom do roku 2043.[126] V zmluve sa zároveň zvyšuje ročný objem dovezeného plynu z Ruska na 2,5 miliardy m^3 ročne pre obdobie 2014-2018 (pre porovnanie, v roku 2013 bola z Ruska dovezená 1,8 miliarda m^3 plynu) .[127] Suma 155 miliónov USD, ktorú Gazprom za tento predaj zaplatil bola okamžite použitá na pokrytie časti arménskeho dlhu voči Gazpromu.

[122] Armenia: New Projects a Stab at Independence from Moscow? Eurasianet.org, 16. októbra 2008.
[123] KHACHATRIAN, H., Gas Prices Prompt Armenia to Debate Alliance with Russia, Eurasianet.org, 29. januára 2006.
[124] NICOL, J., Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests. Congressional Research Service. 2. apríla 2014.
[125] GASPARYAN, A., Alternative Energy as a Mean for Reducing the Monopoly of "Gazprom" in Armenia, MA, 2013.
[126] Russian Energy Giant Captures Armenian Market, Institute for War and Peace Reporting, 24. januára 2014.
[127] Russia secures ties with Armenia, Natural Gas Europe, 27. februára 2014.

Napriek tejto zľave bude Arménsko platiť vyššiu cenu ako ostatné krajiny Colnej únie, čo ohrozuje jeho konkurencieschopnosť v porovnaní s ďalšími troma členmi únie.[128] Rusko sa v tejto zmluve taktiež zaviazalo poskytnúť rozsiahle pôžičky, avšak iba pre vlastné projekty na území Arménska a hlavne s účasťou ruských firiem. V tomto prípade by tak Arménsko pod vyššou ruskou kontrolou mohlo blokovať pôžičky a investície zo zahraničia, vrátane arménskej diaspóry, ktorá je veľmi silne prítomná v USA a Francúzsku.[129]

Hľadanie nových partnerov pre spoluprácu v energetickom sektor má z tohto dôvodu pre Arménsko mimoriadne dôležitý význam. Prvým krokom týmto smerom bola dokončená výstavba plynovodu Meghri-Tabriz na prepravu plynu z Iránu do Arménska s kapacitou 2,3 miliardy m^3 ročne. Rusko si bolo vedomé akú stratu by mu tento plynovod mohol spôsobiť a na projekte sa aktívne finančne podieľalo, čím si zabezpečilo kontrolu nad množstvom dovážaného plynu z konkurenčného Iránu.

Keďže Arménsko nedisponuje žiadnymi zásobami ropy, pokrýva celý dopyt po tejto kľúčovej energetickej suroviny z dovozu. Hlavným dodávateľom ropy je podobne ako v prípade zemného plynu Rusko, aj keď časť ropných produktov sa dováža z Bulharska, Rumunska a krajín Stredného Východu. Pred rozpadom Sovietskeho zväzu bola ropa do Arménska dovážaná cez priame železničné spojenie cez Rusko a Gruzínsko tzv. juhokaukazskej železnice (SCR). Avšak odvtedy čo sú hranice medzi Abcházskom a Gruzínskom uzatvorené je ropa dopravovaná cez Čierne more do gruzínskeho prístavu Batumi odkiaľ putuje železnicou do Arménska.[130]

Priestor na diverzifikáciu dodávateľov ropy a ropných produktov sa Arménsku ponúka v susednom Iráne. Spoločný ropovod by mal mať dĺžku 365 km a mohol by ročne prepraviť z iránskej rafinérie v Tabrize do Arménska až 1,5 milióna litrov paliva. Experti z arménskeho Ministerstva pre energie odhadujú, že by tento projekt po dokončení v roku 2014 mohol znížiť náklady na energie až o 30 %.[131] Realizáciu ale brzdia medzinárodné sankcie uvalené na Irán, ktoré v posledných rokoch výrazne zhoršili jeho finančné možnosti.

[128] Gazprom Buys Armenia's Gas Distributor, International Oil Daily, 17. januára 2014.
[129] Chimera of Eurasian Integration. Armenia and the Customs Union, Borysfen Intel: Independent Analytical Center for Geopolitical Studies, 24. decembra 2014.
[130] Cargo transportation, American Chamber of Commerce in Armenia, 2014.
[131] MONIQUET, C. a RACIMORA, W., The Armenia-Iran Relations: Strategic Implication for Security in the South Caucasus Region. European Strategic Intelligence and Security Center, 2013.

Určité zlepšenie bezpečnosti dodávok ropy z Ruska do budúcnosti by mohla priniesť iniciatíva novej gruzínskej vlády, ktorá usiluje o obnovu vzťahov s Moskvou. Tá navrhla obnovu železničného spojenia SCR cez Abcházsko, ktoré by mohlo uľahčiť prepravu ropy do Arménska. Po počiatočnom nesúhlase Suchumi postupne mení svoj postoj a je ochotné o takomto návrhu diskutovať, keď budú známe konkrétne podmienky.[132] S návrhom však nesúhlasí Azerbajdžan, ktorý to vníma ako ohrozenie svojich národných záujmov.[133] Je preto otázne, či sa takémuto kroku pristúpi a či to naopak nezhorší vzájomné vzťahy medzi krajinami regiónu.

Veľký potenciál má v súčasnej dobe export elektrickej energie, ktorý v posledných rokoch zaznamenal prudký rast. Počas Sovietskeho zväzu totiž Arménsko vyvážalo elektrickú energiu do všetkých susedných štátov. Napriek nepriaznivému vývoju v prvej polovici 90-tych rokoch bolo Arménsko prvou krajinou v regióne, ktorá obnovila udržateľné dodávky elektriny už v roku 1996 a mala opäť možnosť exportovať.[134] Prispela k tomu hlavne úspešná oprava jadrovej elektrárne Metsamor, ktorá je jedinou jadrovou elektrárňou na Južnom Kaukaze. Kvôli technickej zastaranosti a tlaku zo strany EÚ sa pôvodne plánovalo jej uzatvorenie v roku 2016 s paralelnou výstavbou nového bloku. Nedostatok financií však prinútil posunúť tieto plány na rok 2026.[135] Exportnými partnermi sú dnes Gruzínsko a Irán, no arménska vláda sa netají plánmi vyvážať v budúcnosti aj do Turecka. Ak by nedošlo k otvoreniu vzájomných hraníc, elektrická energia by mohla byť najskôr predaná Gruzínsku a odtiaľ by sa vyvážala do Turecka.[136]

3.3.3 Iránsko-arménsky plynovod

Plynovod medzi Iránom a Arménskom predstavuje bezpochyby najväčší projekt v oblasti energetiky. Arménsko zároveň nikdy nebolo tak blízko k získaniu alternatívneho zdroja zemného plynu, ktorý sa podieľa na celkovej spotrebe energií až 50%. Je tomu tak aj preto, že tepelné elektrárne sú poháňané na zemný plyn.[137] Iniciatívu projektu síce začala

[132] Georgia's PM: South Caucasus Railway Can Be Reopened, Central Asia- Caucasus Institute, 2. marca 2013.
[133] Tamtiež
[134] KHACHATARIAN, H., Armenia's Energy Sector: A regional actor with no energy resources, Central Asia and the Caucasus, No. 5, 2008.
[135] Russian rosatom to help extend life of Armenian nuclear power plant until 2026, Arka News Agency, 3. septembra 2013.
[136] Turkish expert says Armenia could sell electricity to Turkey via Georgia, Arka News Agency, 19. decembra 2013.
[137] Armenia: New Projects a Stab at Independence from Moscow? Eurasianet.org, 16. októbra 2008.

arménska vláda už v roku 1992, trvalo však až 12 rokov kým sa obe strany dohodli na výstavbe 141 km dlhého plynovodu medzi mestami Tabriz a Meghri.[138]

Rusko si však uvedomovalo snahy Iránu o expanziu na európske trhy prostredníctvom energetickej infraštruktúry Južného Kaukazu, kde plynovod do Arménska mal predstavovať prvú stanicu na tejto trase. Gazprom preto spravil preventívne opatrenia, aby nielen zabránil Iránu v budúcnosti exportovať plyn cez Arménsko ale aj vykonávať nezávislú exportnú politiku v Arménsku. Do projektu investoval z vlastných zdrojov takmer 200 miliónov USD a podarilo sa mu vyjednať zníženie priemeru potrubia o viac ako polovicu, čím sa vylúčila možnosť exportu cez tento plynovod do tretej krajiny a obmedziť Irán iba na arménsky trh. Navyše arménsky premiér v roku 2006 súhlasil s prevzatím arménskeho úseku plynovodu do rúk ArmRosGazu, ktorý ovláda ruský Gazprom.[139] Tieto kroky umožnili Gazpromu získať kontrolu nad dodávkami plynu a výrazne znížili efekt na nezávislejšiu energetickú politiku.

Napriek tomu, že kapacita plynovodu je takmer 2,3 miliardy m^3 ročne, sa v roku 2012 sa vyviezlo do Arménska iba 488 miliónov m^3 pričom celkový export predstavoval 2,456 miliardy m^3. Pôvodná dohoda z roku 2004 však počítala s exportom až 1,1 miliardy m^3 ročne v prvej etape a v druhej etape od roku 2019 2,3 miliardy m^3. Využitie tohto plynu je navyše obmedzené na zásobovanie termálnej elektrárne v Jerevane výmenou za spätný export elektrickej energie do Iránu.[140]

Gazprom síce dovolil Iránu dodávať zemný plyn na trh, kde mal tradične svoj monopol, výrazne však obmedzil jeho možnosti a zabránil poskytnúť plyn ďalším trhom, hlavne Gruzínsku, odkiaľ by sa mohol vyvážať ďalej na Západ. Arménsko tak nedokázalo dostatočne využiť túto alternatívu na nezávislejšiu energetickú politiku.

[138] BADALYAN, L., Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus, Caucasus Analytical Digest, No. 33, 12. december 2011.
[139] BADALYAN, L., Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus, Caucasus Analytical Digest, No. 33, 12. december 2011.
[140] Armenia ups natural gas imports from iran 6% in 2012, Interfax : Russia & CIS Business & Financial Daily, 26. februára 2013.

4. Arménsko ako bezpečnostná výzva

Arménsko muselo od získania nezávislosti prekonať v oblasti energetiky množstvo prekážok, ktoré súviseli jednak s vlastnými problematickými vzťahmi s okolitými krajinami, ako aj s komplikovaným vývojom v susednom Gruzínsku. Táto nevýhodná pozícia sa významne podpísala pod posilňujúcu spoluprácu a závislosť na Rusku a jeho energetických surovinách. Vláda v Jerevane síce postupne dokázala obnoviť a zabezpečiť potrebné dodávky energií, ale nepodarilo sa jej dostatočne využiť možnosti diverzifikácie hlavných importných partnerov a normalizovať vzťahy s Azerbajdžanom a Tureckom.

Vzhľadom k tomu, že Gruzínsko a Azerbajdžan posilňujú svoje partnerstvo a spoluprácu v energetickom sektore a plánujú rozšírenie existujúcich projektov do ďalších krajín, Arménsko pre nich predstavuje veľkú výzvu. Strategická poloha Arménska s potenciálom tranzitnej krajiny a vývozcu elektrickej energie totiž poskytuje možnosti na postupné prekonanie dlhotrvajúcich sporov. Na druhej strane, zapojenie Arménska do niektorých spoločných projektov by pomohlo zabezpečiť ekonomický rast a posilniť politickú prítomnosť Arménska v širšom regióne. Zároveň by to zmiernilo dominantný vplyv Ruska na jeho energetickú a národnú bezpečnosť a prinieslo vyššiu stabilitu celému regiónu. Z tohto dôvodu by malo byť v záujme Arménska a ostatných aktérov ponúkať ústupky a kompromisy v politických otázkach. Ochota susedných štátov nadviazať spoluprácu s Arménskom, sa zdá byť totiž najvyššia za posledných 20 rokov.

Na budúci vývoj energetickej politiky bude mať nepochybne veľký vplyv nedávny predaj zvyšného podielu v arménskej plynárenskej spoločnosti Gazpromu a rozhodnutie Arménska pripojiť sa k Colnej únii. Tento krok ho prakticky zbavuje možnosti vykonávať nezávislú zahraničnú a energetickú politiku, čo môže viesť k odmietnutiu ziskových projektov, ktoré by konkurovali ruským záujmom a energetickým projektom.[141]

Táto práca však napriek tomu vidí priestor na zmenu v niektorých oblastiach. Jedná sa hlavne o postavenie Gruzínska, ktoré má po Rusku najužšiu spoluprácu s Arménskom v regióne a zároveň udržuje strategické partnerstvo s Azerbajdžanom a Tureckom. Fakt, že plynovod North-South prechádza cez jeho územie a jeho predaj by mohol poskytnúť prípadnému majiteľovi možnosť vyvíjať tlak na Arménsko, ho stavajú do pozície

[141] Chimera of Eurasian Integration. Armenia and the Customs Union, Borysfen Intel: Independent Analytical Center for Geopolitical Studies. 24. decembra 2014.

prostredníka. Gruzínsko by tak mohlo zohrať dôležitú úlohu pri riešení sporov s Arménskom.

V posledných rokoch sa posilňuje úloha štátnej azerbajdžanskej spoločnosti SOCAR, ktorá začína vystupovať ako nový regionálny aktér a má potenciál zasiahnuť do ďalšieho vývoja v regióne. Jej vplyv sa postupne zvyšuje, čo môže byť v budúcnosti spojené s uprednostňovaním komerčných záujmov pred požiadavkami politickej elity v Azerbajdžane.

Ďalšia príležitosť sa naskytá v Iráne. Po tom ako bola uzavretá predbežná dohoda v novembri 2013 medzi Západom a Iránom o jeho jadrovom programe, sa objavujú signály na zmiernenie sankčného režimu a izolácie Iránu.[142] Prípadná dohoda by mohla otvoriť dvere pre užšiu spoluprácu v energetike nielen s Arménskom, ale aj s celým regiónom Južného Kaukazu.

V neposlednej rade je veľkou výzvou pre celý región postavenie Ruska nielen v Arménsku, ale v celom regióne. Po dvoch dekádach, kedy sa Gruzínsko a Azerbajdžan snažili zbaviť vplyvu a závislosti na Rusku, začínajú svoje vzájomné vzťahy s Moskvou postupne prehodnocovať. Nová gruzínska vláda si uvedomuje potrebu obchodnej spolupráce a strategický význam železničného spojenia cez Abcházsko do Ruska pre svoj ďalší rozvoj. Význam Ruska pre budúci rozvoj energetického sektora a tranzitného koridoru prestal podceňovať aj Azerbajdžan, ktorý sa opatrne otvára spolupráci s Ruskom. Energetická bezpečnosť celého regiónu bude totiž z hľadiska dlhodobej udržateľnosti závisieť na miere ich vzájomnej spolupráce.

Posledným významným hráčom, ktorý má vplyv na energetickú bezpečnosť v regióne Južného Kaukazu a pre ktorého predstavuje Arménsko významnú bezpečnostnú výzvu, je Turecko. Práve Turecko by mohlo v dohľadnej dobe prehodnotiť svoj vzťah k Arménsku a vytvoriť priestor pre riešenie bezpečnostných problémov.

4.2 Vzťahy s Gruzínskom a plynovod North-South

Gruzínsky postoj k Arménsku bol v období od zániku Sovietskeho zväzu utváraný hlavne negatívnym vnímaním pokračujúcej aliancie medzi Moskvou a Jerevanom. Arménsko zas znepokojene sledovalo spoluprácu Gruzínska s Azerbajdžanom a Tureckom. Stanovisko

[142] JERVIS, R., On the Road to Yes With Iran, Foreign Affairs, 29. novembra 2013.

oboch štátov na urovnanie etnických konfliktov bolo taktiež rozdielne. Zatiaľ čo Gruzínsko podporuje princíp teritoriálnej integrity (v prípade Abcházska a Južného Osetska), Arménsko je zástancom princípu sebaurčenia (Náhorný Karabach).[143] Dôležitú úlohu v bilaterálnych vzťahoch hrá aj gruzínsky región Javakheti obývaný etnickými Arménmi. Arménsko síce kritizovalo pomery Arménov v tomto regióne, no na rozdiel od Náhorného Karabachu upustilo od možnosti vojenského zásahu. Jerevan si totiž uvedomoval, že ak sa táto komunita vzbúri proti Tbilisi, Arménsko stratí životne dôležité spojenie na Čierne more a Rusko.[144]

Na druhej strane prejavujú obe krajiny známky kolegiality. Arménsko napríklad neuznáva nezávislosť Abcházska a Južného Osetska a Gruzínsko usiluje o neutralitu v konflikte o Náhorný Karabach. Na globálnej úrovni, v rámci zásad Východného partnerstva s EÚ, sú stanoviská týchto dvoch krajín veľmi podobné. Navyše je Arménsko s Gruzínskom prepojené cez blízke vzťahy s USA, ktoré sú dané hlavne vplyvnou arménskou diaspórou a politickou podporou USA pre Gruzínsko[145]. Na základe opísaných skutočností by sa preto dal opísať vzťah medzi Tbilisi a Jerevanom za celkom stabilný *modus vivendi*[146]. Nová vláda v Gruzínsku, ktorá vzišla z volieb v roku 2012, bola zároveň jedným z najpozitívnejších faktorov na gruzínsko-arménske vzťahy. Gruzínske snahy o normalizáciu vzťahov s Ruskom totiž zmenili arménsku politickú a vojenskú spoluprácu s Ruskom z prekážky na príležitosť. To bolo najviac viditeľné v snahe o obnovu železničného spojenia cez Abcházsko, kde by práve najviac získalo Arménsko. Do istej miery tieto snahy Gruzínska kopírujú arménsku zahraničnú politiku *komplementarizmu.*[147] Vyplýva to čiastočne zo sklamania gruzínskej politickej elity s výsledkom politiky prezidenta Sakašviliho, ktorý bol gruzínskym prezidentom v rokoch 2005 až 2013.[148]

Z pohľadu energetickej bezpečnosti je tento vývoj vo vzájomných vzťahoch dôležitý hlavne v súvislosti s plynovodom North-South, konkrétne kvôli špekuláciám o predaji

[143] MINASYAN, S., Armenia and Georgia: A New Pivotal Relationship in the South Caucasus? PONARS Euroasia Policy Memos, No. 292, 2013.
[144] SHAFFER, B., Geopolitics of the Caucasus, University of Haifa, 2009.
[145] Tamtiež
[146] Modus vivendi je latinská fráza znamenajúca dohodu medzi tými, ktorých názory sa líšia.
[147] Politika Komplementarity bola charakteristická počas funkčného obdobia bývalého prezidenta Roberta Kochariana v rokoch 1998-2008. Arménsko sa snažilo o úzku politickú, ekonomickú a vojenskú spoluprácu s Ruskom a súčasne rozširovalo spoluprácu so Západom v celej rade oblastí, vrátane bezpečnosti. Nový prezident Sargsyan túto rovnováhu spolupráce ešte viac posilnil, za čo si vyslúžil pomerne silnú podporu zo strany EÚ a USA.
[148] MINASYAN, S., Armenia and Georgia: A New Pivotal Relationship in the South Caucasus? PONARS Euroasia Policy Memos, No. 292, 2013.

gruzínskeho segmentu tohto plynovodu. Plán na predaj sa prvý krát objavil na začiatku roku 2006. Dôvodom bol zlý technický stav plynovodu, ktorý si vyžadoval súkromné investície na rekonštrukciu. Gazprom okamžite vyjadril svoj záujem o kúpu tohto segmentu. Do vyjednávania sa následne zapojilo USA, ktoré Gruzínsku ponúklo výhodnejšie podmienky ako Gazprom. Podľa zmluvy, ktorú medzi sebou uzavrelo Gruzínsko a USA získalo Gruzínsko pôžičku 295 miliónov USD na financovanie 4 samostatných projektov v infraštruktúre. Z tejto sumy bolo vyčlenených 70 miliónov USD na opravu plynovodu North-South, pričom celkové náklady boli odhadované na 216 miliónov USD. Výmenou za túto investíciu sa gruzínska vláda zaviazala tento segment najbližších 5 rokov nepredať. Američania sa totiž báli, že by Rusko vďaka tomuto plynovodu mohlo získať vyšší ekonomický vplyv pre uskutočňovanie svojej zahraničnej politiky v regióne.[149]

Pre porovnanie, Gazprom ponúkol za kúpu segmentu 250 miliónov USD, pričom Gruzínsko požadovalo až 1 miliardu USD, čo výrazne prevyšovalo reálnu hodnotu plynovodu vzhľadom na jeho zlý technický stav.[150] Fakt, že Tbilisi pristúpilo na ponuku USA, svedčí aj o rastúcom vplyve Washingtonu na zahraničnú politiku po nástupe Saakašviliho za prezidenta Gruzínska v roku 2004.

V roku 2010 gruzínsky parlament schválil návrh zákona, ktorý odstránil plynovod zo zoznamu strategických objektov vlastnených štátom a umožnil jeho predaj. USA nevyslovila proti myšlienke žiadne námietky. Medzi potenciálnymi spoločnosťami, ktoré sa začali zaujímať o kúpu gruzínskeho segmentu plynovodu North-South, sa objavil azerbajdžanský štátny podnik SOCAR, ponúkol Gruzínsku až 500 miliónov USD.[151] Azerbajdžanu by totiž plynovod poskytol možnosť ekonomického tlaku na Arménsko a potenciálny nástroj na riešenie konfliktu v Náhornom Karabachu. Ak by však k takémuto kroku došlo a SOCAR by získal kontrolu nad týmto plynovodom, Arménsko by to vnímalo ako hrozbu pre svoje dodávky plynu z Ruska. Tento krok by mohol ohroziť vzájomné vzťahy Arménska s Gruzínskom a zvýšiť napätie vo vzťahu k Azerbajdžanu.

Gruzínsko si na druhej strane uvedomuje výhody, ktoré mu spolupráca s Arménskom v rámci regiónu poskytuje. Predaj tak významného plynovodu do rúk Azerbajdžanu by

[149] Georgia's Main Gas Pipeline Up For Grabs, Radio Free Europe Radio Liberty, 10. apríla 2010.
[150] Azerbaijan Offers $500 Million for Georgia-Armenia Gas Pipeline, Asbarez.com, 24. augusta 2010.
[151] Tamtiež

mohlo vzájomné vzťahy negatívne ovplyvniť. To však odporuje snahám súčasnej vlády, ktorá usiluje o širšiu spoluprácu s Arménskom.

V prospech Arménska hrá aj pokračujúca integrácia Gruzínska do EÚ, ktorá podporuje rozvoj užších vzťahov medzi oboma krajinami. Nemalo by to ovplyvniť ani rozhodnutie Arménska vstúpiť do Colnej únie. To chce aj napriek tomu pokračovať v prehlbovaní vzťahov s EÚ.[152] Colná únia je totiž vhodná hlavne pre štáty, ktoré zdieľajú spoločnú hranicu. Arménsku by sa tak vstup vyplatil iba spoločne s Gruzínskom, ktoré, na rozdiel od Arménska, podpísalo Asociačnú dohodu a dohodu o Voľnom obchode s EÚ. Nová hranica s colným územím EÚ by Arménsku mohla poskytnúť silný argument pre zložité rokovania v rámci Colnej únie.[153] Napomôcť by k tomu mohla aj rastúca nespokojnosť arménskej verejnosti s politikou Ruska.

Úspech Gruzínska môže taktiež poslúžiť ako dobrý príklad pre Arménsko v jeho reformnom úsilí a to aj bez formálneho politického záväzku s EÚ. Gruzínsky úspech nebude znamenať žiadne okamžité zmeny v bilaterálnych vzťahoch, ale to môže viesť k pozitívnym zmenám v blízkej budúcnosti. Zbližovanie Gruzínska s Arménskom by malo zabrániť privatizácii plynovodu North-South do rúk SOCAR-u a a dohoda Gruzínska s EÚ vylučuje predaj tohto segmentu ruskému Gazpromu. Celkovo by lepšie vzťahy medzi Tbilisi a Jerevanom mali mať pozitívny dopad na energetickú bezpečnosť a posilniť vzájomnú spoluprácu.

4.2 SOCAR ako silný regionálny aktér

V júni 2013 vydal prezident azerbajdžanskej štátnej ropnej spoločnosti SOCAR Rovbag Abdulayev v súvislosti so sporom medzi Arménskom a Ruskom o cenách plynu nasledovné vyhlásenie: „*Sme schopný poskytnúť Arménsku plyn. Azerbajdžan je krajina, ktorá si uvedomuje svoje postavenie lídra v regióne. Ak nás Arménsko požiada o pomoc pre riešení svojho problému s plynom, určite mu pomôžeme*.“[154] Podmienkou pre takúto pomoc by bolo oslobodenie enklávy Národného Karabachu a okolitých regiónov.

[152] FÜLE, Š., EU-Armenia: About the decision to join the Custom union, 10. septembra 2013.
[153] MINASYAN, S., Armenia and Georgia: A New Pivotal Relationship in the South Caucasus? PONARS Euroasia Policy Memos, No. 292, 2013.
[154] Baku to provide gas to Armenia with certain preconditions – Azerbaijani official, Tert.am, 8. júna 2013.

Hoci takýto návrh nemal žiadny reálny dopad na rokovania medzi Ruskom a Arménskom, upozorňuje na rastúci význam SOCAR-u ako nástroja azerbajdžanskej národnej politiky a využívanie energie na politické účely. Vyhlásenie ďalej zdôrazňuje úlohu, ktorú by chcel hrať Azerbajdžan pri vytváraní globálnej energetickej bezpečnosti. Implicitne tým vyjadruje, že politika Jerevanu je proti záujmom svojich ľudí, bráni sociálnemu a ekonomickému rozvoju krajiny, ako aj rozvoju celého regiónu.[155] Reaguje tak na ekonomické dôsledky, ktoré by malo zvýšenie cien plynu navrhované Gazpromom. Cena, za ktorú nakupuje plyn susedné Gruzínsko, je totiž omnoho nižšia v porovnaní s cenou ruského plynu, a to aj po poskytnutí výraznej zľavy na začiatku roku 2014.[156]

Z pohľadu Azerbajdžanu predstavuje tento návrh indikátor jeho novej stratégie voči Arménsku. Je očividné, že mierový proces ohľadne Náhorného Karabachu už niekoľko rokov nijak nenapreduje a pravidelné hrozby vojnou odporujú snahám Azerbajdžanu o ekonomickú stabilitu regiónu. Baku sa preto usiluje pomocou svojej prosperujúcej ekonomiky a vstupe na medzinárodnú scénu pritlačiť Arménsko ku kompromisu. Predstavitelia Azerbajdžanu sa preto snažia dávať do kontrastu úspech Baku a jeho rastúci diplomatický vplyv so stagnujúcou ekonomikou Arménska a pokračujúcou izoláciou. Ponuka na dodávky zemného plynu z energeticky bohatého Azerbajdžanu iba podporuje takúto predstavu.[157]

Táto politika sa výrazne odlišuje od politiky *potrubia za mier*, v rámci ktorej hlavne USA presadzovalo výstavbu ropovodu cez Arménsko do Turecka. Takéto rozhodnutie by predstavovalo jedinečnú príležitosť pre všetky zapojené strany urovnať vzájomné konflikty a priniesť stabilitu do regiónu.[158] Tento krát Azerbajdžan naznačuje stratégiu *mier za potrubie*, v ktorej by kompromis znamenal dodávky lacnejšieho plynu.[159] Je však nepravdepodobné, že by Arménsko na takúto ponuku pristúpilo, pretože svoje vojsko za posledných 20 rokov nestiahlo a lacnejší plyn by na tom pravdepodobne nedokázal nič zmeniť. Svedčí to ale o zvýšenom sebavedomí používať plyn ako strategickú politickú zbraň.

V tejto súvislosti je treba pripomenúť, že SOCAR je najväčším prispievateľom do štátneho rozpočtu a jeho úspech je kľúčový pre ďalší hospodársky rozvoj Azerbajdžanu. Úzke

[155] SOCAR Brings Gas to Armenia Negotiations, Natural Gas Europe, 1. júla 2013.
[156] Cena, za ktorú nakupovalo Gruzínsko zemný plyn v roku 2013, bola na úrovni 135 USD za tisíc m^3.
[157] SOCAR Brings Gas to Armenia Negotiations, Natural Gas Europe, 1. júla 2013.
[158] SHAFFER, B., Energy politics. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009. 187 s.
[159] SOCAR Brings Gas to Armenia Negotiations, Natural Gas Europe, 1. júla 2013.

väzby na politickú elitu sú preto ďalšou charakteristikou, ktorá v kombinácii s autoritatívnym režimom môže byť pre región nebezpečná. Súčasný prezident Ilham Aliyev sa nedostal do tejto funkcie ako syn bývalého prezidenta, ale ako viceprezident SOCAR-u.[160] Formálne síce dohliada na aktivity Ministerstvo priemyslu a energie, v skutočnosti je jeho úloha veľmi obmedzená. V dohľadnej dobe môže vzniknúť konflikt medzi komerčnými a nekomerčnými záujmami a vytvoriť stret záujmov medzi jednotlivými skupinami napojenými na politickú elitu a zahraničných investorov. SOCAR má totiž od podpisu zmluvy z roku 1994 dvojakú úlohu, ako spoločnosť a ako vládna agentúra. V súčasnosti tak napríklad zastupuje Azerbajdžan pri jednaniach s Tureckom o podmienkach prepravy azerbajdžanského plynu do Európy. Tento fakt z neho robí veľmi dôležitého hráča.[161]

Na druhej strane sa stáva zo SOCAR-u stále kritickejší aktér voči štátu, o čom svedčí práve spomínané vyhlásenie prezidenta spoločnosti. Nemuselo sa jednať iba o signál, ale o širší trend kedy si SOCAR privlastňuje bohatstvo z produkcie, získava globálny dosah a vplyv na domácu politiku posúva na vyšší stupeň. Už dlhší čas nie je iba domácou plynárenskou spoločnosťou a dôležitým partnerom medzinárodného konzorcia pôsobiaceho v Azerbajdžane. Aktuálne sa snaží expandovať medzinárodne. Zúčastňuje sa prieskumných prác v Izraeli a Saudskej Arábii, odkúpil distribučnú sieť DEFSA v Grécku a rozširuje sieť čerpacích staníc vo Východnej Európe.[162]

V tomto prípade by sa nemuselo sa jednať iba o signál, ale o širší trend, kedy si SOCAR privlastňuje bohatstvo z produkcie a získava globálny dosah a významnejší vplyv na domácu politiku.

4.3 Rusko vs. Irán

Najdôležitejší vplyv na vývoj energetickej bezpečnosti v Arménsku a následne na celý región v najbližších rokoch by podľa autora tejto práce mala mať miera spolupráce Arménska s Ruskom a Iránom. Naznačuje to ovládnutie arménskeho trhu s plynom na začiatku roka 2014, ktorý sa dostal na najbližších 30 rokov do vlastníctva Gazpromu a pozitívny vývoj v Iráne ohľadne jeho jadrového programu.

[160] KJARNET, H., The State Oil Company SOCAR: A Microcosm of Azerbaijani Development, Caucasus Analytical Digest, No. 16, 2010.
[161] Tamtiež
[162] SOCAR Brings Gas to Armenia Negotiations, Natural Gas Europe, 1. júla 2013.

Rusko v súčasnosti ovláda nielen dodávky plynu, ale má pod kontrolou aj bezpečnosť Arménska a väčšinu trhu s elektrikou. Ako sa mnohí obávajú, prakticky tým vlastní celé Arménsko.[163] Strategické partnerstvo, ktoré sa rozvíja medzi Arménskom a Ruskom od rozpadu Sovietskeho zväzu, je reakciou Moskvy na zvyšujúci sa vplyv Západu v regióne. Rusko, podobne ako v iných prípadoch, využilo separatizmus v bývalých sovietskych republikách na udržanie si vlastného vplyvu vo svojom susedstve. V prípade Náhorného Karabachu bolo cieľom Ruska obmedziť zahraničné intervencie v postsovietskom priestore po tom ako bol podpísaný *Kontrakt storočia* v roku 1994 medzi Azerbajdžanom a medzinárodným konzorciom a NATO finalizovalo svoj program *Partnerstvo pre mier* s ostatnými krajinami bývalého Sovietskeho zväzu.[164]

Ako odpoveď na rastúci vplyv USA v regióne, považuje Moskva od roku 2000 Arménsko za *vojenskú základňu v regióne*. Jerevan túto úlohu na seba prevzal a súhlasil s princípom vzájomnej bezpečnosti. Následne povolil prítomnosť ruských vojenských základní na území Arménska na obdobie 25 rokov, čo bolo považované za vytvorenie vojenskej rovnováhy v regióne.[165]

Je však otázne aký vplyv má rastúca vojenská pomoc rovnako ako posilnenie ruských vojenských ozbrojený síl na bezpečnosť Arménska. Rusko totiž súčasne s Arménskom, dodáva zbrane aj Azerbajdžanu. Nedávno dokonca spustilo program technickej vojenskej pomoci v celkovej výške až 3 miliardy USD. V rámci tohto programu posiela Rusko do Azerbajdžanu moderné obrnené vozidlá, raketové delostrelecké systémy a bojové vrtuľníky.[166] Arménsko sa navyše nedávnym odmietnutím európskej integrácie vzdalo možnosti použiť status krajiny pridruženej k EÚ ako odstrašujúci prostriedok proti Turecku a Azerbajdžanu, čo môže mať negatívne dôsledky na bezpečnosť krajiny.

V spojenectve medzi Moskvou a Jerevanom predstavuje dôležitý faktor aj Irán. Arménsko je pre Rusko potenciálnou bránou do Stredného Východu a Teherán má napäté vzťahy s Baku kvôli jeho vojenskej spolupráci s USA a nesúhlasu ohľadne statusu Kaspického mora a *sne* o Veľkom Azerbajdžane, ktorý by zahrňoval početnú azerbajdžanskú menšinu v Iráne.[167] Iránska jadrová kríza sa navyše neodrazila na spolupráci medzi Arménskom

[163] Gazprom´s power play, Eurasianet.org, 12. marec 2014.
[164] MINASSIAN, G. The basis of the Moscow-Yerevan axis, Russia NIS Centre, Február 2008.
[165] Tamtiež
[166] Chimera of Eurasian Integration. Armenia and the Customs Union, Borysfen Intel: Independent Analytical Center for Geopolitical Studies. 24. decembra 2014.
[167] MINASSIAN, G. The basis of the Moscow-Yerevan axis, Russia NIS Centre, Február 2008.

a Ruskom na jednej strane a medzi Arménskom a Iránom na strane druhej. Rusko sľúbilo Iránu pomoc pri výstavbe jadrovej elektrárne Bushehr a pokračuje v predaji zbraní. Arménsko zas bolo proti rezolúcii OSN o sankciách pre Irán.[168]

Nedávne rozhodnutie Arménska o vstupe do Colnej únie však môže mať vplyv na vzájomné spojenectvo. Ak by sa hranice Colnej únie posunuli až na hranice s Iránom, mohlo by to ohroziť jeho vlastné záujmy.[169] Arménsko totiž pre krajinu s druhými najväčšími zásobami zemného plynu predstavuje veľmi atraktívny trh, a je preto ochotný poskytovať Arménsku plyn za lepších podmienok ako Gazprom. Takýto krok by mohol byť pre Arménsko šancou na väčšiu vzájomnú závislosť s Iránom.[170]

Problémom Arménska v súčasnej dobe nie je cena zemného plynu, za ktorú je predávaná na hraniciach, ale cena, ktorú platia koneční spotrebitelia.[171] Tá je až dvojnásobne vyššia, čo pre krajinu, kde podľa odhadov žije tretina populácie pod hranicou chudoby, predstavuje obrovský sociálny problém. Keďže distribučnú sieť má pod kontrolou Gazprom, rozdiel sumy pripadá práve jemu, čo začína u ľudí v Arménsku vytvárať nespokojnosť.[172] Na druhej strane je Irán v Arménsku pomerne pozitívne vnímaný. Mnohí Arméni majú stále v pamäti, ako im Irán poskytol humanitárnu pomoc po rozpade Sovietskeho zväzu v roku 1991.

Príležitosť na zmenu politiky Jerevanu sa naskytla počas krízy na Ukrajine a pričlenení Krymu do Ruska. 19. marca 2014 oznámil arménsky minister pre energetiku a prírodné zdroje Armen Movsisian plány na zvýšenie importu plynu na 2 miliardy m^3 ročne, čo predstavuje nárast o 75 % oproti minulému roku. Výmenou za tento plyn bude export elektriny do Iránu. Toto oznámenie naznačuje náhly obrat v stratégii Jerevanu. Predstavitelia vlády totiž ešte v júli 2013 odmietali akékoľvek zvyšovanie objemu dodávok.

Fakt, že Rusko nebráni takýmto plánom, signalizuje zmenu v jeho stratégii k Arménsku. Keďže sa jedná o strategického spojenca Arménska, rozhodnutie s tak veľkým dopadom nemohlo prejsť bez jeho súhlasu. Podpora pre vstup do Colnej únie medzi arménskym obyvateľstvom klesá, čo si Rusko začína uvedomovať. Zvýšená spolupráca s Iránom

[168] MINASSIAN, G. The basis of the Moscow-Yerevan axis, Russia NIS Centre, Február 2008.
[169] Armenia: Yerevan Cold-Shoulders Iran as Gas Suitor, Eurasianet.org, 11. decembra 2013.
[170] Tamtiež
[171] Cena na hraniciach je dohodnutá podľa zmluvy z januára 2014 na 189 USD. Cena, ktorú platia koneční spotrebitelia je 391 USD. (zdroj Ministerstva pre energiu a prírodné zdroje Arménska)
[172] Armenia: Yerevan Cold-Shoulders Iran as Gas Suitor, Eurasianet.org, 11. decembra 2013.

v energetike by mohla zlepšiť náladu v spoločnosti a pomôcť arménskej vláde obhájiť vstup do únie s Ruskom. Z pohľadu Moskvy sa význam arménskeho členstva zvýšil po udalostiach v Ukrajine, kde odmietnutie dohody s EÚ viedlo k zosadeniu prezidenta.

Podľa ďalších pozorovateľov v Jerevane je výsledok konania Ruska radikálna zmena v geopolitických podmienkach. Vzhľadom na rozširujúcu sa priepasť medzi Západom a Ruskom v dôsledku nedávnej krízy na Kryme, dochádza k zmene ruskej energetickej politiky voči Arménsku v prospech diplomatických cieľov.[173] Situácia sa zmenila a Rusko sa tejto zmene musí prispôsobiť.

Nezodpovedanou otázkou zostáva možnosť ďalšieho exportu iránskeho plynu z Arménska, ktorá odhliadnuc od posledného vývoja vzájomných vzťahov odporuje ruským záujmom. Eskalácia konfliktu medzi EÚ a Ruskom by však mohla viesť v dohľadnej dobe k výraznejšiemu znižovaniu závislosti na ruskom plyne. EÚ a USA by tak nevadilo, keby Arménsko slúžilo ako koridor pre iránsky export do Európy a podporilo ciele EÚ o diverzifikácii zdrojov importu plynu.[174]

USA sa zdá byť otvorenejšia k možnosti návratu iránskej ropy a plynu na trh, ktorá by jednak predstavovala formu odmeny za pokrok v rozhovoroch o pozastavení jadrového programu, ako aj spôsob na využitie vysokej ruskej závislosti na cenách energií, čo by mohlo oslabiť vyjednávaciu pozíciu prezidenta Vladimíra Putina. Ak vezmeme do úvahy, že USA už predtým nebránilo obchodným zmluvám medzi Iránom a Arménskom kvôli blokáde jeho západných a východných hraníc, je takáto možnosť reálna.

Dôvody Arménska pre cenovo výhodnejší iránsky plyn sú pomerne jasné. Ceny plynu pre konečných spotrebiteľov v Bielorusku, ktoré je členom Colnej únie a nedisponuje žiadnymi zásobami zemného plynu podobne ako Arménsko, sú totiž 7,5 krát nižšie.[175] Ceny by navyše mali v priebehu roku 2014 stúpnuť o ďalších 4,2 % kvôli zmene veľkoobchodnej ceny v Rusku. Vzhľadom na protesty po voľbách v roku 2013 kvôli zvýšeným cenám energií, je v záujme arménskej vlády neohrozovať stabilitu v krajine ďalším zvyšovaním cien energií.[176]

Najťažšou výzvou pre samotné Arménsko preto zostáva spôsob, akým by mohlo zaistiť maximálny objem dovozu plynu z Iránu a zároveň nenarušiť svoje vzťahy s Ruskom,

[173] Why is Russia Silent on Iran´s Gas Courtship of Armenia, Eurasianet.org, 2. apríla 2014.
[174] Tamtiež
[175] Tamtiež
[176] Tamtiež

ktoré je jeho najdôležitejším vojenským a ekonomický partnerom. Napriek tomu faktom ostáva, že distribučná sieť je kompletne v rukách Gazpromu, ktorý má pod kontrolou ceny pre konečných spotrebiteľov. Dopad na obyvateľstvo v Arménsku by bol zrejme minimálny a paradoxne by sa vďaka nižším tarifám za iránsky plyn mohli zvýšiť jeho zisky.[177]

4.4 Normalizácia vzťahov s Tureckom

Od vzniku nezávislého Arménska sa uskutočnili mnohé diplomatické pokusy o normalizáciu vzťahov s Tureckom, ktoré avšak neviedli k výraznejšiemu zlepšeniu vo vzájomných vzťahoch. Hlavnými prekážkami naďalej ostáva otázka uznania *genocídy* Tureckom a riešenie Náhorného Karabachu s Azerbajdžanom, ktorý je významným obchodným partnerom Turecka.[178] Turecko si však v posledných rokoch uvedomuje potrebu riešenia vnútorných konfliktov v regióne, ktoré by posilnili bezpečnosť tranzitných potrubí do Turecka a tým aj jeho vlastnú energetickú bezpečnosť. Hrozba konfliktu v bezprostrednej blízkosti BTC a BTE je totiž stále aktuálna.

Turecko si zároveň uvedomuje svoju strategickú polohu medzi hlavnými spotrebiteľmi a producentmi energetických surovín, a preto zohráva kľúčovú úlohu ako tranzitná krajina pre ropu a zemný plyn do EÚ, a to buď z Kaspického mora, zo Stredného východu alebo z Ruska. Keďže Turecku prináša tento stav nielen ekonomické ale aj politické výhody vo vzťahu k EÚ, udržať stabilitu a rovnováhu v okolitých regiónoch predstavuje jednu z jeho najdôležitejších priorít.[179]

Zatiaľ posledným krokom k normalizácii vzájomných vzťahov bolo podpísanie Turecko-Arménskych protokolov ministrami zahraničných vecí 11. októbra 2009 v Zürichu. Tieto historické protokoly stanovujú: „*výmenu veľvyslancov medzi oboma krajinami, nadviazanie diplomatických vzťahov a otvorenie vzájomných hraníc*.“[180] Obe strany sa taktiež zaviazali nezmieniť dve podmienky: Turecko ani Arménsko nevyžadujú pokrok

[177] Gas sensation?: Armenia considers purchasing Iranian gas; Gazprom likely to be involved, Armenianow.com, 21. marca 2014.
[178] FOTIOU, E., Caucasus Stability and Cooperation Platform" What is at Stake for Regional Cooperation? ICBSS Policy Briefs, Vol. 16, 2009.
[179] PACHECO, K. X., Turkey as a Transit Country and Energy Hub: The Link to Its Foreign Policy Aims, Forschungsstelle Osteuropa Bremen, December 2011.
[180] No Incentive for Turkey, Armenia to Normalize Relations, Almonitor.com, 3. marca 2013.

v otázke Náhorného Karabachu, za čo Arménsko nebude požadovať uznanie "genocídy" Tureckom.[181]

Kým ohlasy zo sveta na prijatie protokolov boli väčšinou pozitívne, reakcie v Arménsku boli skôr zmiešané. Negatívny postoj zaujala predovšetkým arménska diaspóra a nacionalistická strana Dašnakcutjun. Proces normalizácie podľa nich naruší kampaň za uznanie arménskej genocídy. Za úspech arménskej diplomacie bol považovaný fakt, že v protokoloch nie je žiadna priama zmienka o Náhornom Karabachu.[182] Ukázalo sa ale, že absencia explicitnej narážky ešte nemusí znamenať, že spojitosť týchto záležitostí napriek tomu neexistuje. Bezprostredne po podpise protokolov vyjadrili totiž predstavitelia tureckej politickej scény svoj zámer nenadväzovať vzťahy s Arménskom, kým nedôjde k pokroku v riešení otázky Náhorného Karabachu.[183] Dôvod pre pozastavenie procesu normalizácie zo strany Turecka bolo aj konštatovanie arménskeho ústavného súdu, že protokoly nie sú v rozpore s arménskou Deklaráciou o nezávislosti, ktorá obsahuje ustanovenie o uplatňovaní politiky medzinárodného uznania arménskej genocídy.[184] V nadväznosti na neochotu Turecka ratifikovať protokoly bez ďalších podmienok pristúpilo Arménsko v apríli 2010 k pozastaveniu procesu ratifikácie.[185]

Na prijatie protokolov nereagoval Azerbajdžan príliš nadšene, pretože pri prípadnej ratifikácii by stratil možnosť využívať skutočnosti, že pokrok v otázke Náhorného Karabachu je nutnou podmienkou Turecka pre nadviazanie vzťahov, a stratil by tak dôležitú páku pri rokovaní s Arménskom.

Arménsko rovnako znepokojujú zlepšujúce sa vzťahy medzi Tureckom a Ruskom, ktoré by mohli viesť k dohode o určitých regionálnych projektoch. Napriek tomu, že Rusko a Turecko zostávajú *súperiacimi spojencami*, ich záujmy v regióne sa aj cez niektoré spoločné iniciatívy stále prekrývajú. Oddeľovanie procesu normalizácie turecko-arménskych vzťahov od karabašského konfliktu potvrdil v roku 2010 na schôdzke s Erdoganom aj ruský premiér Putin.[186] Rusko najskôr podporovalo normalizáciu vzťahov a najmä otvorenie turecko-arménskej hranice, lebo tým sledovalo oslabenie Gruzínska,

[181] No Incentive for Turkey, Armenia to Normalize Relations, Almonitor.com, 3. marca 2013.
[182] CIBULKOVÁ, P., Vliv turecko-arménských vztahů na řešení konfliktu o Náhorní Karabach, 22. októbra 2012.
[183] Tamtiež
[184] Turkey: Four Years Later, Normalization Accords with Armenia Still Dead, Eurasianet.org, 11.októbra 2013.
[185] Armenia suspends normalisation of ties with Turkey. BBC News. 22. apríla 2010.
[186] Putin's Karabakh stance may hurt Turk-Armenian deal, Hürriyet Daily News, 15. januára 2010.

s ktorým má komplikované vzťahy. Potom sa ale do ruského postoja premietol strach zo straty role mediátora v regióne, ktoré by mohlo prevziať USA, aktívne podporujúce normalizáciu turecko-arménskych vzťahov. Navyše Moskva zvýšenú tureckú aktivitu v regióne sleduje so znepokojením, pretože ju vníma skrze spomienky na vzájomné spory z čias Osmanskej ríše. Z týchto dôvodov sa dá odhadovať, že situácia, keď protokoly sú podpísané, ale nie ratifikované, Moskve pomerne vyhovuje.[187]

V súčasnosti sa nedá však tvrdiť, že by Turecko kompletne blokovalo obchodnú výmenu s Arménskom, ako je to v prípade Azerbajdžanu. Firmy v oboch krajinách majú za sebou dlhú históriu partnerstva a to aj v napätej atmosfére zložitého politického dialógu medzi oboma krajinami. Hranice síce zostávajú uzavreté, ale cez Gruzínsko a čiastočne aj cez Irán dlhodobo narastá zahraničný obchod medzi oboma krajinami. Zatiaľ čo v roku 1999 vzájomný obchod dosahoval hodnotu 41 miliónov USD, o dvanásť rokov neskôr to bolo až takmer 300 miliónov USD.[188] Navyše východné Turecko výrazne ekonomicky zaostáva za zvyškom krajiny a musí čeliť problémom s kurdskou menšinou, ktorá túto oblasť obýva. Otvorenie hraníc by sa tak mohlo prostredníctvom ekonomického rozvoja zmierniť napätú situáciu v regióne.

Prekonať patovú situáciu, v ktorej sa ocitla turecko-arménske normalizácia, nebude ľahké, ale ak vezmeme do úvahy spomínané vyhlásenia v Azerbajdžane, narastajúci obchod medzi Arménskom a Tureckom a čiastočnej zmene geopolitického prostredia v celom regióne v posledných rokov, šanca na riešenie dlhotrvajúcich sporov sa signifikantne zvýšila.

[187] CIBULKOVÁ, P., Vliv turecko-arménských vztahů na řešení konfliktu o Náhorní Karabach, 22. októbra 2012.
[188] Trade between Turkey, Armenia goes on amid legal woes, Today´s Zaman, 25. decembra 2011.

Záver

Cieľom tejto diplomovej práce bolo komplexne analyzovať vývoj energetickej politiky v jednotlivých krajinách regiónu od rozpadu Sovietskeho zväzu a na základe toho určiť najdôležitejšie výzvy energetickej bezpečnosti celého regiónu. Okrem toho sa práca snažila vysvetliť strategický význam regiónu pre hlavných geopolitických aktérov a určiť ako tieto záujmy ovplyvňujú energetickú politiku jednotlivých štátov vo vnútri regiónu.

Pre potreby tejto analýzy boli v teoretickej časti definované dve základné ideológie a prístupy, ktoré sú charakteristické pre región Južného Kaukazu. Práve stotožnenie energetickej bezpečnosti s bezpečnosťou štátu, ktoré je typické pre predstaviteľov školy realizmu, sa dá považovať za dominantný prístup v regióne.

Keďže všetky krajiny regiónu sú značne prepojené, každá zmena v mocenskej rovnováhe alebo narušenie vzťahov sa vážne prejaví na bezpečnosti celého regiónu. Môžeme preto konštatovať, že prenikanie regionálnych a globálnych mocností do regiónu má zásadný vplyv na jeho bezpečnosť. Spoločným motívom pre vstup do regiónu po rozpade Sovietskeho zväzu bolo ukončiť dominantné postavenie Ruska a získať kontrolu nad dôležitými energetickými zásobami v oblasti Kaspického mora.

EÚ vníma tento región za svoje najbližšie okolie a prostredníctvom spoločných programov sa snaží ovplyvňovať vývoj v celom regióne. Na región sa ďalej díva ako na jednu z alternatív pre diverzifikáciu dodávok energií, na základe čoho podporuje jeho tranzitný potenciál. Washington na Južnom Kaukaze sleduje hlavne svoje geopolitické záujmy, keďže mu región umožňuje vstup do ďalších strategických oblastí. V prípade Ruska sa jedná hlavne o zabránenie rastúcemu vplyvu západných a regionálnych mocností, ktoré ohrozujú jeho tradičné postavenie v regióne. O návrat do regiónu sa od rozpadu Sovietskeho zväzu snažia i historickí rivali Turecko a Irán. Turecko však na túto situáciu bolo vďaka svojej otvorenosti k svetu lepšie pripravené a dokázalo úspešne konkurovať Iránu, ktorého vplyv v regióne ostáva limitovaný.

Z hľadiska energetickej bezpečnosti je na tom v rámci regiónu najlepšie Azerbajdžan. Jeho pôvodná potrubná diplomacia síce nedokázala vyriešiť konflikt o Náhorný Karabach, avšak priniesla do krajiny masívne investície do energetického sektoru a prispela k rýchlemu rozvoju hospodárstva. Azerbajdžan si tak postupne posilnil svoje postavenie v regióne a stal sa vďaka svojim veľkým zásobám zemného plynu a vybudovanej infraštruktúre strategickým partnerom Turecka a potenciálnym dodávateľom pre EÚ.

Súčasná stratégia Baku prestáva hľadieť na Rusko a Irán ako hrozbu a vidí v nich, popri svojich záujmoch na Západe, príležitosť na rozširovanie spolupráce v energetickej politike

Vývoj v Gruzínsku bol ovplyvnený hlavne vnútropolitickým konfliktom o územnú integritu a komplikovanými vzťahmi s Ruskom, ktoré sa ho snažilo za jeho politiku oslabiť. Dôležitým nástrojom bola práve závislosť Gruzínska na dodávkach ropy a plynu z Ruska. Zlomovým momentom bolo rozhodnutie o výstavbe nového plynovodu a ropovodu z Azerbajdžanu, ktoré ukončilo jeho závislosť Ruska. Paradoxne sa však energetická bezpečnosť Gruzínska stala kompletne závislá na Azerbajdžane, ktorý prostredníctvom štátnej spoločnosti SOCAR ovládlo veľkú časť gruzínskeho energetického trhu. Táto skutočnosť predstavuje jeden z dôvodov prečo v súčasnosti Gruzínsko usiluje o normalizáciu vzťahov s Ruskom, ktoré by mohlo v budúcnosti viesť k znovuotvoreniu kľúčového železničného spojenia cez Abcházsko.

Na základe vývoja v Arménsku môžeme, z hľadiska energetickej bezpečnosti celého regiónu, označiť konflikt o Náhorný Karabach za najzásadnejší. Nielenže na niekoľko rokov destabilizoval celý región, ale hlavne narušil existujúcu energetickú infraštruktúru a ovplyvnil trasy a bezpečnosť nových potrubí, ktoré museli byť vedené nákladnejšou a rizikovejšou trasou cez Gruzínsko. Arménsko tak z tohto dôvodu zverilo svoju bezpečnosť do rúk Moskvy, ktorá si postupne získala kontrolu nad takmer celým energetickým sektorom. Rusku sa vďaka svojmu vplyvu podarilo obmedziť potenciál spolupráce s Iránom.

Posledná časť práce sa konkrétne venovala Arménsku ako bezpečnostnej výzve. Práca dochádza k záveru, že posledný vývoj vo všetkých krajinách vytvoril určitý priestor na prekonanie prekážok vo vzájomnej spolupráci. Tlak zo strany Ruska na Arménsko ohľadne vstupu do Colnej únie, odkúpenie ArmRosGazu Gazpromom a kríza na Ukrajine spôsobilo prehodnotenie Jerevanu ohľadne posilnenia spolupráce s Iránom a Gruzínskom. Irán má šancu sa dostať po dlhom období tlaku sankcií z medzinárodnej izolácie, čo zvyšuje jeho možnosti kooperácie s Arménskom a Západom a Gruzínsko by mohlo vďaka svojej úlohe prostredníka v regióne sprostredkovať dialóg s Azerbajdžanom a slúžiť Arménsku ako príklad pre jeho reformné úsilie a európsku integráciu. Na druhej strane, posilnenie postavenia SOCAR-u ako silného regionálneho aktéra sledujúceho vlastné komerčné záujmy, by mohlo vytvoriť tlak na vládu v Baku a následne na vládu v Jerevane

v otázke riešenia karabašského konfliktu. Potrebu riešiť tento stav potvrdil aj posledný pokus o normalizáciu vzťahov s Tureckom, ktoré zlyhali hlavne kvôli tomuto konfliktu.

Na záver môžeme skonštatovať, že štáty Južného Kaukazu, s ich dlhou históriou interakcie a závislosti, môžu v budúcnosti rásť a stať sa silnejšími iba ukončením vzájomných konfliktov a sporov. Bezpečnosť celého regiónu preto z dlhodobého hľadiska bude závisieť na miere vzájomnej spolupráce a dôvere.

Zdroje

Knižné

1. AUTY R., DE SOYSA I., Energy, Wealth and Governance in the Caucasus and Central Asia: Lessons not learned. Abingdon: Routledge, 2006. 287 s. ISBN 0-415-3720.
2. AYDIN, M., *Non-traditional security threats and regional cooperation in the Southern Caucasus*, Washington, D.C.: IOS Press, c2011, xii, 251 s. ISBN 978-1-60750-683-6.
3. BEISSINGER, Mark R. *Nationalist mobilization and the collapse of the Soviet State: Putin, power, and the new Russia*. New York: Cambridge University Press, 2002, 503 s. NATO science for peace and security series, v. 106. ISBN 05-210-0148-X.
4. BUZAN, B. a WÆVER, O., *Regions and powers: the structure of international security*. New York: Cambridge University Press, 2003, xxiv, 564 s. NATO science for peace and security series, v. 106. ISBN 05-218-9111-6.
5. CORNELL, S., *Small nations and great powers: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus*. Richmond, Surrey, England: Curzon, 2001, 490 s. Caucasus world. ISBN 0-203-98887-6.
6. DARCHIASHVILI, V. a Series editor ROSNER,K., *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus*. 1. vyd. Editor Petra Kuchyňková, Tomáš Šmíd. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2006, 200 s. ISBN 80-210-4171-4.
7. DWAN, R. a PAVLI͡UK, O., *Building security in the new states of Eurasia: subregional cooperation in the former Soviet space*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c2000, xii, 304 s. ISBN 07-656-0532-5.
8. GOLDMAN, Marshall I. *Petrostate: Putin, power, and the new Russia*. New York: Oxford University Press, 2008, x, 244 s. NATO science for peace and security series, v. 106. ISBN 978-019-5340-730.
9. JERVALIDZE, L., *Georgia Russian Foreign Energy Policy and Implications for Georgia's Energy Security: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus*. London: GMB Publishing Limited, 2006, xv, 490 s. Caucasus world. ISBN 19-050-5035-6.
10. PROROK, V., *Energetická bezpečnost - geopolitické souvislosti: (projekt Nadace ČEZ)*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, 2008, 249 s. ISBN 978-808-6946-917.
11. RYBÁR, J., *Kavkaz, Rusko a "nová velká hra" o kaspickou ropu: souperení o prírodní bohatství Kaspického more jako klícový faktor ovlivnující situaci v zemích regionu*, Praha: Eurolex Bohemia 2005. ISBN 80-868-6148-1.

12. STENT, A., E., Restoration and Revolution in Putin´s Foreign Policy, in: *Power and policy in Putin's Russia*. Editor Richard Sakwa. and New York: Routledge, 2011, ix, 255 s. Routledge Europe-Asia studies. ISBN 978-0-415-48632-3.
13. SAKWA, R., *Power and policy in Putin's Russia*, Routledge, 2011, ix, 255 s. Routledge Europe-Asia studies. ISBN 978-0-415-48632-3.
14. SHAFFER, B., *Energy politics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, c2009, 187 s. ISBN 08-122-4200-9.
15. STENT, A., E., Restoration and Revolution in Putin´s Foreign Policy, in: *Power and policy in Putin's Russia*. Editor Richard Sakwa. and New York: Routledge, 2011, ix, 255 s. Routledge Europe-Asia studies. ISBN 978-0-415-48632-3.
16. TANRISEVER, F., *Afghanistan and Central Asia: NATO's role in regional security since 9/11*. Washington, D.C.: IOS Press, 2013, xxii, 233 s. NATO science for peace and security series, v. 106. ISBN 9781614991793.
17. ZIYADOV, T. *Azerbaijan as a Regional Hub in Central Eurasia*, ADA Publication, Baku, 2012, 258 s. ISBN 978-9952-34-800-2.
18. WAISOVÁ, Š. a Series editor ROSNER, K., *Evropská energetická bezpečnost: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu*. Plzeň, 2008, 203 s. ISBN 978-807-3801-489.

Internetové

1. ALIYEV, N., Choosing the Route for Early Oil, *Azerbaijan International,* 1995. [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/33_folder/33_articles/33_socar.html>
2. BAGHAT, G., Energy security: an interdisciplinary approach. Chichester, West Sussex, U.K.: Wiley, 2011. [online]. [cit. 2014-01-12]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10510306>
3. BAHNAREANU, C., Energy Security from Theory to Practice in the Black Sea Region. 2013. [online].[cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/1442772686?accountid=17203>
4. CIBULKOVÁ, P., Vliv turecko-arménských vztahů na řešení konfliktu o Náhorní Karabach, 22. októbra 2012. [online].[cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.valka.cz/clanek_15000.html>
5. BELYI, A., Energy security in International Relations (IR) theories, [online]. [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.hse.ru/data/339/636/1233/ReaderforLecturesOnEnergySecurity.doc>

6. BILGIN, M., New prospects in the political economy of inner-Caspian hydrocarbons and western energy corridor through Turkey, *Energy policy*, Vol. 35, No.12, 2007. [online]. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://ideas.repec.org/a/eee/enepol/v35y2007i12p6383-6394.html>
7. EFE, H., Foreıgn Polıcy of the European Unıon Towards the South Caucasus. *International Journal of Business and Social Science*, vol.3, no. 17, 2012. [online].[cit. 2014-2-19]. Dostupné z: <http://ijbssnet.com/journals/Vol_3_No_17_September_2012/21.pdf>
8. FOTIOU, E., Caucasus Stability and Cooperation Platform" What is at Stake for Regional Cooperation? *ICBSS Policy Briefs*, Vol. 16, 2009. [online].[cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=104737>
9. GLONTI, G., *Georgia at the crossroads*. *Demokratizatsiya*, *8*(4), 533-540. 2000. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/237204920?accountid=17203>
10. HOUSSIN, D. *Energy Security: the role of oil, gas and coal*, 2008, IEA [online].[cit. 2010-01-03]. Dostupné z: <http://www.iea.org/speech/2008/houssin_prague.pdf>
11. HUSEYNOV, T., The EU and Azerbaijan: Destination Unclear, *Europe in Dialogue*, 2009, [online].[cit. 2014-3-19]. Dostupné z: <http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/RESSpecNet/104893/ichaptersection_singledocument/EA53B154-9059-4230-AFBB-1D5776FF7292/en/2.pdf>
12. ISMAILZADE, F., US Policy towards the South Caucasus: How to move forward, *Caucasus Analytical Digest*, No. 13, 2010. [online].[cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.css.ethz.ch/publications/DetailansichtPubDB_EN?rec_id=967>
13. JERVIS, R., On the Road to Yes With Iran, Foreign Affairs, 29. novembra 2013, [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.foreignaffairs.com/articles/140297/robert-jervis/on-the-road-to-yes-with-iran>
14. KOOLAEE, E., HAFEZIAN, M., The Islamic Republic of Iran and the South Caucasus Republics. *Iranian Studie*s, Vol. 43, No. 3, 2010. [online].[cit. 2014-3-11]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00210861003693935#.U1EbSYU6_mc>
15. KOVÁČOVSKÁ, L., *European Union's Energy (In)security - ; Dependence on Russia*. 2007. [online].[cit. 2014-01-03]. Dostupné z: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2007/clanky/european-union-8217-s-energy-in-security-8211-dependence-on-russia.html#.Us7Gw03hbow>
16. KAKACHIA, K., Georgia's Identity-Driven Foreign Policy and the Struggle for Its European Destiny, *Caucasus Analytical Digest*, No. 37, 2012. [online].[cit. 2014-2-19]. Dostupné z: <http://www.css.ethz.ch/publications/DetailansichtPubDB_EN?rec_id=2118>
17. KHACHATRIAN, H., Gas Prices Prompt Armenia to Debate Alliance with Russia, *Eurasianet.org*, 29. januára 2006, [online]. [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav013006.shtml>

18. KJARNET, H., The State Oil Company SOCAR: A Microcosm of Azerbaijani Development, Caucasus Analytical Digest, No. 16, 2010. [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné na: <www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CAD-16.pdf>
19. LUSSAC, S., The Baku-Tbilisi-Kars Railroad And Its Geopolitical Implications for the South Caucasus. *Caucasian Review on International Affairs*, Vol.2, 2008 [online].[cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.cria-online.org/5_5.html>
20. LUSSAC, S., A Deal at Last: A bright future for azerbaijani gas in Europe. *Central Asia and Caucasus Institute Analyst*, 2010. Dostupné z: <https://www.academia.edu/236604/A_Deal_at_Last._A_Bright_Future_for_Azerbaijani_Gas_in_Europe>
21. MAMMADOVA, S., Azerbaijan´s energy policy: Gas supply to Europe, *Berlin Centre for Caspian Studies*, 2008. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/236604/A_Deal_at_Last._A_Bright_Future_for_Azerbaijani_Gas_in_Europe>
22. METAIS, R., Ensuring Energy Security in Europe: The EU between a Market-based and a Geopolitical Approach. *Department of EU International Studies and Diplomacy*, Marec 2013. [online].[cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <https://www.coleurope.eu/sites/default/files/uploads/page/edp_3_2013_metais.pdf>
23. MINASYAN, S., Armenia and Georgia: A New Pivotal Relationship in the South Caucasus? *PONARS Euroasia Policy Memos,* No. 292, 2013. [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm_292_Minasyan_Sept2013.pdf>
24. MINASSIAN, G., The basis of the Moscow-Yerevan axis, Russia NIS Centre, Február 2008. [online]. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.ifri.org/files/Russie/ifri_RNV_minassian_Armenie_Russie_ANG_fevr2008.pdf>
25. MONIQUET, C. a RACIMORA, W., The Armenia-Iran Relations: Strategic Implication for Security in the South Caucasus Region. European Strategic Intelligence and Security Center, 2013. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-armenian-iran-relationship/Armenian-Iran%20relationship.pdf>
26. NASIROV, E., Contract of the century, Visions of Azerbaijan, 2010. [online].[cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.visions.az/oil,206/>
27. NICOL, J., Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests. *Congressional Research Service*. 2. apríla 2014. [online]. [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33453.pdf>

28. ÖZER, S., A., Common Foreign and Security Policy Towards the Caucasus? *International Journal of Business and Social Science*, vol.3, no. 17, 2012. [online].[cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://ijbssnet.com/journals/Vol_3_No_17_September_2012/21.pdf>
29. PAMIR, A. N., Is There a Future of the Eurasian Corridor?, Insight Turkey, Vol. 2, No. 3, 2000, [online].[cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.insightturkey.com/insight-turkey-volume-2-no-3/issues/51>
30. PACHECO, K. X., Turkey as a Transit Country and Energy Hub: The Link to Its Foreign Policy Aims, Forschungsstelle Osteuropa Bremen, December 2011. [online].[cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.forschungsstelle.uni-bremen.de/UserFiles/file/fsoAP118.pdf>
31. PRITCHIN, S. Azerbaijan´s new gas strategy, *Turkish Policy Quarterly*, Vol.9, No.2, 2010, [online].[cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/123-127.pdf>
32. SARGSYAN, G. From crisis to stability in the Armenian power sector: lessons learned from Armenia's energy reform experience [online]. *Washington, DC: World Bank*, 2006. World Bank working paper; no. 74 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10115234>
33. SHAFFER, B., *Geopolitics of the Caucasus*, University of Haifa, 2009. [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://poli.haifa.ac.il/~bshaffer/Shaffer_geopolitics_Caucasus.pdf>
34. SHASHENIDZE, T., The Role of Iran in the South Caucasus, *Caucasus Analytical Digest*, No. 30, 2011. [online].[cit. 2014-03-09]. Dostupné z: <http://www.css.ethz.ch/publications/DetailansichtPubDB_EN?rec_id=1669>
35. SHIRYEV, Z., KAKACHIA, L., Azerbaijan-Georgian Relations: The Foundations and Challenges of Strategic Alliance, *Baku: Center For Strategic Studies*, 2013. [online]. [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/4344816/Azerbaijan-Georgian_relations_The_Foundations_and_Challenges_of_the_Strategic_Alliance>
36. STARR, F. a CORNELL, S., Baku–Tbilisi–Ceyhan: oil window to the west, *Central Asia-Caucasus Institute,* 2005. [online]. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/BTC.pdf>
37. STEVENS, P., Transit Troubles: Pipelines as a source of conflicts, *Royal Institute of International Affairs*, 2009. [online]. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Energy,%20Environment%20and%20Development/r0309_pipelines.pdf>
38. YERGIN, D., Ensuring energy security, *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 2, s. 69-82. [online].[cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/214298060?accountid=17203>
39. A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brusel, 12. decembra 2003, 14s. [online].[cit. 2014-3-18]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

40. Communication From the Commission to the Council and the European Parliament, Black Sea Synergy- A newRegional Cooperation Initiative. Comminssion of the European Communities, 11. apríla 2007. [online].[cit. 2014-2-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf>
41. Energetický sektor Gruzie, *Navychod*.cz, Apríl 2010. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: <http://navychod.cz/articles.php?id=432ba7f0-e3c2-11e2-bb9a-251f2970b950>
42. Georgia's Foreign Trade in 2013. *Civil Georgia*, 25. júla 2011. [online].[cit. 2014-3-11]. http://www.civil.ge/eng/article.php?id=23796.
43. Iran warns against trans-Caspian pipeline, *Asia Times*, 24. februára 1999. [online]. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://www.atimes.com/c-asia/AB24Ag02.html>
44. The INOGATE Programme. [online].[cit. 2014-02-21] Dostupné z: <http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en>
45. Total's discovery boosts Azerbaijan's gas reserves, *Reuters*, 12. septembra 2011. [online]. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFL5E7KC2F320110912>
46. UN General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly on 14 March 2008. *United Nations*, [online].[cit. 2014- 3-13]. Dostupné z: <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/62/243>
47. Иран-Азербайджан: Сага о потерянном доверии? *1News.az*, 28. januára 2011. [online].[cit. 2014-3-09]. Dostupné z: <http://www.1news.az/analytics/20110128124637849.html>
48. Georgia´s largest power plant to trade carbon credits, *European Bank for Reconstruction and Development*, 31. januára 2013. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: <http://www.ebrd.com/pages/news/press/2013/130131b.shtml>
49. Enguri hydro power station is still on Georgian hands, *Democracy & Freedom Watch*, 7. novembra 2012. [online]. [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://dfwatch.net/enguri-hydro-power-station-is-still-on-georgian-hands-49699>
50. Georgia/Russia:Alternatives make gas security possible. *Oxford: Oxford Analytica Ltd*. 2007. [online]. [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/192319810?accountid=17203>
51. Saakashvili: Georgia will not Pay 'Political Price' for Gas, *Civil Georgia*, 14. novembra 2006, [online]. [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: <http://www.civil.ge/eng/article. php?id=14085>
52. Gazprom Wants 'Georgian Assets' in Exchange for Cheap Gas, *Civil Georgia*, 8. november 2006. [online]. [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: <http://www.civil.ge/eng/ article.php?id=14032>
53. Reports: Putin to Urge Aliyev to Join 'Anti-Georgian Alliance', *Civil Georgia*, 9. november 2006. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.civil.ge/eng/ article.php?id=14042>

54. Erdogan: Turkey Trying to Allot its Shah-Deniz Share to Georgia, *Civil Georgia*, 7. februára 2007. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.civil.ge/eng/ article.php?id=14585>
55. Georgia: No Plans to Import More Russian Gas. *Natural Gas Europe*, 21. mája 2013, [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/georgia-russian-gas-imports>
56. SOCAR Takes Over Gas Distribution Networks in Georgia, *Civil Georgia*, 27. decembra 2008. [online]. [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: <http://www.civil.ge/eng/article. php?id=20209>
57. Azerbaijan's SOCAR acquires Georgian gas supplier, *Reuters*, 1. november 2012. [online]. [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/11/01/azerbaijan-gas-georgia-idUSL5E8M18P020121101>
58. National Security Concept of Georgia. Dostupný na: <http://gfsis.org/media/download/GSAC/resources/National_Security_Concept_Georgia.pdf>
59. BTC Security Questions Persists, *Eurasianet.org*, 2006. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav071106.shtml>
60. Tbilisi nervously eyes Russia's border barricade of South Ossetia, *Financial Times*, 6. novembra 2013. [online]. [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/b04900fe-4609-11e3-9487-00144feabdc0.html#axzz2yHfNmtWJ>
61. Georgian President Rules Out Resuming Russian Gas Purchases, *RIA Novosti*, 7. mája 2013. [online]. [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://en.rian.ru/russia/20130507/181011088.html>
62. Implementation of Shah Deniz project to allow Georgia to receive extra gas, *Trend Information Agency*, 17. júla 2013. [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http:// en.trend.az/capital/energy/2171702.html>
63. Revisiting the Metsamor Nuclear Power Plant. *The Armenian Weekly*. 7. decembra 2012. [online]. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.armenianweekly.com/2012/12/07/revisiting-the-metsamor-nuclear-power-plant/>
64. Armenia: New Projects a Stab at Independence from Moscow? *Eurasianet.org*, 16. októbra 2008. [online]. [cit. 2014-28-02]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav101708.shtml>
65. Russian Energy Giant Captures Armenian Market, *Institute for War and Peace Reporting*, 24. januára 2014. [online]. [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://iwpr.net/report-news/russian-energy-giant-captures-armenian-market>
66. Russia secures ties with Armenia, *Natural Gas Europe*, 27. februára 2014. [online]. [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/russia-secures-ties-armenia>
67. Gazprom Buys Armenia's Gas Distributor, *International Oil Daily*, 17. januára 2014. [online]. [cit. 2014-03-01]. Dostupné z:

<http://www.energyintel.com/pages/articlesummary/834769/gazprom-buys-armenia-s-gas-distributor>

68. Chimera of Eurasian Integration. Armenia and the Customs Union, *Borysfen Intel: Independent Analytical Center for Geopolitical Studies*. 24. decembra 2014, [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://bintel.com.ua/en/analytics/himera-evrazijskoj-integracii/>
69. Cargo transportation, *American Chamber of Commerce in Armenia*, [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.amcham.am/business/doing-business3/cargo-transportation.html>
70. Georgia's PM: South Caucasus Railway Can Be Reopened, *Central Asia- Caucasus Institute*, 2 marca 2013, [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://old.cacianalyst.org/?q=node/5915>
71. Russian rosatom to help extend life of Armenian nuclear power plant until 2026, *Arka News Agency*, 3. septembra 2013. [online]. [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://arka.am/en/news/economy/russian_rosatom_to_help_extend_life_of_armenian_nuclear_power_plant_until_2026/#sthash.1vqFlbZ2.dpuf>
72. Turkish expert says Armenia could sell electricity to Turkey via Georgia, *Arka News Agency*, 19. decembra 2013. [online]. [cit. 2014-03-09]. Dostupné z: <http://arka.am/en/news/economy/turkish_expert_says_armenia_could_sell_electricity_to_turkey_via_georgia>
73. Armenia: New Projects a Stab at Independence from Moscow? *Eurasianet.org*, 16. októbra 2008, [online]. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav101708.shtml>
74. Armenia ups natural gas imports from iran 6% in 2012, *Interfax : Russia & CIS Business & Financial Daily*, 26. februára 2013. [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: < http://search.proquest.com/docview/1312699517?accountid=17203>
75. Georgia's Main Gas Pipeline Up For Grabs, *Radio Free Europe Radio Liberty*, 10. apríla 2010. [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.rferl.org/content/Georgias_Main_Gas_Pipeline_Up_For_Grabs/2095528.html>
76. Azerbaijan Offers $500 Million for Georgia-Armenia Gas Pipeline, *Asbarez.com*, 24. augusta 2010. [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://asbarez.com/84460/azerbaijan-offers-500-million-for-georgia-armenia-gas-pipeline/>
77. SOCAR Brings Gas to Armenia Negotiations, *Natural Gas Europe*, 1. júla 2013. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/socar-brings-gas-to-armenia-negotiations>
78. Baku to provide gas to Armenia with certain preconditions – Azerbaijani official, *Tert.am*, 8. júna 2013. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.tert.am/en/news/2013/06/08/azeri-gas/>
79. Gazprom´s power play, *Eurasianet.org*, 12. marec 2014, [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/68137>

80. Armenia: Yerevan Cold-Shoulders Iran as Gas Suitor, Eurasianet.org, 11. Decembra 2013. [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/67860>
81. Why is Russia Silent on Iran´s Gas Courtship of Armenia, Eurasianet.org, 2. apríla 2014. [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/68226>
82. Gas sensation?: Armenia considers purchasing Iranian gas; Gazprom likely to be involved, *Armenianow.com*, 21. marca 2014. [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.armenianow.com/commentary/analysis/52884/armenia_natural_gas_supply_iran>
83. No Incentive for Turkey, Armenia to Normalize Relations, *Almonitor.com*, 3. marca 2013. [online].[cit. 2014-04-20]. Dostupné z: < http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/05/turkey-armenia-incentive-normalization.html##ixzz2zX9oai49>
84. Turkey: Four Years Later, Normalization Accords with Armenia Still Dead, *Eurasianet.org*, 11.októbra 2013. [online].[cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/67621>
85. Armenia suspends normalisation of ties with Turkey. *BBC News*. 22. apríla 2010. [online].[cit. 2014-04-20]. Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8636800.stm
86. Putin's Karabakh stance may hurt Turk-Armenian deal, *Hürriyet Daily News*, 15. januára 2010. [online].[cit. 2014-04-20]. Dostupné na: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=putins-karabakh-stance-may-hurt-turk-armenian-deal-2010-01-15>
87. Trade between Turkey, Armenia goes on amid legal woes, *Today´s Zaman*, 25. decembra 2011. [online].[cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.todayszaman.com/news-266656-trade-between-turkey-armenia-goes-on-amid-legal-woes.html>
88. Armenia suspends normalisation of ties with Turkey. *BBC News*. 22. apríla 2010. [online].[cit. 2014-04-25]. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8636800.stm>

Zoznam máp a grafov

Mapa č. 2 Prepravné a komunikačné spojenia v Južnom Kaukaze

Mapa č. 2 Navrhovaná trasa Trans-kaspického plynovodu

Mapa č. 3 Navrhovaná trasa plynovodu TANAP a Nabucco West

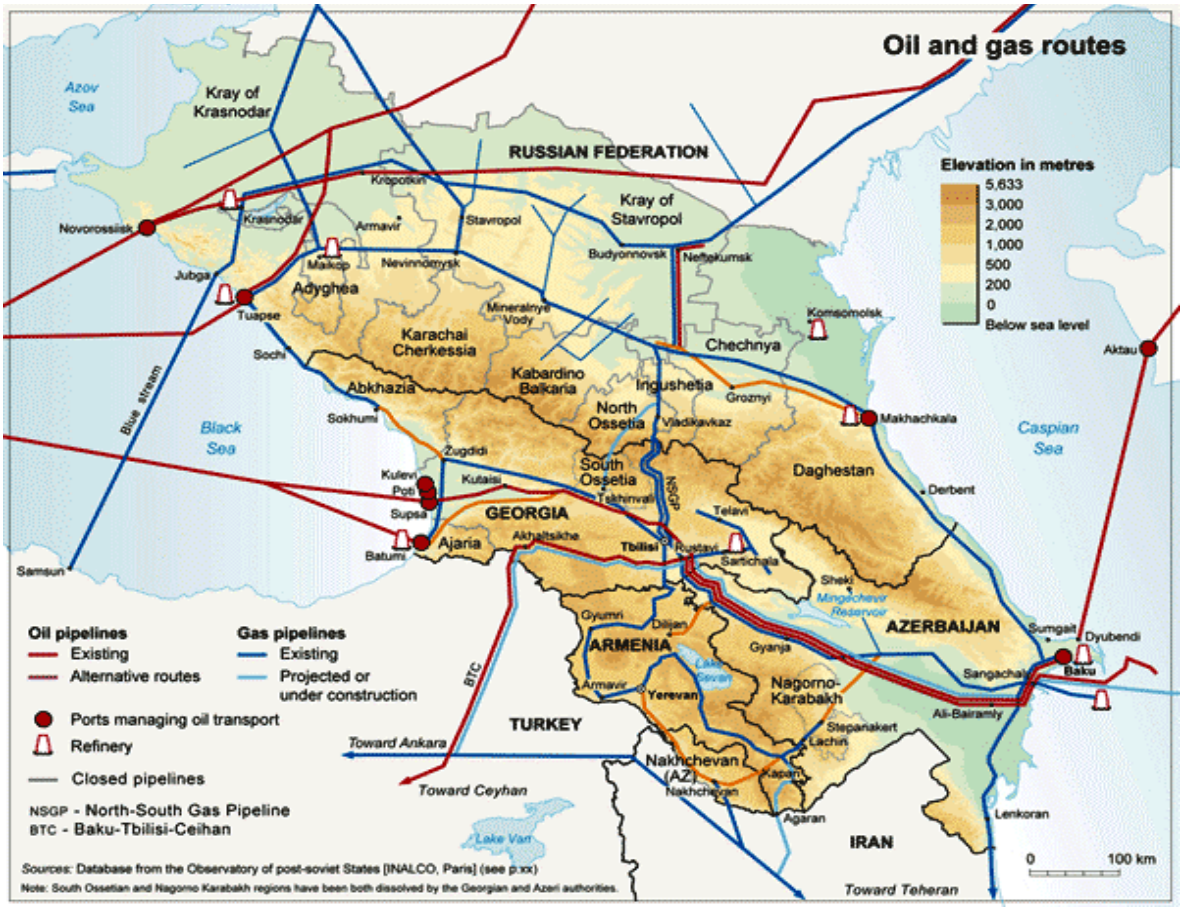
Graf č.1 Vývoz a spotreba ropy v Azerbajdžane v rokoch 2002-2012 (tisíc barelov/deň)

Graf č. 2 Celková spotreba primárnych energií v Gruzínsku (1990-2011)

Graf č. 3 Celková spotreba energií v Arménsku v rokoch 1990-2011

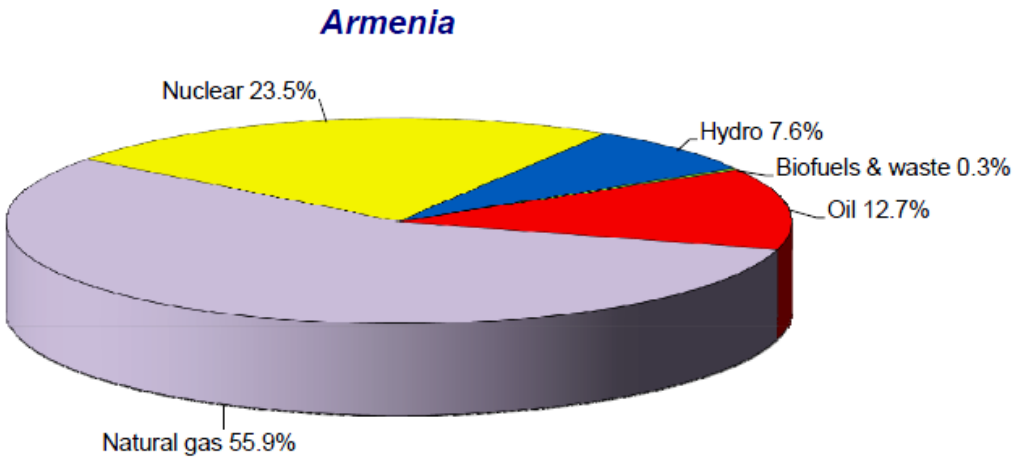
Zoznam príloh

Príloha č. 1 Trasy ropy a zemného plynu

Zdroj: Le Monde diplomatique, 2012.

Príloha č. 2 Podiel na celkových dodávkach energií v Arménsku

Zdroj: IEA, 2014. Dostupné z: http://www.iea.org/stats/WebGraphs/ARMENIA4.pdf